

OTROK IN KNJIGA 70

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

70

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številka na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: Maruša Avguštin, Alenka Glazer, Dragica Haramija, Meta Grosman, Marjana Kobe, Metka Kordigel, Tanja Pogačar, Igor Saksida, Vanesa Matajc in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Meena G. Khorana (Baltimor), Lilia Ratcheva - Stratieva (Dunaj) in Dubravka Zima (Zagreb)

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Časopisni svet/*Advisory Board*: Vera Bevc, Dragica Haramija, Tilka Jamnik, Jakob J. Kenda, Metka Kordigel, Barbara Kovač (predsednica/*President*), Darja Kramberger, Tanja Pogačar, Darka Tancer-Kajnih in Lenart Zajc

Redakcija te številke je bila končana decembra 2007

Besedila v rubriki Razprave – članki so recenzirana

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar, Darja Mazi-Leskovar

Izdajajo/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*, Pedagoška fakulteta Maribor/*Faculty of Education Maribor*, Pionirska knjižnica Ljubljana, enota Knjižnice Otona Župančiča/*Children's Library Ljubljana – Oton Župančič Library*

Naslov uredništva/*Address*: Otrok in knjiga, Rotovški trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100 in 23-52-116, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovški trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

RAZPRAVE – ČLANKI

Metka Kordigel Aberšek, Sonja Gjerkeš Ščančar
Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta

RECEPCIJA ETIČNIH SODB V KAMNU MODROSTI ali o vplivu privzemanja perspektive književne osebe na zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb

Prispevek predstavlja del eksperimentalne raziskave, opravljene na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru, v okviru katere smo opazovali otroško recepcijo etične komponente prvega dela serije fantastičnih pripovedi o Harryju Potterju, *Kamna modrosti*. Pri otrocih v tretjem, petem in osmem razredu smo s posebnim, v ta namen pripravljenim instrumentarijem preverjali zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb, povezanih s književnim dogajanjem v *Kamnu modrosti*. Pri tem nas, kot Kohlberga, ni zanimalo le, ali so otroci zaznali in razumeli, kako ravnajo osebe, vpletene v dogajanje, ampak tudi to, kako pojasnjujejo in vrednotijo opisano (motivacijo za) ravnanje v dogajanje vpletenih oseb. V našem eksperimentu pa nas je zanimalo še nekaj drugega: ali mimetično vživljanje v literarni svet, torej privzemanje perspektive ene izmed književnih oseb, vpliva na otrokovo senzibilnost za etične sodbe v književnem dogajanju, ali je, v nasprotju s tem, zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb neodvisno od emocionalne vpletenosti v literarno situacijo.

The article is part of an experimental research project, carried out at the Pedagogical Faculty of the University of Maribor, focusing on children's reception of the ethical component of the Philosopher's Stone, i.e. the first part of the series of fantastic tales about Harry Potter. Based on specially prepared methodology, perception, understanding and evaluation of ethical judgements, related to the Philosopher's Stone, were observed with children attending the third, fifth and eighth grades. Like Kohlberg, we were not only interested in whether children perceived and understood the actions of the literary characters, but also in their interpretation and evaluation of the respective characters' motivation. Our experiment was also based on another interest – to ascertain whether mimetic identification with literary world, i.e. assuming a literary character's perspective, affects child's sensibility for ethical judgements in a story, or whether – contrary to this – perception, understanding and evaluation of ethical judgements are independent of emotional involvement in a literary situation.

Fenomen Harry Potter sproža v strokovni javnosti odzive, ki prekašajo odzive na katerikoli dogodek, povezan z mladinsko književnostjo. In če se je še do pred kratkim zdelo, da je slednja nekje na obrobju, da o njej pišejo tisti, ki jih »pravi« literarni zgodovinarji in »pravi« literarni kritiki nekako ne štejejo medse, se kaže po izidu *Kamna modrosti* položaj povsem v drugi luči. K. J. Rowling in njeno

literarno delo sta postala predmet številnih razprav. Le-te se tematsko seveda razlikujejo, skupno pa jim je to, da nobene izmed njih ne moremo šteti med mlačne. Naj gre za navdušenje nad tem, da otroci spet berejo, za občudovanje velikanskega finančnega uspeha literarnega prvenca, za srdito razpravo o tem, ali je sedem zvezkov Harryja Potterja kvalitetna ali trivialna literatura, ali za razpravo o (kvarnem?) vplivu na njegove (mlade) bralce, avtorji praviloma zelo zavzeto zagovarjajo svoja stališča in jih posebej ognjevitro argumentirajo.

Tudi v slovenskem literarnem, literarnovednem in literarnokritičnem prostoru ni drugače (Kenda, 2005; Zipes, 2005; Kenda 2006; Whited, Grimes, 2007). In tako kot za mednarodni prostor tudi za slovenski prostor velja, da interes za vprašanja, povezana s Harryjem Potterjem, ne pojenjuje. V zadnji številki revije *Otrok in knjiga* smo tako lahko brali tudi o vprašanju delovanja etične komponente Harryja Potterja na razvoj vrednot pri mladih bralcih, o temi, ki je bila v zadnjih desetletjih v slovenskem literarnodidaktičnem prostoru neke vrste tabu. Po desetletjih (stoletjih) sistematičnega uporabljanja etične komponente mladinske književnosti za introjekcijo moralnih in etičnih načel na mikro in makro nivoju se je po slovenski osamosvojitvi slovenska književna didaktika odločno naslonila na literarno teorijo (Kos, 1983) ter na njene ocene o nujni uravnoteženosti spoznavne, estetske in etične komponente literarnega dela za obstoj literarnega besedila. Iz te teorije je bila izpeljana literarnodidaktična doktrina nove slovenske književne didaktike o tem, da kakršnokoli prepoudarjanje katerekoli izmed komponent (mladinskega) literarnega besedila v pedagoškem procesu na enak način vodi k ukinjanju literarnega besedila in ga spreminja v nekaj drugega (Saksida, 1991). S tem se je zdelo, da je tema zaključena, in nihče je ni prav zares želel načenjati znova. No, ob Harryju Potterju se je zanimanje za etično komponento v mladinskem literarnem besedilu obudilo, in sicer v luči bojazni, čemu (kvarnemu) bi lahko bili izpostavljeni otroci ob branju o čarovnikih na Bradavičarki. V prevodu J. Kende smo lahko brali razpravo L. A. Whited in M. K. Grimes, v kateri odgovarjata na reakcije religiozne desnice, ki se boji, da lahko vzori, kakršen je Harry Potter, mlade odvrnejo od vzgoje, kakršne so deležni doma in v verskih ustanovah, s tem pa morda oslabijo njihovo moralno in posledično spodbudijo neprimerno vedenje (Whited, Grimes, 2004, cit. po Whited, Grimes, 2007). Nevarnost naj bi bila tolikšna, da so se ponekod (na primer na anglikanski osnovni šoli St. Marry Island v Kentu) celo odločili svojim učencem branje Harryja Potterja prepovedati (Whited, Grimes, 2004, cit. po Whited, Grimes, 2007). Oblikovanje indeksov prepovedane literature v začetku 21. stoletja vzbuja nelagodje – in reakcije na prepoved branja Harryja Potterja so bile pričakovane, silovite, včasih nepravilne in obarvane z etiketiranjem. Pisanje o recepciji Harryja Potterja in vplivu njegove etične komponente na vrednostne sodbe mladih bralcev se je tako razdelilo na dva ideološka tabora, ki naj bi vrednotila problem iz dveh diametralno nasprotnih zornih kotov z diametralno nasprotnimi rezultati. Kako resen je razdor, do neke mere ilustrira dejstvo, da se je zdelo organizatorjem simpozija o Harryju Potterju na Dunaju (Lexe, 2002) nujno k sodelovanju povabiti tako »katoliške« in »nekatoliške« literarne kritike (kar za literarne simpozije sicer ni običajno!). A pokazalo se je, da svet seveda ni črno-bel, niti literarna kritika Harryja Potterja ne. Gottfried Bachl, ki so ga na simpozij povabili kot predstavnika teološke struje, namreč v svojem prispevku *Harry Potter – s teološkega zornega kota* posebej izpostavlja pozitivno etičnost fantastične pripovedi o Harryju Potterju:

»Celotno pripoved preveva visoko etično hotenje glavnih književnih oseb, ki je usmerjeno proti zlobnemu početju temnih sil, zbranih okrog Mrlakensteina. Harry Potter in njegovi prijatelji so nosilci odgovorne humanosti. In kljub temu da bi bilo mogoče v književnem dogajanju poskrbeti za to, da bi bil njihov cilj zlahka dosegljiv s (čarovniškimi) metodami, ki skorajda ne morejo zatajiti, postavlja literarni svet mlade bralce pred starodavno nalogo, da se naučijo prepoznavati dobro in zlo«. (Bachl, 2002: 112).

Gornji citat dokazuje, da se (literarna) kritika etične (ne)spornosti Harryja Potterja najbrž zares ne deli po ideološkem šivu, ampak po tem, kdo je Harryja Potterja bral in kdo ne. In tudi mnenje o učinkovanju etične komponente se pokaže v drugačni luči, če je rezultat lastne recepcije ali če je sodba rezultat recepcije nekoga drugega.

V pričujočem prispevku se bomo posvetili recepciji etične komponente Harryja Potterja, ki je rezultat recepcije mladih bralcev.

V tem kontekstu nas najprej zanima že omenjena razprava A. Whited in M. K. Grimes, katere cilj je bil »pregledati serijo v luči primerov etičnih odločitev, ki jih Rowlingova nudi mladim bralcem« (Whited, Grimes, 2007:6). V ta namen sta avtorici izbrali Kohlbergov šeststopenjski model etičnega razvoja in na njegovih temeljih opazovali, kakšne izkušnje moralnega presojanja ponujajo knjige K. J. Rowling mladim bralcem. Čeprav Harryjeve dileme vključujejo bitja in prizorišča, ki so precej drugačna od tistih iz 'resničnega sveta', ga Rowlingova postavlja v številne položaje, v katerih se mora odločiti med povsem realističnimi alternativami, tako da saga o Harryju nazadnje učinkuje celo kot izvrstna ilustracija Kohlbergovih teorij (Whited, Grimes, 2007).

Avtorici sta uporabili za analizo etične komponente Harryja Potterja enako metodologijo, kot jo je uporabljal Kohlberg. Ni ju torej zanimalo le, kako književne osebe v katerem izmed delov književnega dogajanja ravnajo, ampak tudi to, zakaj tako ravnajo, torej kako svojo izbiro utemeljujejo. Taka perspektiva pa je pokazala predkonvencionalno, konvencionalno in postkonvencionalno motiviranost za ravnanje književnih oseb v čarovniškem in bunkeljskem svetu J. K. Rowling. In pri tem nikakor ne moremo govoriti o črno-beli ločnici med svetovoma, (ki jo Harryju Potterju pripisujejo manj skrbni opazovalci!). Avtorici na primer v tem kontekstu navajata primer prvostopenjske predkonvencionalne morale, ki jo lahko najdemo tako med bunkeljni kot med čarovniki: stric Vernon skoraj zmeraj ravna po principu 'sila postavlja pravila', podobno pa se vede tudi Dudley (čeprav pri njem včasih že zasledimo ravnanje na drugi stopnji predkonvencionalne faze moralnega razvoja). A tudi Drego Malfoy, ki je primer čistokrvnega čarovnika, se vedno ravna le po načelu 'moj oči je pomembna oseba, torej jo bom odnesel brez večjih posledic', kar je le parafraza pravila: 'sila postavlja pravila!' (Whited, Grimes, 2007)

Na podoben način kot Whited&Grimes, torej skozi Kohlbergovo perspektivo, smo tudi sami opazovali otroško recepcijo etične komponente prvega dela serije fantastičnih pripovedi o Harryju Potterju, *Kamna modrosti*. V eksperimentu, ki smo ga izpeljali na Oddelku za razredni pouk na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru, smo pri otrocih v tretjem, petem in osmem razredu s posebnim, v ta namen pripravljenim instrumentarijem preverjali zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb, povezanih s književnim dogajanjem v *Kamnu modrosti*. Pri tem nas, kot Kohlberga, ni zanimalo le, ali so otroci zaznali in razumeli, kako ravnajo osebe, vpletene v dogajanje, ampak tudi to, kako pojasnjujejo in vrednotijo opisano (motivacijo za) ravnanje v dogajanje vpletelih oseb. V našem eksperi-

mentu pa nas je zanimalo še nekaj drugega: namreč, ali mimetično vživljanje v literarni svet, torej privzemanje perspektive ene izmed književnih oseb, vpliva na otrokovo senzibilnost za etične sodbe v književnem dogajanju, ali je, v nasprotju s tem, zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb neodvisno od emocionalne vpletenosti v literarno situacijo. Da bi to ugotovili, so v eksperiment zajeti otroci reševali pet sklopov identičnih nalog, v okviru katerih so se morali opredeljevati do ravnanja, opisanega v dveh različnih svežnjih. Pravzaprav je šlo pri vsakem sklopu za odlomek iz *Kamna modrosti*, ki pa je bil v enem svežnju pravi odlomek, v drugem svežnju pa je bil odlomek prirejen tako, da ga otroci niso prepoznali kot odlomek iz *Kamna modrosti*. Imena v njem so bila namreč prirejena, tako da si ob odlomku ni bilo mogoče priklicati asociacij in čustvenih nagnjenj oz. averzij, ki so si jih otroci oblikovali ob recepciji literarnega sveta.

Na tem mestu moramo seveda pojasniti, zakaj se nam je zdelo prav ena (prva) izmed knjig o Harryju Potterju tako primerna za preverjanje učinka mimetične participacije v literarnem svetu na zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb. Odgovor na vprašanje je v pripovedni perspektivi, ki jo je avtorica izbrala za svoje pripovedovanje. Gre namreč za perspektivo, ki mlademu bralcu 21. stoletja ponuja zanj posebej primeren mehanizem za identifikacijo s književno osebo, za miselno ter čustveno participacijo v literarnem svetu ter s tem povezano empatijo z v dogajanje vpletenimi književnimi osebami.

Pripovedna perspektiva v *Harryju Potterju*

In kakšna je ta za mladega bralca 21. stoletja prav posebej primerna perspektiva? Oglejmo si problem pripovedne perspektive K. J. Rowling nekoliko natančneje: bralcu se na prvi pogled zazdi, da uporablja pisateljica t. i. perspektivo vsevednega avktorialnega pripovedovalca. V prvem poglavju *Kamna modrosti* zajamemo dogajalni prostor iz najširše panoramske perspektive: pred seboj zagledamo Rožmarinovo ulico v *dolgočasnem in sivem četrtekovem jutru*. Takoj v začetku tudi izvemo, da v tej ulici, na številki štiri, živita gospod in gospa Dursley s svojim sinom, *najboljšim fantkom na svetu*, ter to, da živita povsem navadno življenje. Izvemo pa še nekaj: da namreč *gospod in gospa Dursley ne moreta niti slutiti, kakšne čudne in skrivnostne stvari se bodo začele dogajati po vsej Angliji*. Bralci pa to seveda že slutimo. Ker nam je to avtorica prav s to povedjo že napovedala. Ni dvoma, gre za perspektivo vsevednega pripovedovalca, kakršna je bila posebej pogosta v literaturi 19. stoletja, in ki je ostala v rabi v večini manj zahtevnih literarnih pripovedi vse do danes. In ne po naključju: perspektiva avktorialnega pripovedovalca namreč nudi bralcu občutek, da je svet pregleden, da ga je mogoče (pripovedno in tudi drugače) obvladati, s tem pa tudi pojasniti in razumeti. (Literarni) čas in prostor sta vnaprej določena, to pa daje bralcu potreben občutek varnosti.

A v drugem poglavju se pripovedna perspektiva spremeni: od širokega panoramskega pogleda se pripovedna perspektiva zoži (v fotografskem in filmskem žargonu bi rekli: zoomira) na Harryja Potterja:

»V dnevni sobi pa ni bilo nobenega znamenja, da živi v hiši še en fant.

A Harry Potter je še vedno živel tam in tistega jutra, ko je ravno minilo deset let, odkar so ga našli na pragu, je še spal. Pa ne dolgo, saj je bila teta Petunija budna in njen predirljivi glas je bil za Harryja kot kikirikanje pobesnelega petelina.

»Vstani! Takoj vstani!«
Harryja je kar vrglo iz postelje!«

Od tega pripovednega trenutka naprej se pripovedna perspektiva od Harryja (razen v zelo redkih primerih, prvič po prvem poglavju prvega dela šele v prvem poglavju četrtega dela!) ne oddalji več. Pisateljica preprosto ne pripoveduje o tistem dogajanju, ki mu vsaj na nek način ne bi prisostvoval tudi Harry. Če se morajo o čem pogovoriti učitelji z Bradavičarke, »slišimo« bralci ta pogovor le zato, ker ga je, skrit in neviden, slišal tudi Harry, če se kaj dogaja s temnimi silami, izvemo o tem le, ker dogajanje zaznava tudi Harry, in tudi v Prepovedani gozd vstopimo le, ker so vanj (za kazen) poslali tudi Harryja. Velja pa seveda tudi obratno: česar ne zaznava Harry, tega ne moremo zaznati niti bralci: V zadnjem poglavju *Kamna modrosti* se spopadeta dobro in zlo, profesor Smottan (oz. Mr-lakenstein) in Harry. Borba za življenje in smrt doseže vrh z Mrlakensteinovimi kriki 'UBIJ GA! UBIJ GA!' in Harryjevim drsenjem v nezavest:

»Začutil je, da se mu je Smottanova roka izmuznila iz oprijema, in vedel je, da je vse izgubljeno. Padal je v temo, globoko, navzdol ... navzdol ... navzdol ...

Nad njim se je svetlikalo nekaj zlatega. Zviz! Poskusil ga je ujeti, pa so bile roke pretežke.

Pomežiknil je. To nikakor ni bil zviz. Očala so bila. Kako čudno.

Še enkrat je pomežiknil. Ko se je zavedal, da zre v Dumbledorjev nasmejani obraz.«

Harry Potter je očitno zdrsnil v nezavest. Od tega literarnega trenutka nas pripoved brez vsakega prehoda (v najbolj napetem trenutku – brez informacije, kako se je boj končal!) prestavi v bolniško sobo. V literarno dogajanje se »vklopimo« v trenutku, ko se Harry prebudi iz nezavesti. O dogajanju vmes pa nič! Ker je bil v ne-zavesti Harry, je izklopil (kamaro!?) tudi pripovedovalec – logična posledica: tudi bralec ne more več spremljati literarnega dogajanja, pa če je še tako radoveden. Namesto »končnice« boja med dobrim in zlim spremljamo nekakšno megleno haluciniranje in mučno prebujanje.

Nekaj je očitno: bralci ne beremo o življenju Harryja Potterja, bralci smo v procesu branja neposredno udeleženi v življenju Harryja Potterja. Književno dogajanje spremljamo (samo) iz njegove perspektive in smo na ta način vanj »neposredno vpleteni«.

Čeprav se je torej najprej zdelo, da uporablja Rowlingova perspektivo vsevednega pripovedovalca, temu očitno ni tako. Pravzaprav je pripovedna perspektiva v Harryju Potterju veliko bližje perspektivi prvoosebnega pripovedovalca, a seveda to ni, ker ne kaže njenih jezikovnih značilnosti – pripovedovanja v prvi osebi ednine. In ne le zato.

Za kakšno pripovedno perspektivo torej gre?

R. Ehgartner opisuje pripovedno perspektivo K. J. Rowling v Harryju Potterju kot perspektivo, ki je sestavljena iz dveh elementov, iz t. i. »perspektive angela varuha« in t. i. »perspektive prvega strelca« (Ehgartner 2002). »Perspektivo angela varuha« pozna vsak krščanski otrok, v zadnjih desetletjih pa jo relativno pogosto uporabljajo v filmski industriji. Senca – varuh nekako lebdi nad osebo (otrokom), zelo blizu, tik nad njim. Otrok ga sicer nikoli ne vidi in se ga pravzaprav ne zaveda: otrok ne ve za senco, senca pa seveda ve, h kateremu otroku spada in kaj so njene naloge. Iz zornega kota pojasnjevanja pripovedne perspektive pa je seveda najpomembneje, da senca in otrok zmeraj gledata v isto smer, in tako

zaznavata (literarni) svet na enak način. Zdi se, da s perspektivo sence – varuha kar dobro zadevamo bistvo pripovedne perspektive v Harryju Potterju. A ne čisto. Problematično ostaja namreč še vprašanje vizualne prisotnosti. Spomnimo se, kadar gledamo film z motivom angela varuha, je ponavadi tako, da zaznavamo (fiktivni) svet iz perspektive sence – varuha, a je senca – varuh istočasno tudi oseba in jo gledalci vizualno zaznavamo. To pomeni, da gre pravzaprav za dvojno perspektivo: perspektivo varuha sence in tej perspektivi nadrejeno perspektivo, ki nam dovoljuje, da vidimo tudi varuha – senco.

Pri Harryju Potterju ni tako. Tam privzamemo bralci lebdeči položaj tik za Harryjem, in sami sebe vidno seveda ne zaznavamo (ne sestavimo domišljjsko-čutne predstave samega sebe!). To pa ne pomeni, da v Harryevih (dveh) svetovih nismo mimetično prisotni. Lebdeča perspektiva »tik za« namreč povzroča, da posebej intenzivno čustveno in čutno zaznavamo Harryjevo jezo, kadar je Harry jezen, da nas je strah, kadar je Harryja strah, in da čutimo srečno vznesenost, kadar se Harryju kakšna reč prav posebej imenitno posreči. Psihologija branja zna danes že prav natančno pojasniti, v katerih delih možganov se dogaja tovrstno bralno dejanje in katere telesne reakcije in občutke sproža. (Ehrgartner, 2002). Pravzaprav je naša perspektiva taka, kakršno privzamemo, kadar se igramo računalniško igro. Tam nam designer igre najpogosteje nameni perspektivo prvega strelca, ki v primeru, ko držimo v rokah računalniško krmilno orodje, omogoča, ne le da dogajanje opazujemo iz prve vrste, ampak da vanj neposredno posegamo in ga usmerjamo. A resnici na ljubo tega ob branju Harryja Potterja ne moremo. Perspektiva, ki jo privzema bralec Harryja Potterja, je potemtakem natanko neke vmes med perspektivo varuha-sence in perspektivo prvega strelca – igralca računalniške igre: od perspektive varuha-sence se razlikuje po odsotnosti bralčeve domišljjskočutne predstave varuha-sence, od perspektive igralca računalniške igre pa po tem, da bralec ne more zares posegati v literarno dogajanje (tako kot klasični angel varuh ne more zares posegati v dogajanje v realnem svetu!).

K. J. Rowling uporablja opisano pripovedno perspektivo sistematično in konsekventno. S tem pa doseže, da se kot bralci počutimo Harryju neskončno blizu. To tesno bližino nato bralci občutimo kot »napeto dogajanje«, napeto do te mere, da imamo občutek, da smo v njem neposredno udeleženi. Posledica tega občutka pa je utvara, da v pripovedih o Harryju Potterju pravzaprav ne gre le za Harryja, ampak tudi »zame, ki to berem«. Druge književne osebe so ob takem načinu percepcije (in recepcije) potisnjene v ozadje, čeprav jim pisateljica namenja kar veliko pripovednega časa. Res ni mogoče trditi, da o Rawsu in Malfoyju ne bremo dovolj časa. A priznati moramo, da nas tako prvi kot drugi puščata relativno hladne. Pa ne zato, ker sta nezanimiva, ali zato, ker smo ju že kar hitro po tem, ko smo ju spoznali, uvrstili med »slabe« književne osebe. (Pomislimo, Raws je celo zelo zanimiva književna oseba, o kateri moramo kar naprej ugibati, ali je ali ni jedec smrti!). In tudi Hermiona, Ron in npr. gospa Wesley nas tako kot Malfoy in Rows zanimajo le, če je njihovo početje kakorkoli povezano s Harryjem. Ali drugače: literarni svet je urejen harrycentrično, zaradi perspektive, ki jo Rowlingova ponudi bralcu, pa tudi »braleccentrično«.

A vrnimo se k zaznavanju in recepciji etičnih sodb v Harryju Potterju. Posebna pripovedna perspektiva varuha – sence in prvega strelca v Harryju Potterju omogoča torej mlademu bralcu 21. stoletja posebej intenzivno mimetično participiranje v (obeh) literarnih svetovih, zato lahko pričakujemo od bralca v

receptijski situaciji posebej empatično vživljanje v književno dogajanje, s tem pa posebej senzibilno zaznavanje etičnih sodb in vzrokov za ravnanje književnih oseb v književnem dogajanju, ki sporoča take etične sodbe.

Ali je temu res tako, smo preverjali z že omenjeno študijo recepcije etičnih sodb v Harryju Potterju in primerjavo razumevanja in vrednotenja le-teh, če jih otrok ne prepozna kot etične sodbe, povezane s Harryjem Potterjem. V njej so, kot rečeno, otroci reševali pet sklopov nalog ob petih odlomkih iz *Kamna modrosti*. V pričujoči predstavitvi eksperimenta se bomo omejili na prvi eksperimentalni sklop in v njegovem okviru na rezultate eksperimenta ob prvem izmed odlomkov in modificirani varianti prvega odlomka. Začnimo torej po vrsti in najprej predstavimo instrumentarij.

1 Instrumentarij

Za prvi sklop smo izbrali odlomek, ki opisuje obisk živalskega vrta na dan, ko je imel Dudley rojstni dan.

Pred vhom sta teta in stric Dudleyju in Piersu kupila čokoladni sladoled. Še preden pa so lahko odhiteli proč, je prodajalka vprašala Harryja, kakšnega bi rad on. Tako so tudi njemu morali nekaj kupiti. Sicer je dobili samo poceni limonino liziko, a vseeno je bil vesel. Zadovoljno jo je lizal in zraven opazoval gorilo, ki se je praskala po glavi. Prešinilo ga je, da je presenetljivo podobna Dudleyju.

Tisto dopoldne se je Harry imel tako lepo kot že dolgo ne. Bil je dovolj previden, da je imel do Dursleyjevih ves čas varnostno razdaljo. Tako je bil zunaj dosega Dudleyja in Piersa, ki so ju živali kmalu začele dolgočasiti in sta iskala priložnost, da bi se zabavala kot vedno, torej da bi namlatila Harryja.

Ko je prišel čas za kosilo, so šli v restavracijo živalskega vrta in Dudley se je začel metati po tleh, ker njegov hamburger ni bil dovolj velik. Stric mu je kupil novega in Harry je smel prejšnjega pojesti do konca. Bil je v sedmih nebesih, slutil pa je, da se je zgodilo že preveč dobrega, da bi se to lahko še nadaljevalo.

Ta odlomek smo nato še priredili in v njem spremenili imena. Harryja smo preimenovali v Janka, Dudleya v Dadija, Piersa pa v Petra. Tako smo torej dobili dva svežnja nalog.

Po branju vsakega odlomka smo otroke prosili, naj se opredelijo do naslednjih vprašanj:

Primerjaj stričevo vedenje do Janka/Harryja ob nakupu sladoleda in hamburgerja.

Zakaj je stric kupil Janku/Harryju liziko, hamburgerja pa ne!

Kaj misliš o takem vedenju?

Napiši večerni pogovor o tem med teto in stricem.

Podčrtani sta dve povedi, kjer lahko vidiš, da je Dadi/Dudley slaba književna oseba! Kaj je huje? Razloži.

---

2 Hipoteze

2.1 Generalna hipoteza: privzemanje perspektive književne oseba vpliva na zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb.

2.2 Delne hipoteze:

2.2.1 Privzemanje perspektive književne osebe in mimetično vživljanje v literarni svet vpliva na zaznavanje stričevega ravnanja ob nakupu lizike in hamburgerja. (Naloga 1.)

2.2.2 Privzemanje perspektive književne osebe in mimetično vživljanje v literarni svet vpliva na razumevanje vzrokov za stričevo ravnanje ob nakupu lizike in hamburgerja. (Naloga 2.)

2.2.3 Privzemanje perspektive književne osebe in mimetično vživljanje v literarni svet vpliva na vrednotenje stričevega vedenja ob nakupu sladoleda in hamburgerja. (Naloga 3 in 4.)

2.2.4 Privzemanje perspektive književne osebe vpliva na empatijo do tistega, ki ga (neetično) vedenje prizadene, s tem pa posredno na vrednotenje etične sodbe. (Naloga 5.)

3 Spremenljivke

Spol, starost, vpliv procesa privzemanja perspektive identifikacijske figure na presojanje/vrednotenje etične komponente, zaznavanje stričevega vedenja do Janka/Harryja, razumevanje vzrokov za stričevo vedenje do Janka/Harryja, vrednotenje stričevega vedenja ob nakupu lizike in hamburgerja, tema pogovora med stricem in teto, ocena, katero vedenje je hujše (pretepanje za zabavo ali metanje po tleh), vrednotenje, zakaj je katero vedenje hujše (pretepanje za zabavo oz. metanje po tleh).

4 Metodologija

4.1 Raziskovalna metoda

Uporabili smo deskriptivno metodo empiričnega pedagoškega raziskovanja.

4.2 Raziskovalni vzorec

Raziskovali smo na slučajnostnem vzorcu konkretne populacije. V raziskavo smo vključili učence Osnovne šole Franceta Prešerna Črenšovci. V raziskavi je sodelovalo šestnajst učencev iz 3. razreda osemletke, šestnajst učencev 5. razreda osemletke ter šestnajst učencev 8. razreda devetletke. Učenci so se za sodelovanje v raziskavi odločili prostovoljno. Iz obdelave smo izključili vprašalnike, ki so imeli več kot tretjino neodgovorjenih vprašanj. V vseh razredih je bilo v obdelavo vključeno enako število dečkov in deklic, gre za vzorec, ki je z vidika starosti uravnotežen.

4.3 Postopki zbiranja podatkov

4.3.1 Organizacija zbiranja podatkov

Sondažni anketni vprašalnik je bil izveden 11. 2. 2005. Definitivna anketna vprašalnika sta bila dva in sta bila izpeljana v razmiku dveh tednov. Prvi vprašalnik je bil v 3. in 8. razredu izveden 18. 2. 2005, v 5. razredu pa 19. 2. 2005. Drugi vprašalnik je bil izveden v 3. in 8. razredu 2. 3. 2005, v 5. razredu pa 3. 3. 2005. Reševanje vsakega dela vprašalnika je trajalo dve šolski uri.

4.3.2 Merske karakteristike anketnega vprašalnika:

- veljavnost; kontrolirali smo jo tako, da smo anketni vprašalnik dali v vpogled učiteljem in ga sondažno (poskusno) uporabili ter ga potem izpopolnili z vidika veljavnosti;
- zanesljivost; kontrolirali smo jo pri sestavljanju vprašalnika, in sicer tako, da smo navedli natančna navodila, enopomenska, specifična vprašanja. Zanesljivost smo kontrolirali tudi pri obdelavi podatkov, in sicer tako, da smo primerjali odgovore na vsebinsko sorodna vprašanja;
- objektivnost; kontrolirali smo jo tako, da smo uporabili vprašanja odprtega tipa, pri katerih ni mogoče vplivati na mnenje anketirancev.

4.4 Postopki obdelave podatkov

Odgovore na vprašanja smo signirali in jih prikazali v tabeli.

Podatki pri vprašanju zaprtega tipa in vprašanjih, kjer so možni dva ali trije odgovori, so prikazani tabelarično z navedbo absolutnih (f) frekvenc.

5 Rezultati in interpretacija

5.1 Kako učenci zaznavajo različno stričevo vedenje do Janka/Harryja ob nakupu sladoleada in hamburgerja?

Tabela 1: Kategorije odobranja in neodobranja stričevega vedenja do Janka in število (f) vseh učencev

Kategorije odobranja	f	Kategorije neodobranja	f
stric je prijazen	7	neenakopravno	20
lepo	5	nesramno	9
Janko je skromen	2	grdo	3
		skopuško	1
Skupaj	14	Skupaj	33

Tabela 2: Odnos med spolom, starostjo in oceno, kako se je stric vedel do Janka v primerjavi z vedenjem do svojega sina

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
stric je prijazen	1	0	1	3	0	3	3	0	3
lepo				1	3	4	1	0	1
Janko je skromen							1	1	2
stric se je vedel do Janka neenakopravno	7	7	14	0	1	1	2	3	5
nesramno				1	3	4	1	4	5
grdo				3	0	3			
skopuško				0	1	1			

Iz tabel 1 in 2 je razvidno, da se je več učencev odločilo za eno izmed oblik neodobravanja stričevega vedenja. Nikakor pa ne moremo prezreti, da več kot tretjina otrok meni, da je stric ravnal pravilno. En učenec ni napisal odgovora.

Tabela 3: Kategorije odobravanja in neodobravanja stričevega vedenja do Harryja in število (f) vseh učencev

Kategorije odobravanja	f	Kategorije neodobravanja	f
stric je prijazen	8	grdo	10
		kruto	1
		neprimerno	23
		neenakopravno	6
Skupaj	8	Skupaj	40

Tabela 4: Odnos med spolom, starostjo in oceno, kako se je stric vedel do Harryja v primerjavi z vedenjem do svojega sina

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
stric je prijazen				3	2	5	3	0	3
grdo	3	2	5	1	3	4	1	0	1
neprimerno	4	6	10	4	2	6	1	6	7
stric se je vedel do Harryja neenakopravno	1	0	1				3	2	5
kruto				0	1	1			

Iz tabel 3 in 4 lahko razberemo, da večina otrok ne odobrava stričevega vedenja do Harryja. Največ otrok se je odločilo, da je stričevo vedenje neprimerno. Šest otrok je mnenja, da je stric s takim vedenjem Harryja prikrajšal, en otrok pa meni, da je tako vedenje do Harryja kruto. Zanimivo je tudi, da se je osem učencev odločilo, da je stric bil prijazen.

Ali so razlike v mnenju učencev o stričevem vedenju ob nakupu lizike in hamburgerja, ko gre za Janka in ko gre za Harryja?

Tabele 1–4 nam pokažejo, da so razlike v mnenju učencev o stričevem vedenju, ko gre za Janka in ko gre za Harryja. Ko so učenci reševali vprašalnike o stričevem vedenju do Janka, je več učencev odobravalo stričevo vedenje kot pri reševanju vprašalnika o stričevem vedenju do Harryja. V 3. razredu je stričevo vedenje do Janka odobral en učenec, medtem ko nobeden izmed učencev ni odobral stričevega vedenja, ko je šlo za Harryja. Tudi v 5. razredu je opazen vpliv privzemanja književne perspektive Harryja Potterja, čeprav so se kar štirje otroci odločili, da je stric bil do Harryja prijazen. Ko je šlo za Janka, je kategorijo odobravanja v 5. razredu izbralo kar sedem učencev. Različna mnenja lahko opazimo tudi pri učencih v 8. razredu. Tudi tukaj je občutiti vpliv privzemanje književne perspektive Harryja Potterja. Kategorijo odobravanja je pri Janku izbralo pet učencev, pri Harryju pa trije, kar potrjuje delno hipotezo 2.2.1.

5.2 Kako učenci ocenjujejo vzroke za različno stričevo vedenje ob nakupu lizike in hamburgerja?

Tabela 5: Kategorije vzrokov za stričevo vedenje do Janka ob nakupu lizike in hamburgerja in število (f) vseh učencev

Kategorije vzrokov, ki odobravajo vedenje	f	Kategorije vzrokov, ki ne odobravajo vedenja	f
ni imel denarja	2	lizika je poceni	23
Janko je bil zadovoljen	5	stric Janka ni maral	6
zmanjkalo je sladoleda	1	prodajalka je vprašala	3
		Dadiju je ostal	6
		stric je bil nesramen	1
Skupaj	8	Skupaj	39

Tabela 6: Odnos med spolom, starostjo in oceno vzrokov za stričevo vedenje do Janka ob nakupu lizike in hamburgerja in število (f) vseh učencev

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
Janko je bil zadovoljen				1	1	2	3	0	3
Ni imel denarja							1	1	2
zmanjkalo je sladoleda							0	1	1
lizika je poceni	5	5	10	4	5	9	2	2	4
Dadiju je ostal	2	2	4	0	2	2	2	1	
prodajalka je vprašala	0	1	1				0	2	2
stric je nesramen	1	0	1						
stric Janka ni maral				3	0	3	2	1	3

Šestina vseh učencev je skušala najti vzrok, s katerim so opravičevali stričevo vedenje do Janka, en učenec ni odgovoril, ostali so zapisali vzroke, s katerimi so razložili, zakaj takšnega vedenja ne odobravajo.

Tabela 7: Kategorije vzrokov za stričevo vedenje do Harryja ob nakupu lizike in hamburgerja in število (f) vseh učencev

Kategorije vzrokov, ki odobravajo vedenje	f	Kategorije vzrokov, ki ne odobravajo vedenja	f
ni imel denarja	2	lizika je poceni	23
Harry ni bil lačen	1	Dudleyju je hamburger ostal	8
		stric je nesramen	11
		ni želel zapravljeti	2
		Dudley se je metal po tleh	1
Skupaj	3	Skupaj	45

Tabela 8: *Odnos med spolom, starostjo in oceno VZROKOV za stričevo vedenje do Harryja ob nakupu lizike in hamburgerja in število (f) vseh učencev*

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
Harry ni bil lačen				0	1	1			
Ni imel denarja				0	1	1	0	1	1
lizika je poceni	4	4	8	4	5	9	2	4	6
Dudleyju je hamburger ostal	0	1	1	1	1	2	2	3	5
stric je nesramen	4	0	4	3	0	3	4	0	4
stric ni želel zapravljati	0	2	2						
Dudley se je metal po tleh	0	1	1						

Ali so razlike v oceni vzrokov za stričevo ravnanje ob nakupu lizike in hamburgerja, ko gre za Janka in ko gre za Harryja?

Ob pregledu tabel 5–8 lahko ugotovimo, da se vpliv privzemanja perspektive Harryja Potterja na razumevanje vzrokov za stričevo ravnanje najbolj kaže v 8. razredu, saj skuša najti vzroke, ki bi nekako upravičili stričevo nepravilno vedenje do Harryja Potterja, pet učencev manj kot v primeru, ko gre za Janka. V vseh razredih pa se kažejo razlike v vrsti vzrokov za ravnanje. Otroci so največkrat pojasnjevali stričevo vedenje z dejstvom, da je bila lizika poceni, hamburger pa predrag. V obeh primerih se pojavi vzrok, da stric ni imel denarja. Zanimivo je, da en učenec kot razlog za stričevo vedenje krivi Dudleyja. Noben učenec v primeru reševanja vprašalnika o Harryju Potterju ne meni, da je strica sram, ker ga je prodajalka vprašala, kaj bi Harry rad. Pojavi pa se odgovor, da stric ni želel zapravljati denarja za Harryja, ker ga ni maral (kar lahko najdemo tudi pri reševanju vprašalnika o Janku). Med vzroki, ki zagovarjajo stričevo vedenje, se v Jankovem primeru pojavita dva zelo optimistična odgovora, češ da je Janko bil zadovoljen in da je zmanjkalo sladoleda. Pri Harryju Potterju ju nadomesti vzrok, da Harry ni bil lačen (Harrycentrična ureditev sveta!). Pri reševanju obeh vprašalnikov se pojavita še vzroka, da je bil stric nesramen in da je škoda skoraj celega hamburgerja – a pojavi se očitna razlika: pri reševanju vprašalnika o Janku je vzrok, da je stric nesramen na zadnjem mestu, pri reševanju vprašalnika o Harryju Potterju pa kar na drugem. Jankovega strica so zagovarjali dečki in deklice, Harryjevega pa zagovarjajo samo deklice. Primerjava razumevanja vzrokov za stričevo neetično ravnanje pokaže očitno razliko, če to ravnanje prizadeva književno osebo v literarnem svetu ali če prizadeva nekoga, za katerega s procesom privzemanja perspektive otroci še niso utegnili razviti empatije. To pa potrjuje hipotezo 2.2.2.

5.3 Kako sodijo (vrednotijo) učenci stričevo vedenje ob nakupu sladoleda in hamburgerja?

Tabela 9: Kategorije sodb o stričevem vedenju do Janka ob nakupu sladoleda in hamburgerja in število (f) vseh učencev

Kategorije pozitivnih mnenj	f	Kategorije negativnih mnenj	f
dobro	4	neprimerno	27
stric varčuje	1	nepravično	11
		nesramno	4
Skupaj	5	Skupaj	42

Tabela 10: Odnos med spolom, starostjo in SODBO o tem, kako se je stric vedel do Janka v primerjavi z vedenjem do svojega sina

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
dobro				0	4	4			
stric varčuje				0	1	1			
neprimerno	6	5	11	4	3	7	4	5	9
nesramno	1	2	3	3	0	3	3	3	6
nepravično	1	1	2				1	0	1

Večina učencev stričevo vedenje do Janka obsoja, le pet učencev se s stričevim vedenjem strinja.

Tabela 11: Kategorije sodb o stričevem vedenju do Harryja ob nakupu sladoleda in hamburgerja in število (f) vseh učencev

Kategorije pozitivnih sodb	f	Kategorije negativnih sodb	f
dobro	5	nepravično	6
		grdo	8
		neprimerno	25
		nesramno	2
		žalostno	1
Skupaj	5	Skupaj	42

Tabela 12: Odnos med spolom, starostjo in SODBO o tem, kako se je stric vedel do Harryja v primerjavi z vedenjem do svojega sina

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
dobro				0	3	3	1	1	2
grdo	1	5	6	0	1	1	0	1	1
neprimerno	7	1	8	7	4	11	2	4	6
nesramno	0	1	1	1	0	1			
žalostno	0	1	1						
nepravično							4	2	6

Tabele 9–12 na prvi pogled presenečajo: pričakovali bi, da bodo otroci na neposredno vprašanje *Kaj misliš o takem (stričevem) vedenju?* stričevo vedenje bolj odločno obsodili. Tako pričakovanje bi lahko nenazadnje upravičili z upoštevanjem rezultatov, ki smo jih dobili z odgovori na vprašanje 2. Tam namreč otroci skorajda niso naštevali opravičljivih vzrokov za stričevo ravnanje. In še večina tistih, ki so navajali vzroke, ki bi jih bilo mogoče interpretirati kot opravičljive, so navajali take, ki so zunaj dosega stričevega vpliva, npr. stric ni imel (dovolj) denarja) ... Zdi se, da imajo otroci z upovedovanjem svoje vrednostne sodbe težave, zato v stiski ob neposrednem vprašanju pogosto odgovarjajo z *dobro, grdo*. Ker smo kaj takega pričakovali, smo za preverjanje tretje hipoteze v instrumenarij vgradili še možnost posrednega upovedovanja vrednotenja stričevega vedenja do njegovega sina in do njegovega rejenca. Otroke smo prosili, naj zapišejo, kaj sta se stric in teta zvečer po tem dogodku pogovarjala. Predvidevali smo namreč, da bodo otroci posredno, preko predstave, *kaj sta rekla*, lažje in točneje izrazili, kaj si o stričevem vedenju mislijo, kako ga sodijo.

5.4 Kakšna je bila po mnenju učencev tema pogovora med stricem in teto Pavlo/Petunijo zvečer po dogodku?

Tabela 13: Tema večernega pogovora med stricem in teto Pavlo o tem, kako se je stric vedel do Janka v primerjavi z vedenjem do njenega sina in kategorizacija glede na spol ter starost

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
teto skrbi za Janka	2	1	3	3	3	6	1	3	4
teta strica okara	1	2	3	0	3	3	4	0	4
teta se strinja s stricem	4	4	8	0	1	1	1	3	4
stric je bil preveč prijazen	1	0	1	1	0	1	0	2	2
drugo	0	1	1	4	0	4	2	0	2

Približno polovica vseh učencev je menila, da se je teta med večernim pogovorom zavzela za Janka. Kar štirje učenci pa so menili, da je teta stricu povedala, da je do Janka preveč prijazen. Sedem učencev je napisalo pogovore o drugih temah, ki niso zadevale Janka. En učenec ni odgovoril.

Tabela 14: Tema večernega pogovora med stricem in teto Petunijo o tem, kako se je stric vedel do Harryja v primerjavi z vedenjem do njenega sina in kategorizacija glede na spol ter starost.

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
teta strica okara	1	3	4	5	5	10	4	4	8
stric se kesa	0	1	1	0	1	1	0	1	1
teta se strinja s stricem	6	4	10	1	2	3	4	2	6
drugo	1	0	1				0	1	1

Tabela 14 kaže, da skoraj polovica otrok, ko gre za Harryja Potterja, želi, da bi se Dursleyjevi v prihodnje vedli do Harryja prijazneje in manj sovražno. In ker je v literaturi mati (ženska) tista, ki ponavadi zagotavlja (daje) otrokom zaščito, realizirajo to željo preko tete Petunije, čeprav ta v nobenem delu književnega dogajanja ne pokaže, da bi se kdaj poigravala z mislijo Harryja zaščititi. Otroci torej povozijo besedilne signale, povezane z značajem tete Petunije, in ji v domišljijskem večernem pogovoru pripišejo vlogo Harryjeve zagovornice: *teta strica* okara in, verjetno kot posledica, stric se kesa.

Ali so razlike v predstavah o tem, kaj sta se stric in teta zvečer pogovarjala, ko gre za Janka in ko gre za Harryja?

Rezultati raziskave kažejo, da ne. Iz tabel 13 in 14 lahko ugotovimo, da tudi s produktivnimi metodami za opazovanje recepcije pri merjenju vpliva privzemanja perspektive književne osebe, perspektive Harryja Potterja, na vrednotenje etične sodbe, nismo imeli veliko več sreče kot v primeru, ko smo od otrok pričakovali neposredno upovedovanje etične sodbe. Tako v prvem kot v drugem primeru smo namreč dobili rezultate, ki niso v pravi korelaciji z rezultati, ki smo jih dobili na ravni razumevanja, ko so otroci navajali (po njihovem mnenju verjetne) vzroke za stričevo neetično početje. Hipoteze 2.2.3 zato ne moremo potrditi.

5.5. Ali privzemanje perspektive književne osebe vpliva na empatijo do tistega, ki ga (ne)etično vedenje prizadene, in ali ta empatija vpliva na vrednotenje etične sodbe?

Odgovor na to vprašanje smo skušali dobiti s peto nalogo instrumentarija. Otroke smo prosili, naj se odločijo, kaj je hujše, izsiljevanje staršev z metanjem po tleh ali pretepanje za zabavo, da bi minil dolgčas, ki se te loteva.

5.5.1 Kako zaznavajo in sodijo (vrednotijo) učenci pretepanje za zabavo v primerjavi uporabo metode izsiljevanja z metanjem ob tla?

Tabela 16: *Odnos med spolom (1), starostjo (2) in oceno, katero vedenje je hujše (8), pri reševanju prvega vprašalnika, ko gre za Janka*

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
1. poved	7	7	14	3	4	7	6	4	10
2. poved	1	1	2	5	4	9	2	4	6
Skupaj	8	8	16	8	8	16	8	8	16

Štirinajst učencev 3. razreda je menilo, da je pretepanje za zabavo hujše od metanja po tleh na javnem mestu. Med dečki in deklicami ni razlik. V 5. razredu so bila mnenja bolj deljena. Več učencev se je odločilo za drugo možnost. Pri dečkih je bilo metanje po tleh na javnem mestu izbrano večkrat kot pretepanje za zabavo. Deklice pa so se v istem številu odločale za prvo in drugo neprimerno vedenje, opisano v odlomku. Tudi v 8. razredu so se deklice v enakem številu odločale za prvo in za drugo možnost, medtem ko so dečki največkrat izbrali pretepanje. Med spoloma se kažejo razlike v 5. in 8. razredu. Zanimivo je, da so

v 5. razredu dečki večkrat izbrali izsiljevanje z metanjem po tleh, v 8. razredu pa pretepanje šibkejših od sebe za zabavo.

Tabela 17: *Odnos med spolom (1), starostjo (2) in oceno, katero vedenje je hujše (8), pri reševanju drugega vprašalnika, ko gre za Harryja Potterja*

	3. razred			5. razred			8. razred		
	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj	m	ž	skupaj
1. poved	5	6	11	5	7	12	6	2	8
2. poved	3	0	3	3	1	4	2	6	8
oboje	0	2	2	0	0	0	0	0	0
Skupaj	8	8	16	8	8	16	8	8	16

V 3. razredu so se učenci največkrat odločili, da je pretepanje za zabavo hujše kot izsiljevanja. Med spoloma se kažejo razlike, saj so metanje po tleh v javnosti izbrali trije dečki pa nobena deklica. Kar dvema deklicama se je bilo preteško odločiti, katero »grdo vedenje« je hujše. Tudi v 5. razredu so se učenci odločili, da je hujše, če te želi nekdo preteptati za zabavo. Takih deklic je bilo kar osem, dečkov pa pet. V 8. razredu sta bila odgovora zastopana enako številčno. Vendar so razlike med spoloma velike. Šest dečkov je menilo, da je hujše pretepanje za zabavo. Enakega menja pa sta bili le dve deklici. Pri vrednotenju izsiljevanja z metanjem ob tla na javnem mestu so bili rezultati ravno obratni.

5.5.2 Katere razloge navajajo otroci? Zakaj se jim zdi izbrano vedenje bolj nesprejemljivo kot drugo?

Tabela 18: *Kategorije razlogov, zakaj je neko vedenje hujše in število (f) učencev, pri reševanju vprašalnika o Janku v 3. razredu osemletke*

Kategorije razlogov 1. povedi	f		Kategorije razlogov 2. povedi	f	
	m	ž		m	ž
nepravičnost	2	1	ker je Dadi razvajen	1	1
ga lahko poškoduješ	5	6			
Skupaj	14		Skupaj	2	

Učenci 3. razreda so najpogosteje menili, da je pretepanje hujše zato, ker lahko Janka pri tem poškodujejo. Tako je menilo šest deklic in pet dečkov. Razlika med odgovori dečkov in deklic je majhna. Pri razlogih, zakaj se jima zdi hujše metanje ob tla na javnem mestu, sta se oba, deček in deklica, ki sta izbrala to možnost, odločila za razlago, da je Dadi razvajen. To pa se jima očitno zdi nesprejemljivo.

Tabela 19: *Kategorije razlogov, zakaj je neko vedenje hujše in število (f) učencev, pri reševanju vprašalnika o Janku v 5. razredu osemletke*

Kategorije razlogov 1. povedi	f		Kategorije razlogov 2. povedi	f	
	m	ž		m	ž
nepravičnost	3	4	ker je Dadi požrešen	1	0
			ker je Dadi razvajen	4	4
Skupaj	7		Skupaj	9	

V 5. razredu je polovica vseh učencev utemeljila odločitev, da je metanje ob tla na javnem mestu hujše od pretepanja za zabavo zato, ker je Dadi razvajan. Ta odgovor je s strani spola uravnotežen. Pri razlogih, ki jih otroci navajajo za odločitev, da je hujše, če manjšega od sebe za zabavo pretepeš, so vsi učenci, ki so izbrali to možnost, izpostavili, da lahko Dadi in Peter Janka poškodujeta. Med spoloma ni večje razlike.

Tabela 20: Kategorije razlogov, zakaj je neko vedenje hujše in število (f) učencev, pri reševanju vprašalnika o Janku v 8. razredu devetletke

Kategorije razlogov 1. povedi	f		Kategorije razlogov 2. povedi	f	
	m	ž		m	ž
nepravičnost	1	3	ker je Dadi razvajan	2	4
ga lahko poškoduješ	5	1			
Skupaj	10		Skupaj	6	

V 8. razredu so razlike med vzroki, ki jih navajajo otroci kot utemeljitve, zakaj se ji zdi pretepanje šibkejših za zabavo bolj nesprejemljivo kot izsiljevanje z metanjem po tleh v javnosti, med dečki in deklicami večje kot v 3. razredu. Dečki, ki so se odločili, da je hujše pretepanje za zabavo, so svojo odločitev utemeljevali na konkretni ravni: največkrat z razlogom, da lahko pri tem Janko utрпи hujše poškodbe. Deklice so pogosteje utemeljevale na generalni ravni: rekle so, da je pretepanje šibkejših od sebe za zabavo nepravilno. Tako dečki kot deklice, ki so menili, da je metanje ob tla hujše od pretepanja šibkejših, pa so svojo odločitev utemeljevali z enim samim argumentom, in sicer, da je Dadi razvajan. Tako je menila polovica deklic in le dva fanta.

Katere razloge navajajo otroci, ko gre za Harryja Potterja? Zakaj se jim zdi izbrano vedenje bolj nesprejemljivo kot drugo?

Tabela 21: Kategorije razlogov, zakaj je neko vedenje hujše in število (f) učencev, pri reševanju vprašalnika o Harryju Potterju v 3. razredu osemletke

Kategorije razlogov 1. povedi	f		Kategorije razlogov 2. povedi	f	
	m	ž		m	ž
ker to boli	1	1	ker je v javnosti	2	0
ne smeš se pretepati	1	1	ni primerno	1	2
ga lahko poškoduješ	3	4			
Skupaj	11		Skupaj	5	

Otroci, ki so menili, da je hujše pretepanje šibkejših od sebe, so svojo odločitev najčešče utemeljevali s predvidevanjem posledic: Dudley in Pierse bi lahko Harryja poškodovala. Tako so se odločali dečki in deklice, deklice nekoliko pogosteje. Otroci so za to odločitev navajali še dve vrsti razlogov: *ker to boli* in splošnejšega: *ker se to ne spodobi*. Ta dva odgovora sta enako zastopana pri dečkih in deklicah. Med razlogi, zakaj je hujše metanje ob tla, sta se dva dečka odločila za odgovor, da je to huje zato, ker se dogaja v javnosti. Tega odgovora ni izbrala nobena deklica. Obe deklici, ki sta se odločili za drugo možnost, sta izbrali razlog, da to ni primerno vedenje.

Tabela 22: Kategorije razlogov, zakaj je neko vedenje hujše in število (f) učencev, pri reševanju vprašalnika o Harryju Potterju v 5. razredu osemletke

Kategorije razlogov 1. povedi	f		Kategorije razlogov 2. povedi	f	
	m	ž		m	ž
ker to boli	3	4	ker je Dudley požrešen	0	1
ne smeš se pretepati	2	3	ker je v javnosti	3	0
Skupaj	12		Skupaj	4	

Učenci 5. razreda, ki so kot hujšo izbrali možnost, da veliki za zabavo prete-pajo manjše od sebe, so kot razlog za svojo odločitev največkrat zapisali, da bi pretep bil za Harryja boleč. Kar pet otrok pa je menilo, da *se ne smemo pretepati*. V obeh primerih je razlog izbralo več deklic kot dečkov, a je razlika komajda opazna. Samo ena deklica je kot hujše izbrala izsiljevanje z metanjem ob tla, kar je utemeljila s tem, da je Dudley požrešen. Drugo možnost so izbrali trije dečki, ki so menili, da je hujša zato, ker se je to dogajalo v javnosti.

Tabela 23: Kategorije razlogov, zakaj je neko vedenje hujše in število (f) učencev, pri reševanju vprašalnika o Harryju Potterju v 8. razredu devetletke

Kategorije razlogov 1. povedi	f		Kategorije razlogov 2. povedi	f	
	m	ž		m	ž
ker to boli	6	2	ker je Dudley požrešen	2	4
			ni primerno	0	2
Skupaj	8		Skupaj	8	

V 8. razredu so razlike med spoloma največje. Dečki so opazno pogosteje menili, da je huje, če večji fantje za zabavo prete-pajo manjše. Delež deklic, ki se je odločil na ta način, je bil trikrat manjši. Med razlogi, ki so jih otroci navali kot utemeljitev za svojo izbiro, ni bilo razlik. Vsem se je zdelo pomembno, da pretepanje boli in je zato popolnoma nesprejemljivo. Med razlogi, zakaj je hujše izsiljevanje z metanjem ob tla v javnosti, sta se pojavila dva odgovora in oba so v večjem številu izbrale deklice, ki se jim je v 8. razredu zdel najtehtneši razlog za zavračanje te etične sodbe dejstvo, da je Dudley požrešen. Zanimivo je, da učencev ne moti, da se je drugi dogodek zgodil v javnosti.

5.5.3 Ali so razlike v razumevanju in vrednotenju (ne)sprejemljivosti opisanih vrst neetičnega početja, če gre za recepcijo literarnega besedila, v primerjavi z razumevanjem in vrednotenjem v situaciji, ko otrok ni utegnil razviti empatičnih čustev do v etični konflikt vpletenih prizadetih oseb?

Med učenci različne starosti obstajajo razlike v vzrokih, zakaj se jim zdi hujše pretepanje za zabavo kot metanje ob tla v javnosti. V 5. in 8. razredu so učenci največkrat utemeljevali svojo presojo z opozorilom, da bi bil pretep za Harryja boleč. V 8. razredu je to bil celo edini razlog. V 5. razredu se je še pet učencev odločilo za odgovor, da se ne smemo pretepati. V 3. razredu so bili razlogi, ki so jih otroci uporabljali za utemeljevanje svoje sodbe, da je pretepanje za zabavo hujše, najbolj razpršeni. Na prvem mestu je presoja, da lahko Dudley in Pierse Harryja poškodujeta, sledita pa opozorili, da to Harryja boli, in navajanje generalne resnice, da se ne smeš pretepati. Tudi utemeljitve, zakaj je huje, če se v javnosti mečeš po tleh, so pri učencih različne starosti zelo različne. Zanimivo

je, da javno mnenje ne skrbi učencev v 8. razredu, ampak v 5. in 3., pri tem pa je še bolj presenetljivo, da javno mnenje bolj skrbi dečke kot deklice. V 5. in 8. razredu deklice skrbi Dudleyjeva požrešnost.

Toda ali obstajajo razlike v razlogih (zakaj je neko dejanje nesprejemljivo), ki jih učenci navajajo, kadar gre za Janka in kadar gre za Harryja? Ali lahko govorimo o drugačnem razumevanju in vrednotenju (ne)etičnih sodb v primeru, kadar le-to zadeva literarno osebo, katere perspektivo smo kot bralci privzeli, kot takrat ko zadeva osebo, do katere nismo utegnili razviti empatičnih občutkov?

Rezultati, ki jih nakazujejo odgovori na peto vprašanje obeh vprašalnikov kažejo, da razlike so. Med razlogi, ki so jih učenci navajali pri reševanju vprašalnika o Janku in vprašalnika o Harryju Potterju, so razlike celo občutne. Pri reševanju prvega vprašalnika, vprašalnika o Janku, so učence skrbele poškodbe in nepravilnost, pri reševanju vprašalnika o Harryju Potterju pa bolečine, poškodbe in generalna resnica, da se ne smeš pretepati. Pri tem je posebej zanimivo razmerje med utemeljitvami, ki jih lahko zberemo pod skupnim imenovalcem »splošnosti generalnih pravil« in tistimi, ki jih družijo kategorija empatičnosti. Ko gre za identifikacijsko figuro, iz perspektive katere otrok doživlja etični konflikt, ko gre za možnost, da bosta Dudley in Pierse za zabavo pretepla Harryja, se veliko več otrok odloči, da to ni prav, saj bi to Harryja gotovo bolelo ali bi fanta Harryja lahko celo poškodovala. Več kot trikrat nižje je število utemeljitev na generalni ravni: pretepati se ne smeš, pretepanje je nepravilno. Če primerjamo te rezultate z rezultati vprašalnika o Janku, vidimo, da sta tam vrednosti empatičnih in generalnih utemeljitev etične sodbe skoraj izenačeni: približno enako število učencev je namreč utemeljevalo svojo odločitev, zakaj je hudo, če dva (velika) tepeta enega (manjšega od sebe) s splošno sodbo, češ da bi bilo to nepravilno. In kot že rečeno: skorajda enako število otrok je menilo, da bi bil lahko v takem tepežu Janko poškodovan. Hipoteza 2.2.4 je s tem seveda potrjena.

6 Sklep

Posebna pripovedna perspektiva »varuha-sence« in »prvega strelca«, ki jo K. J. Rowling uporablja v fantastičnih pripovedih o Harryju Potterju, omogoča mladim bralcem posebej intenzivno mimetično participiranje v literarnih svetovih in intenzivno empatično vživljanje v književno dogajanje, posledica česar je posebej senzibilno zaznavanje etičnih sodb v književnem besedilu in vzrokov za ravnanje književnih oseb v književnem dogajanju, ki sporoča te etične sodbe. Eksperiment, ki smo ga opravili, namreč dokazuje, da so razlike v zaznavanju, vrednotenju in razumevanju etičnih sodb, če zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb merimo v pogojih, ko so otroci privzeli perspektivo književne osebe (Harryja Potterja), in če jih merimo v pogojih, ko otroci niso imeli priložnosti razviti empatičnega odnosa do v etični konflikt vpletene osebe.

Literatura

Bachl, G. (2002): Harry Potter theologisch gelesen. V: H. Lexe (ur.): »Alohomora!« *Ergebnisse des ersten Wiener Harry-Potter-Symposiums*. Dunaj: Verlag für Literatur- und Sprachwissenschaft. Str. 109–124.

- Ehrgartner, R. (2002): Harry Potter in literarischen Kooordinaten. Zur Erzähltechnik und Motivik in Joanne K. Rowlings Bestsellern. V: H. Lexe (ur.): »Alohomora!« *Ergebnisse des ersten Wiener Harry-Potter-Symposions*. Dunaj: Verlag für Literatur- und Sprachwissenschaft. Str. 61–82.
- Kenda, J. J. (2005): Pripis k Zipesovemu razmišljanju o Harryju Potterju. *Otrok in knjiga*. Letnik 32, številka 62. Str. 18–24.
- Kenda, J. J. (2006): Strokovna in znanstvena recepcija sodobne fantazijske literature (1. del, 2. del, 3. del). *Otrok in knjiga*. Letnik 33, številka 65, str. 5–14; letnik 33, številka 66, str. 5–15; letnik 33, številka 67, str. 5–14.
- Kordigel, M. (2004): Recepcija afriških pripovedk na drugem koncu sveta. *Otrok in knjiga*. 32/61. Str. 5–28.
- Kos, J. (1983): *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Lexe, H. (ur.), 2002. »Alohomora!« *Ergebnisse des ersten Wiener Harry-Potter-Symposions*. Dunaj: Verlag für Literatur- und Sprachwissenschaft.
- Saksida, I. (1991): Nekaj vprašanj iz teorije mladinske književnosti. *Otrok in knjiga*. Letnik 18, štev. 31, str. 23–42; štev. 32, str. 5–33.
- Spinner, K. (ur.), 2001: *Im Bahn des Zauberlehrlings? Zur Faszination von Harry Potter*. Regensburg: Friedrich Pustet.
- Whited, L. A.; Grimes, K. G. (2007): Kaj bi storil Harry? J. K. Rowling in teorije etičnega razvoja Lawrence Kohlberga. *Otrok in knjiga*. 34/68. Str. 5–26.
- Zipes, J. (2005): Fenomen Harryja Potterja ali čemu toliko hrupa? *Otrok in knjiga*. 32/62. Str. 5–17.

Breda Zupančič
Osnovna šola Ferda Vesela, Šentvid pri Stični

FRAN ALBREHT IN GRIMMOVE PRAVLJICE

Albrehtovi slovenski prevodi Grimmovih pravljic so dolga leta izhajali v številnih ponatisih in visokih nakladah, toda to so bili samo izbori (56 pravljic) iz celotne zbirke bratov Grimm. Zbrane Grimmove pravljice (dvesto enajst pravljic) pa so v slovenščini prvič izšle šele v prevodu Polonce Kovač leta 1993. Oba prevajalca sta prevajala po Grimmovi *Ausgabe letzter Hand* iz leta 1857. V prispevku bomo primerjali prevode obeh prevajalcev, in sicer prevode naslovov posameznih pravljic in slogovne postopke, ogledali pa si bomo tudi posebno problematiko prevajanja, kot je slovenjenje imen, ideološko filtriranje religioznih pojmov, izpuščanje ali dodajanje delov vsebine, napačne prevode oziroma manj ustrezne prevajalske rešitve ter prevajanje verzov.

Over a number of years Albreht's Slovene translations of the Grimm fairy tales were published in several reprints and high numbers of copies; however, these were only selections (56 fairy tales) of the entire Grimm brothers collection. The collected Grimm fairy tales (211) were first published in Slovene in translation of Polonca Kovač in 1993. Both the translators based their translations on the Grimms' *Ausgabe letzter Hand* from 1857. The article focuses on comparison of the two translators, i.e. translations of individual fairy tales titles and styles of translation. Special attention will be given to specific problems like Slovene translations of names, ideological filtration of religious concepts, omitting or adding of specific contents parts, as well as wrong or less adequate translation solutions and verse translations.

1 Fran Albreht kot prevajalec Grimmovih pravljic

Pisatelji mladinske književnosti in posledično tudi prevajalci mladinske književnosti so bili v preteklosti najpogosteje podcenjevani. Šele v zadnjem času postaja mladinska književnost enakovredna literaturi za odrasle. V tem dejstvu lahko iščemo odgovor na vprašanje, zakaj Fran Albreht v nobenem orisu zgodovine slovenskega slovstva sploh ni omenjen kot prevajalec Grimmovih pravljic, čeprav so v njegovih prevodih izhajale v izjemnih nakladah in se po skoraj pol stoletja od prvega natisa izbora še vedno pojavljajo v različnih novih izdajah.

V prvi številki revije *Otrok in knjiga* (leta 1972) je Marjana Kobe v članku o problematičnih priredbah, ki izhajajo v kičastih slikanicah, zapisala, da ima ves slovenski kulturni prostor v zavesti Grimmove pravljice, »kakor nam jih je v – originalu zvestem in vseh pogledih neoporečnem – prevodu posredoval Fran Albreht.« V opombi doda še: »Vse uredniško osveščeno in strokovno urejane

slovenske slikanice vseskozi uporabljajo Albrehtove prevode, kadar na novo, v novi likovni opremi izhajajo posamezne pravljice bratov Grimm.« (Kobe 1972, 54)

Nedvomno vsak prevod tekom desetletij nekoliko zastari. Zaradi sodobnejše rabe jezika so zlasti nujni in upravičeni jezikovni popravki in popravki slogovnih postopkov. Vendar to ne zmanjšuje vrednosti nekoč dobro opravljenega prevajalskega dela.

Kaj je Fran Albreht menil o prevajanju? V članku z naslovom *Nekaj opomb o prevajalcih in prevajanju* (Albreht 1961, 251–259) najprej govori o osebnosti prevajalca, ki mora »pretipati sleherno vlakno in živec v organizmu avtorjeve stvaritve, vsako gubico, vsak madež na njeni koži.« Podoživljati in poustvarjati mora tujo literarno umetnino v svoji materinščini, torej mora prodirati tudi v jedro in bistvo lastnega jezika. Ob tem nenehno odkriva in osvaja nova duhovna in izrazna območja. Zato je pravo prevajanje dejanje, ki je podobno umetniškemu ustvarjanju. Prevajanje je prava pustolovščina: »Broditi po pragozdu tujih misli, po gošči tujega izraza, podob in slik, šeg in navad, obrazov in lic. Dajati tem mislim, podobam, izrazom in obrazom poljudni domači kraj, kakor da so se porajali, dogajali in bivali na tej krpici slovenske zemlje. /.../ Vsak jezik ima tako rekoč svojo dušo, v katero se izlivajo vse svojstvenosti in posebnosti tistega jezika.« Prevajalec – umetniški tolmač, kot ga imenuje Albreht – ima opraviti z dvema jezikoma, dvema dušama. Kot medij zajema iz ene duše in preliva v drugo, »iščoč smislu smisel, vonju vonj, barvi barvo in zvoku zvok.« Slab prevod lahko delo ubije.

Albreht deli dobre prevajalce v dve skupini: v spretno prevajalce in umetniške prevajalce. Spretni prevajalci so virtuozi poznalci jezikov, občutljivi za točnost izraza. Umetniški prevajalci pa so še nekaj več, zajamejo tudi notranji čar umetnine, njeno svojstvenost, življenjsko čarobnost, vzdušje. Tuj genij spregovori v takem prevodu kot v svoji materinščini, izvornik in prevod sta enakovredna.

Prevajalec opravi prevod zaradi lastne notranje potrebe ali v zavesti svoje kulturne dolžnosti. Lahko ga opravi tudi po naročilu. Dober prevajalec praviloma prevaja predvsem dela, ki so mu notranje blizu. Njegova prva naloga je, da oceni svoj odnos do literarne stvaritve in razmisli o njeni umetniški vrednosti. Druga naloga je, da s kulturnega, pa tudi z ekonomskega vidika presodi, če je delo potrebno za območje domačega kulturnega trga. Albreht poziva, naj skrbimo za potrebe časa in presajamo zdrava, klena, rasti zmožna semena!

Lahko v teh besedah iščemo Albrehtov navdih za prevajanje pravljic? Uredništvo Mladinske knjige ga je res prosilo za prevod izbora Grimmovih pravljic, vendar bi lahko iz vsega zgoraj navedenega sklepali, da se je prevajanja lotil tudi zato, ker so mu bile pravljice notranje blizu, ker se je lahko v prevajanju, kot pojasnjuje v članku, vsaj do neke mere izpovedal, in ker je v pravljicah odkril določeno lepoto in umetniško vrednost. V spremni besedi k izboru Grimmovih pravljic, ki so izšle leta 1954 (Grimm 1954, 270–271) je zapisal:

»Pravljica – prastara, prvobitna zvrst ljudskega baje in pesništva! V stoletjih nakopičena ljudska modrost, preprosta življenjska skušnjava, življenje, ki ga živo snujoča domišljija gneta in preobrača po svojem miku in svojih željah, v katerem oživlja mrtve

predmete in naravo, bogati siromaštvo, nagrajuje dobro, preprosto srce in zvesto ljubezen, se posmehuje in kaznuje neumnost, lakomnost in požrešnost, a slavi zvižčajnost in prebrisanost, preprosto iznajdljivost in bistroumnost, tudi če se včasih odeva v navidezno áboto. Široka življenjska vedrina veje iz prave pravljice. Veselost in radodarnost sta vir sreče v življenju, čemernost in nevoščljivost vir nesreče in pogube za človeka. Resnica in dobrota v pravljicnem svetu vedno zmagujeta! Krut pa je včasih pravljicni svet, kakor so pogosto okrutna in nečloveška dejanja ljudi; trikrat kruta je zategadelj kazen za taka dejanja, a le zato, da tem čisteje zmagujejo in triumfirajo resnica in nedolžnost, pravica, dobrota in preprostost.

Silen in mogočen je ponavadi kralj v pravljici, kaj pogosto pa tudi neblogljeno človeško revše z vsemi človeškimi napakami in nadlogami, ki jih ljudska blagosrčnost slika s prizanesljivim posmehom.

Da, veličastno preproste in človeške so vse stvari ljudske pravljice. V nji je vse mogoče. Resničnost se prepleta z neresničnostjo. Možnosti z nemožnostmi. Čarovnije in uroki so nekaj tako vsakdanjega v nji, kakor – recimo – ljubezen in sovraštvo. Tako je pravljica govorica otroškega srca, nič manj pa ne govorica srca zrelega moža in zrele žene, če sta bila zmožna ohraniti si trohico otroškosti v sebi. Vonj duha pravljice sega iz sive davnine, njena najbolj živa prisotnost pa je obarvana z dolgimi meglenimi jesenskimi večeri in belimi zimskimi nočmi. Vsakdo izmed nas hrani iz svojih otroških let skrito zakladnico milih spominov na te sive meglene večere in bele noči. Tedaj so oživel predmeti v hiši in na dvorišču, ko je grozljivo šušljalo in strašilo po vseh kotih, iz katerih so stopale vile in rojenice, se prikazovali strahovi in škrti, zmaji, pesjani in vedomci, tam zunaj v gozdu in na polju pa so divje gospodarili roparji in razbojniki, a so jih nadčloveško močni in silni in blagi velikani, a včasih tudi iznajdljivi pritlikavci, navsezadnje junaško premagali, da je padel otroku tesnobni oklep strahu in groze s prsi.

Pričujoči slovenski izbor je vzet iz bogate zakladnice ljudskih pravljic, ki sta jo darovala nemški mladini nemška učenjaka Jakob in Wilhelm Grimm. S tenkočutnim pesniškim posluhom sta prisluhnila in zapisovala baje svoje ljudstva, njegovo domišljijo, miselnost in izraznost. Izbor skuša zajeti vse znane mojstrske pravljice, a je upošteval predvsem take, ki imajo zdravo, realistično življenjsko osnovo, izločil pa v prvi vrsti tiste, ki so bodisi preveč skonstruirane ali pa imajo kake nezdrave primesi, kot so vsiljivo, osladno pobožnjakarstvo in podobno.

Prevajalec upa in želi, da bi pričujoči izbor pravljic, tako značilnih za naš srednjeevropski duhovni svet, našel do srca slovenskih otrok podobno pot, kakor so jo našle te pravljice do mladine skoraj vsega sveta!«

Kristina Brenkova, pisateljica, prevajalka in med letoma 1949 in 1973 urednica otroškega leposlovja pri založbi Mladinska knjiga, je zelo cenila prevajalsko delo Frana Albrehta, kar je razvidno tudi iz njene spremne besede k mali izdaji Grimmovih pravljic, ki je izšla štiri leta po prvem prevodu: »Njegov mojstrski prevod odlikujejo preprostost, klenost in sočnost izraza.« (Grimm 1958, 253)

Brenkova je bila svoje spomine na pisatelja in prevajalca pripravljena deliti z menoj v nekaj telefonskih pogovorih koncem leta 2002 in v začetku leta 2003. Povedala je, da je v imenu uredniškega sveta prosila Albrehta, če bi lahko za založbo prevedel nekaj Grimmovih pravljic. Šlo je za prošnjo, ne za naročilo, kot je večkrat odločno poudarila Brenkova. Po njenih besedah je Albreht prošnjo z veseljem sprejel in celo takoj določil datum, do katerega naj bi prinesel prevod. Zakaj so se pri Mladinski knjigi odločili prav za Albrehta? Brenkova je dejala, da so ga zaprosili zato, ker je odlično prevajal in ker je pisal dobro prozo ter dobre pesmi: bil je torej tudi pisatelj in pesnik. Odlično je obvladal nemščino in slovenščino. Znal je najti pravo slovensko besedo in dodati tudi kakšno svojo,

če je bilo potrebno. Prošnja Albrehtu je bila tako prošnja resnično nadarjenemu umetniku.

Grimmove pravljice sodijo v svetovni književnosti med najbolj znane, največkrat natisnjene in največkrat prevajane knjige za *Svetim pismom*. Prva knjiga zbirke nemških ljudskih pravljič je izšla leta 1812 z naslovom *Kinder- und Hausmärchen* (Otroške in hišne pravljice), leta 1814 je sledila druga in leta 1822 tretja knjiga. Pravljičice sta zbirala in zapisala **brata Jakob in Wilhelm Grimm**. Do leta 1886 je samo v Nemčiji izšlo 21 tako imenovanih 'velikih izdaj' ter 34 'malih izdaj' pravljič. Brata Grimm sta postavila osnovo klasični knjižni pravljici. Prav tako sta postavila temelje znanstvenemu preučevanju pravljič. S pravljičicami sta se skoraj nepretrgoma ukvarjala pol stoletja. V zbrano gradivo sta temeljito posegala, nenehno sta ga dopolnjevala in izboljševala. V spremni besedi k mali izdaji Grimmovih pravljič (53 pravljič), ki jih je prevedla Polonca Kovač in so izšle leta 1999, navaja urednik Andrej Ilc kopico takih popravkov: izbirala sta samo umetniško navdihnjena, dobro pripovedovana besedila brez opolzkosti, blasfemij in družbene kritike, izločala sta tuje primesi, okraševala besedilo z različnimi dodatki, med drugim s premim govorom, črtala vse, kar bi lahko slabo vplivalo na otroke (npr. namigovanja na spolnost), in podobno (Ilc 1999, 325–326). »Izvirne elemente iz poganskih oziroma predkrščanskih obdobj ter fevdalizma /.../ sta predelala in priredila v skladu z moralo in vrednostnim sistemom vzpenjajočega se meščanstva, deloma pa tudi lastnimi predstavami in predsodki.« (Ilc 1999, 328) Pravljičice je »nemogoče relevantno obravnavati brez upoštevanja stvarnih (socialnozdgodovinskih, kulturnozgodovinskih, socialnopolitičnih) razmer časa, v katerem so bile zapisane, pa tudi povsem osebnih nazorov in predsodkov samih zapisovalcev.« (Ilc, spremna beseda k: Bettelheim 1999, 431)

Grimmove pravljice so bile – čeprav ne vse – dostikrat prevedene v slovenščino. Že leta 1883 je J. Markič prevedel enajst pravljič. Leta 1932 je v prevodu Alojzija Bolharja izšlo štirideset pravljič, leta 1944 pa še pet dodatno prevedenih (skupno število 45). V prevodu Frana Albrehta je izšlo šestinpetdeset pravljič. Ob Grimmovih pravljičah so se navdihovali številni slikarji, nastajale so igre za otroke, opere, baleti, filmi, lutkovne predstave, risani filmi, pravljice so snemali na avdio in videokasete.

2 Pregled izdaj nekaterih Grimmovih pravljič v Albrehtovem prevodu

Pregled nam prinese kopico zanimivih podatkov o pogostosti izhajanja določenega naslova, o založbah, zbirkah in številu izdanih izvodov.

Rdeča kapica:

Šestnajstkrat samostojno: **1953** (MK, Knjižnica Čebelica 1; 10.000 izvodov), **1959** (MK, Knjižnica Čebelica 46, 22.000 izvodov), **1961** (Bratstvo-Jedinstvo), **1964** (MK, Knjižnica Zvezdica), **1966** (MK, Knjižnica Zvezdica), **1968** (MK, Knjižnica Čebelica 121, 25.000 izvodov), **1970** (MK, Velike slikanice, 10.900 izvodov), **1973** (MK, Velike slikanice, 8.000 izvodov), **1975** (MK, Zlata slikanica, 10.000 izvodov), **1976** (MK, Velike slikanice, 10.200 izvodov), **1979** (MK, Zlata slikanica), **1982** (MK, Najlepše Grimmove pravljice, 10.000 izvodov)

izvodov), **1987** (MK, Cicibanov vrtiljak), **1990** (MK, Cicibanov vrtiljak), **2000** (MK, faksimile Knjižnica Čebelica 1), **2002** (MK, Cicibanov vrtiljak, Velike slikanice)
Enkrat skupaj s pravljico *Tri predice*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 6, 10.000 izvodov)
1972 v zbirki: Najlepše pravljice, DZS, 6.200 izvodov

Snegulčica:

Trinajstkrat samostojno: **1956** (MK, Knjižnica Čebelica 24, 3.000 izvodov), **1961** (Bratstvo-Jedinstvo), **1962** (MK, Knjižnica Čebelica 69, 18.000 izvodov), **1963** (MK, Knjižnica Zvezdica), **1966** (MK, Cicibanova knjižnica), **1966** (MK, Zbirka Zvezdica), **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 7, 10.000 izvodov), **1975** (MK, Zlata slikanica), **1976** (MK, Velike slikanice, 10.400 izvodov), **1979** (MK, Zlata slikanica), **1982** (MK, Najlepše Grimmove pravljice, 10.000 izvodov), **1987** (MK, Cicibanov vrtiljak), **2000** (MK, Cicibanov vrtiljak, Velike slikanice)
1972 v zbirki: Najlepše pravljice, DZS, 6.200 izvodov
2001 v zbirki: Veliki pravljicarji in njihove najlepše pravljice, MK

Pepelka:

Desetkrat samostojno: **1953** (MK, Cicibanova knjižnica, 10.000 izvodov), **1957** (MK, Knjižnica Čebelica 37, 16.000 izvodov), **1967** (MK, 5.730 izvodov), **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 4, 10.000 izvodov), **1971** (MK, Knjižnica Čebelica 141, 20.000 izvodov), **1975** (MK, Zlata slikanica, 10.000 izvodov), **1979** (MK, Zlata slikanica), **1979** (MK, Knjižnica Čebelica 141), **1982** (MK, Najlepše Grimmove pravljice, 10.000 izvodov), **1988** (MK, Cicibanov vrtiljak, naklada 13.500 izvodov)

Trnuljčica:

Devetkrat samostojno: **1954** (MK, Knjižnica Čebelica 6, 14.000 izvodov), **1963** (MK Knjižnica Čebelica 81), **1969** (MK, Knjižnica Čebelica 133), **1970** (MK, Knjižnica Čebelica 133, 20.950 izvodov), **1973** (MK, Velike slikanice, 1.035 izvodov), **1975** (prevajalec ni naveden; sicer Albrehtov prevod; MK, Zlata slikanica, 10.000 izvodov), **1979** (MK, Zlata slikanica), **1982** (MK, Najlepše Grimmove pravljice, 10.000 izvodov), **2000** (MK, Cicibanov vrtiljak, Velike slikanice)
Enkrat skupaj s pravljico *Srečni Anže*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 8, 10.000 izvodov)
1972 v zbirki: Najlepše pravljice, DZS, 6.200 izvodov

Volk in sedem kozic (kozličkov):

Petkrat samostojno: **1961** (MK, Najdihojca), **1987** (Jugoreklam), **1996** (MK, Grimmove pravljice, Velika slikanica), **1996** (priredba, MK, Grimmove pravljice, kartonka), **1996** (priredba, MK, Grimmove pravljice, pobarvanka)
Enkrat pod naslovom *Volk in sedem kozic* skupaj s pravljico *Kraljiček in medved*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 9, 10.000 izvodov)

Janko in Metka:

Štirikrat samostojno: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 2, 10.000 izvodov), **1987** (MK, Velike slikanice), **1994** (MK, Cicibanov vrtiljak, Velike slikanice, 4.700 izvodov), **1999** (MK, Cicibanov vrtiljak, Velike slikanice)

Zvezdni tolarji:

Trikrat samostojno: **1964** (MK, Knjižnica Zvezdica), **1966** (MK, Knjižnica Zvezdica), **1991** (MK, Knjižnica Čebelica 318)

Bratec in sestrica:

Dvakrat samostojno: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 1, 10.000 izvodov), **1971** (MK, Knjižnica Čebelica 148, 19.650 izvodov)
pravljica je izšla samostojno tudi **1985** (MK, Velike slikanice, naklada 10.000 izvodov) – prevajalec ni naveden, prevod pa se ujema z Albrehtovim prevodom iz zbirke pravljic 1980

Pogumni krojaček:

Dvakrat samostojno: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 5, 10.000 izvodov), **1990** (MK, Velike slikanice)

Kralj Drozd (Drozgograd):

Dvakrat samostojno: **1980** (MK, Velike slikanice, 10.000 izvodov), **1982** (MK, Najlepše Grimmove pravljice, 10.000 izvodov)

Žabji kralj in železni Henrik:

Enkrat samostojno: **1986** (MK, Velike slikanice, 10.000 izvodov)
Enkrat skupaj s pravljicama *Bremenski mestni godci* in *Škrateljčki*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 10, 10.000 izvodov)

Bremenski mestni godci:

Enkrat skupaj s pravljicama *Žabji kralj in železni Henrik* in *Škrateljčki*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 10, 10.000 izvodov)

Škrateljčki:

Enkrat skupaj s pravljicama *Bremenski mestni godci* in *Žabji kralj in železni Henrik*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 10, 10.000 izvodov)

Mizica, pogрни se:

Enkrat samostojno: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 3, 10.000 izvodov)
samostojna slikanica **1978** – kot prevajalec je verjetno pomotoma naveden Rudolf Kresal, prevod pa se ujema z Albrehtovimi prevodi (MK, Velike slikanice)

Snežica in Rožica:

Enkrat samostojno: **1988** (MK, Velike slikanice, naklada 10.000 izvodov)

Lonček, kuhaj!:

Enkrat samostojno: **1966** (MK, Cicibanova knjižnica)
v zbirkah pravljic z Albrehtovim prevodom (MK): **1954** in **1966** z naslovom *Sladka kaša*, **1975** in **1980** z naslovom *Lonček, kuhaj*
Pod istim naslovom poznamo tudi prevod češke ljudske pravljice, ki jo je zapisal Karel Jaromir Erben, prevedel pa Fran Bradač, izšel v letih **1967, 1974, 1993** (MK).

Tri predice:

Enkrat skupaj s pravljico *Rdeča kapica*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 6, 10.000 izvodov)

Srečni Anže:

Enkrat skupaj s pravljico *Trnuljčica*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 8, 10.000 izvodov)

Kraljiček in medved:

Enkrat skupaj s pravljico *Volk in sedem kozic*: **1969** (MK, Grimmove pravljice v desetih slikanicah 9, 10.000 izvodov)

Vse navedene pravljice (razen pravljice *Lonček, kuhaj*) so izšle tudi v vsakokratnem izboru pravljic (MK):

- 1954 (*Žabji kralj in druge pravljice*, 3.000 izvodov),
- 1958 in 1982 (*Pravljice*, l. 1958 naklada 12.000 izvodov),
- 1966 in 1982 (*Sneguljčica in druge Grimmove pravljice*),
- 1975 in 1980 (Grimmove pravljice, l. 1975 naklada 8.000 izvodov).

V prvem izboru pravljic v Albrehtovem prevodu leta 1954 je bilo natisnjenih šestinpetdeset pravljic, tudi spremno besedo je napisal Fran Albreht. Leta 1958 so pravljice izšle v 23. zvezku zbirke Kondor, ki jo je urejal Uroš Kraigher. V knjigi najdemo spremno besedo Kristine Brenk. V tem izboru je osemintrideset pravljic, osemnajst naslovov iz prvega izbora je izpuščenih. Vsi kasnejši izbori prinašajo prvotno število prevedenih pravljic, vedno je ponatisnjena Albrehtova spremna beseda. Leta 1975 in kasneje je v kolofonu navedena lektorica Ifigenija Zagoričnik, kar pomeni prvi večji poseg v Albrehtovo prevodno delo.

Pravljice so izhajale v izjemno visokih **nakladah**: najskromnejša zabeležena naklada je 1.035 izvodov *Trnuljčice*, ki je leta 1973 izšla v zbirki Velike slikanice (a komaj tri leta prej 20.950 izvodov v zbirki Čebelica), sicer pa so se naklade gibale v nekaj tisočih: najpogosteje med deset in dvajset tisoč izvodov. *Rdeča kapica* je v zbirki Čebelica leta 1968 izšla celo v nakladi 25.000 izvodov! *Rdeča kapica* je kot samostojna publikacija izšla skupno v 106.100 izvodih oziroma 116.100 izvodih, če upoštevamo še natis skupaj s pravljico *Tri predice*. To še vedno ni dokončna številka, ker podatki o nakladi niso vedno na razpolago, zlasti ne v zadnjih dvajsetih letih. Prav tako v seštevku ni upoštevan natis *Rdeče kapice* v nobeni od knjig z izborom Grimmovih pravljic.¹

Založba Mladinska knjiga je pred novim prevodom Polonce Kovač (1993) skoraj izključno izdajala Grimmove pravljice v Albrehtovem prevodu (in jih občasno še vedno ponatiskuje). Nekaj slikanic so izdale založbe Bratstvo-Jedinstvo iz Novega Sada, Jugoreklam iz Ljubljane, Državna založba Slovenije pa je leta 1972 natisnila zbirko pravljic (*Najlepše pravljice*), kjer so Albrehtovi prevodi *Rdeče kapice*, *Sneguljčice* in *Trnuljčice* (ostale prevode sta prispevala Rudolf Kresal in Božidar Premrl). Mladinska knjiga je Grimmove pravljice izdajala v najrazličnejših **zbirkah**. Prva knjižica iz zbirke Čebelica je bila leta 1953 Grimmova *Rdeča kapica*, ki jo je prevedel Albreht, ilustrirala pa Marlenka Stupica.

Albrehtova žena Vera Albreht je prevedla samo eno Grimmovo pravljico, *Velikan in krojaček*, ki je leta 1966 izšla pri Mladinski knjigi v Knjižnici Čebelica (102). Ta pravljica se ne pojavi v nobeni zbirki Grimmovih pravljic, ki jih je prevedel Fran Albreht.

V slovenski izdaji Grimmovih pravljic leta 1954 in 1958 so črno bele ilustracije Moritza von Schwinda in Ludwiga Richterja, ki sta jih narisala za prvo, originalno nemško izdajo iz leta 1812. V zbirki Grimmove pravljice v desetih slikanicah (1969) je ilustrator nemški avtor Nast Bernhard. Prve slovenske ilustracije izbora pravljic v Albrehtovem prevodu se pojavijo leta 1966, in sicer je v knjigi sedem

¹ Za primerjavo je zanimivo pogledati, v kakšnih nakladah so izšli nekateri drugi Albrehtovi prevodi: Goethe: *Torquato Tasso* – 1.000 izvodov (SM, 1968), Goethe: *Ifigenija na Tavrudi* – 3.000 izvodov (SM, 1950), Goethe: *Pesmi* – 4.000 izvodov (DZS, 1950), Remarque: *Slavolok zmage* – 3.000 izvodov (NT, 1953), Heine: *Florentinske noči* – 1.500 izvodov (CZ, 1975), Schiller: *Don Carlos* – 1.200 izvodov (DZS, 1960)...

barvnih prilog ilustratorke Lidije Osterc. Daleč največ slikanic je opremila slikarka Marlenka Stupica. Med ostalimi ilustratorji najdemo naslednja imena: Danica Rusjan, Mara Kraljeva, Maksim Sedej, Jože Ciuha, Irena Majcen, Pavle Učakar, Kostja Gatnik, Kamila Volčanšek, Svjetlan Junaković in še nekateri drugi.

Albrehtovi prevodi so dolga leta veljali za najboljše, toda to so bili izbori iz celotne zbirke bratov Grimm. Zbrane Grimmove pravljice (dvesto enajst pravljic) pa so prvič v slovenščini izšle v prevodu Polonce Kovač leta 1993. Oba prevajalca sta prevajala po Grimmovi *Ausgabe letzter Hand* iz leta 1857 (Ilc 1995, 51). V nadaljevanju bomo primerjali prevajalsko delo Albrehta in Kovačeve, in sicer prevode naslovov pravljic ter slogovne postopke, ogledali pa si bomo tudi posebno problematiko prevajanja, kot je slovenjenje imen, ideološko filtriranje religioznih pojmov, izpuščanje (ali dodajanje) delov vsebine, napačne prevode oziroma manj ustrezne prevajalske rešitve ter prevajanje pesmi.

3. Primerjava naslovov v izvirniku s prevodi Frana Albrehta in Polonce Kovač

Nekateri naslovi pravljic so različno prevedeni.

Grimm: *Der Froschkönig oder der eiserne Henrik* (39–43)

Albreht: *Žabji kralj in Železni Henrik* (5–9)

Kovač: *Žabji kralj ali železni Henrik* (12–16, prva knjiga)

Albreht je v naslovu uporabil besedico 'in', verjetno zato, ker sta kralj in Henrik, kot se izkaže na koncu, dve različni osebi. Kovačeva ohranja izvirni naslov, v katerem je besedica 'ali'. 'Železni' je pri Albrehtu v vseh izdajah zbranih pravljic (l. 1954, 1966, 1975, 1980) pisano z veliko začetnico, razen v izdaji iz l. 1958, medtem ko je pri Kovačevi uporaba male začetnice razvidna samo iz kazala izdaje l. 1999.

Grimm: *Doktor Allwisend* (491–493)

Albreht: *Doktor Vseznalec* (19–21)

Kovač: *Doktor Vseved* (57–59, druga knjiga)

Doktor Vseznalec se pri Albrehtu pojavi v vseh izdajah zbranih pravljic, razen v izdaji leta 1958, kjer je naslov preveden tako kot kasneje pri Kovačevi: *Doktor Vseved*.

Grimm: *Die kluge Bauerntochter* (475–478)

Albreht: *Bistroumna kmetica* (21–24)

Kovač: *Prebrisano kmečko dekle* (37–40), druga knjiga

Grimm: *Märchen von einem, der auszog, das Fürchten zu lernen* (51–62)

Albreht: *Zgodba o človeku, ki je šel po svetu, da bi spoznal strah* (25–35)

Kovač: *O fantu, ki je šel po svetu strahu iskat* (26–37, prva knjiga)

Kovačeva se v nasprotju z Albrehtom, ki sledi izvirniku, odloči za skrajšan prevod naslova.

Grimm: *Die kluge Else* (210–213)

Albreht: *Brihtna Urška* (42–46)

Kovač: *Brihtna Špela* (186–189, prva knjiga)

Kovačeva sloveni ime s Špela, kar odgovarja nemškemu imenu Elizabeta, Elza. Albreht se odloči za Urško, verjetno zato, ker Urša pomeni tudi nekoliko nerodno, nespametno žensko. Poznamo npr. nagovor: ti urša uršasta, ta urša je vse pozabila (SSKJ).

Grimm: *Von klugen Schneiderlein* (555–558)

Albreht: *O zvitem krojačku* (66–69)

Kovač: *O bistrem krojačku* (127–131, druga knjiga)

Grimm: *Das Lumpengesindel* (85–90)

Albreht: *Potepini* (105–107)

Kovač: *Capini* (65–67, prva knjiga)

Glede na to, da beseda 'Lumpengesindel' pomeni 'sodrga, svojat', je prevod Kovačeve ustrežnejši, ker je beseda 'capin' krepkejša. Pomeni malovrednega, malopridnega človeka, pa tudi potepuha, postopača, berača, in je tako bližje izvorniku kot beseda 'potepin'.

Grimm: *Hans im Glück* (419–427)

Albreht: *Srečni Anže* (108–113)

Kovač: *Presrečni Anže* (412–418, prva knjiga)

Oba prevajalca slovenita ime z 'Anže'. Pri Kovačevi Anže ni le srečen, temveč presrečen.

Grimm: *Der Wolf und die sieben jungen Geißlein* (63–65)

Albreht: *Volk in sedmero kozic* – naslov do vključno l. 1966 (128–131), kasneje *Volk in sedem kozic*,

V Čebelici l. 1961 *Volk in sedmero kozličev*, v posameznih izdajah tudi kozličkov

Kovač: *Volk in sedem kozličkov* (38–41, prva knjiga)

Albrehtu se v nasprotju s Kovačevo zdi bolje pisati o kozicah kot o kozličkih, morda iz razloga, ker je koza (in ne kozel) generično ime.

Grimm: *König Drosselbart* (291–297)

Albreht: *Kralj Drozd* (157–162), kasneje tudi *Kralj Drozgohrad*

Kovač: *Kralj Drozgohrad* (264–269, prva knjiga)

Naslov je pri Albrehtu v vseh izdajah zbranih pravljic Kralj Drozd (redko za: drozg), v posameznih izdajah tudi *Kralj Drozgohrad*, tako kot pri Kovačevi. V samem tekstu Albreht vzporedno uporablja tudi ime Drozgohrad.

Grimm: *Der süße Brei* (508–509)

Albreht: *Sladka kaša* – naslov do vključno l. 1966 (162), kasneje *Lonček, kuhaj*

Kovač: *Sladka kaša* (77, druga knjiga)

Pod naslovom *Lonček, kuhaj* poznamo tudi prevod sorodne češke ljudske pravljice, ki jo je zapisal Karel Jaromir Erben.

Grimm: *Die Wichtelmänner* (236–238)

Albreht: *Škrateljčki* – naslov do vključno l. 1966 (205–207), kasneje *Škrateljčka*

Kovač: *Škrateljčki* (ta prevod prinaša tri različne pravljice o škrateljčkih) (213–214, prva knjiga)

V izvorniku so tri pravljice o škratih. Kovačeva je prevedla vse tri, Albreht samo eno, vendar je kljub temu obdržal naslov *Škrateljčki*, kar je bilo kasneje popravljeno. Naslov se glasi pravilno v dvojini, saj v tej pravljici nastopata dva škraata.

Grimm: *Der Fuchs und die Frau Gevatterin* (395–396)
Albreht: *Lisjak in gospa botra* – naslov do vključno l. 1966 (213–214), kasneje *Lisica in volkulja*
Kovač: *Lisjak in gospa mati* (383–384, prva knjiga)

Albreht sledi izvirniku in prevede dobesedno 'gospa botra'. Naziv 'gospa botra' v bistvu zavaja, ker je boter volkuljinemu mladiču lisjak, ne obratno. Lisjak imenuje volkuljo botra v pomenu teta, starejša znana ženska (SSKJ). Lektorica to napako odpravi, prav tako Kovačeva, ki namesto gospa botra zapiše gospa mati.

Grimm: *Der Zaunkönig und der Bär* (506–508)
Albreht: *Kraljiček in medved* – naslov do vključno l. 1966 (207–210), kasneje *Kraljički*
Kovač: *Kraljiček in medved* (74–76, druga knjiga)

Prvotni Albrehtov prevod in prevod Kovačeve sta enaka naslovu v izvirniku. Lektorica se je kasneje odločila za naslov *Kraljički*, čeprav ni bilo nujno. Nastopa res več kraljičkov, vendar sta glavna junaka kraljiček in medved.

Grimm: *Die vier kunstreichen Brüder* (608–611)
Albreht: *Štirje zvedeni bratje* – naslov do vključno l. 1966 (215–219), kasneje *Štirje izučeni bratje*
Kovač: *Štirje bratje izvedenci* (189–195, druga knjiga)

Lektorski popravek prinaša ustrežnejšo besedo 'izučeni' namesto zastarele besede 'zvedeni'. Tudi prevod Kovačeve je ustrezen.

Grimm: *Das Dietmarsische Lügenmärchen* (673–674)
Albreht: *Lažnive bajke* – naslov do vključno l. 1966 (228–229), kasneje *Zlagane zgodbice*
Kovač: *Lažniva pravljica* (273, druga knjiga)

Prevod Kovačeve je najustreznejši. Dejansko gre za eno samo pravljico.

Grimm: *Tischchen, deck dich, Goldesel und Knüppel aus dem Sack*
Albreht: *Mizica, pogrni se*
Kovač: *Mizica, pogrni se*

Oba prevajalca uporabita skrajšan naslov.

4. Primerjava slogovnih postopkov med Grimmovimi pravljicami (nemški tekst) 1984 in prevodom Frana Albrehta 1966 oziroma 1980 (lektorirana izdaja) ter prevodom Polonce Kovač 1993

4.1 Interpunkcija

V izvirniku so povedi izredno dolge, prav tako tudi odstavki, ki se pogosto ne prekinejo, niti kadar je v tekstu premi govor niti kadar se neko dogajanje zaključi in začne novo. Celotna pripoved teče skorajda neprekinjeno, brez predahov. Povedi so sestavljene iz več podredno in priredno vezanih stavkov. Med sabo so stavki ločeni s podrednimi in prirednimi vezniki, vejicami, dvopičji in podpičji.

Dušanka Zabukovec se v svojem članku *Ilustracija k prevajalski folklori* ukvarja tudi s problematiko interpunkcije. Prevajalci pogosto ugotavljajo, kako dolgi stavki izvirnikov v slovenščini zvenijo tuje in odbijajoče. Pri prevajanju se

zato velikokrat odločajo za delitev daljših povedi na krajše. Nepopustljivo vztrajanje pri prvotni obliki in suženjsko prilagajanje tujemu jeziku je vprašljivo zlasti pri prevajanju mladinske literature. Razumljivejše, mladini prijaznejše stavčne oblike so tiste, ki so krajše (Zabukovec 2001, 246–253).

Nekaj popravkov Albrehtovega prevoda Grimmovih pravljic prinaša že izdaja leta 1966. Leta 1975 je prvič izšel obširnejše lektoriran prevod. Ker je bil izdan po njegovi smrti, Albreht ni mogel vplivati na popravke s svojimi pripombami. Lektorica Ifigenija Zagoričnik skozi ves tekst vztrajno cepi oziroma krajša povedi, zlasti tam, kjer Albreht uporablja podpičje.

Zanimiva je primerjava prevodov odlomka iz pravljice *Najdiptiček*:

Grimm: Da sprach Lenchen »ich will es dir nur sagen, die alte Sanne schleppte gestern abend so viel Eimer Wasser ins Haus, da fragte ich sie, warum sie das täte, so sagte sie, wenn ich es keinem Menschen sagen wollte, so wollte sie es mir wohl sagen: da sagte sie, morgen früh, wenn der Vater auf die Jagd wäre, wollte sie den Kessel voll Wasser sieden, dich hinein werfen und kochen. /.../« (288)

Albreht: »Hotela sem ti samo nekaj povedati,« je nadaljevala Lenka. »Stara Katra je nanosila včeraj toliko vode v hišo, pa sem jo vprašala, čemu ji bo, in je dejala, da mi bo povedala, če nikomur ne bom izdala tega. Ko sem ji obljubila, da ne bom nikomur nič črhnila, je rekla, da bo jutri zjutraj, ko bo oče na lovu, zavrela poln kotel vode, vrgla tebe vanjo in te skuhala. /.../« (17)

Kovač: Zdaj mu je Lenka povedala: »Tole ti povem, včeraj je stara Katrona privlekla ogromno vode v hišo in vprašala sem jo, zakaj to počne, ona pa je rekla, če ne bom živi duši povedala, da mi že pove, in jaz sem ji rekla, da gotovo ne bom nikomur povedala, in potem mi je ona zaupala, da bo rano zjutraj, ko bo oče na lovu, zavrela poln kotel vode, te vrgla vanj in skuhala. /.../« (261, prva knjiga)

Kovačeva ohrani eno samo poved, Albreht jo razdeli na tri povedi, lektorirana izdaja leta 1980 pa ima štiri povedi. Čim krajša je pripoved, bolj se spremeni celoten vtis; sliši se mnogo bolj živčno, hlastno, v naglici – deklica vse pove v eni sapi. Odločitev za tako ali drugačno interpunkcijo bistveno vpliva na slog pripovedi. V takih primerih, kot je zgornji, krajšanje stavkov ni nujno zaželeno, čeprav so za slovenski jezik dolgi stavki atipični. Po drugi strani pa se otrokom taka pripoved zdi smešna, čeprav bi pričakovali, da jih bo situacija pretresla. Kdaj bi bilo dobro uporabiti daljše, kdaj krajše povedi, je odvisno od tega, kakšen učinek želimo doseči s pripovedjo.

Če primerjamo prevode vseh pravljic, ugotovimo, da Kovačeva na splošno pogosteje ohranja daljše povedi kot Albreht in se tako bolj podreja slogu izvirnega besedila. Albreht se pogosteje kot Kovačeva odloča za delitev v odstavke. Odstavke oba prevajalca navadno uporabljata takrat, kadar se v tekstu pojavi premi govor, praviloma pa takrat, kadar ne govori več ista oseba. Delitev v odstavke je v večini primerov priporočljiva in ne moti.

Za ilustracijo si lahko ogledamo Grimmovo pravljico *Der alte Großvater und der Enkel* (403–404), *Ded in vnuk*, ki je v izvirniku zapisana brez enega samega odstavka, v Albrehtovem prevodu (140–141) je dvanajst odstavkov, v prevodu Kovačeve (394, prva knjiga) pa so samo štirje. Pravljica *Der Nagel* (751) – *Žebelj* je prav tako zapisana v enem delu, Albrehtov prevod ima spet dvanajst odstavkov (141–142), prevod Kovačeve pa devet (358, druga knjiga). Prevajalka se je odločila za večjo delitev na odstavke nedvomno zato, ker je v tem tekstu več premege govora.

4.2 Besedni vrstni red

Lektorski popravki besednega vrstnega reda so bili v Albrehtovem prevodu nujni in upravičeni. Lahko govorimo bodisi o zastareli rabi bodisi o šibkosti pri prevajanju: naslanjanje na nemški besedni vrstni red, vpliv nemške skladnje.

Primeri neustreznega vrstnega reda:

Bistroumna kmetica: »Če mi obljubiš, /.../ da me ne boš izdal, ti povem to.« (23)

Zgodba o človeku, ki je šel po svetu, da bi spoznal strah: »/.../ pojdi mi izpred oči, ne maram te videti več.« (27)

Bratec in sestrica: Srnjaček je slišal to in bi se tako neznansko rad udeležil tega. (38)

Pogumni krojaček: /.../ kajti merjasec jih je že večkrat tako sprejel, da jih ni več mikalo goniti ga. (55)

4.3 Slabšalni izrazi

Žabji kralj in Železni Henrik: Medtem ko se Albreht odloči za prevod: »Kaj pa ti je, kraljična? Saj tožiš tako, da bi se te kamen usmilil.« (5), Kovačeva zapiše: »Kaj pa se ti je pripetilo, kraljična? Saj se dereš, da bi se te kamen usmilil.« (12, prva knjiga) 'Dreti se' v pomenu 'glasno jokati' je slabšalna raba in se v pravljичnem kontekstu sliši grobo, čeprav 'schreien' (v izvirniku »Du schreist ja /.../«; (39) res pomeni kričati, vpiti, tuliti, dreti se.

Primer slabšalne rabe je tudi v zadnjem verzu, ki ga govori Henrik: »/.../ ko ste bili krotka zacoprana.« (Kovač, 16). Raba obeh besed, 'krotka' in 'zacoprana', je neknjižna, pogovorna, obe besedi sta prevzeti iz nemščine. Konec pesmi se sliši kruto. Albreht konča z »/.../ in se v žabo spremenili.« (9) Čeprav v pesmi samovoljno doda, da je kraljevič utonil, o čemer v izvirniku ni govora, je njegov prevod nedvomno boljši.

Sneguljčica: Albreht govori o 'pamžu', ki ga je treba odpeljati v gozd (70). Beseda je izrazito slabšalna. Prevzeta je iz narečne avstrijske nemščine. V besedilu deluje zelo grobo.

Zanimivo si je ogledati, kako sta se prevajalca lotila prevajanja škratovega zmerjanja v pravljici *Snežica in Rožica*:

Grimm: »Da lachen die albernen glatten Milchgesichter! Pfui, was seid ihr garstig!« (680)

Albreht: »In zdaj se še smejeta ta avšasta, gladka, mlečna obrazka! Kako sta grdi, fej te bodi!« (87)

Če je Albreht še kar prijazen, pa Kovačeva gotovo ni več: »Kaj se pa režita, ksihta trapasta, zarukana. Fuj, sta žleht!« (279, druga knjiga) »Ksiht, zarukan, žleht« so same nižje pogovorne besede, vse prevzete iz nemščine, vse slabšalne.

Besedilo se nadaljuje v podobnem slogu:

Grimm: »wahnsinnige Schafsköpfe« (680), Albreht: »O, ti avši avšasti!« (87), Kovač: »Koza neumna!« (279) (škrat v nasprotju z izvirnikom ozmerja samo eno deklico).

Grimm: der verwünschte Fisch (681), Albreht: preklemanska riba (88), Kovačeva močneje: prekleta riba (279).

Grimm: /.../ ihr Lorche /.../. Daß ihr laufen müßtest und die Schuhsohlen verloren hättet! (681), Albreht: Urši uršasti /.../! Da bi vaju kura obrcala /.../ (88), Kovačeva neprizanesljivo po originalu: »Kroti /.../! Naj vaju koklja brčne!« (279) Besedo 'krotka' ima v SSKJ oznako 'nizko'.

Grimm: »Was steht ihr da und habt Maulaffen feil!« (682) Albreht: »Kaj pa stojita in prodajata zijala!« (89), Kovačeva spet slabšalno: »Kaj pa postavata tukaj, afni!« (280)

Beseda 'afna' je tudi germanizem.

Prevoda govorita sama zase. Nedvomno je prevod Kovačeve bolj grob, posebej za mladega bralca.

Oglejmo si še prevod *Najdiptička*:

Grimm: »Da schalt die alte Köchin »ihr Einfaltspinsel, ihr hättet das Rosenstöckchen sollen entzweischneiden /.../« (288)

Albreht: »O, vi bedaki!« jih je oštela stara kuharica. »Morali bi bili grm na dvojce prerezati /.../«(18)

Kovač: »Oj, vi polena, ta rožni grm bi morali razčehiniti /.../« (262, prva knjiga)

Beseda 'Einfaltspinsel' pomeni 'trap, bizgec'. Kovačeva se odloči, da bo to besedo prevedla z besedo 'polena'. Če je Albrehtov prevod pri tej besedi ustrežnejši, pa Kovačeva najde primernejšo besedo za 'entzweischneiden', razčehiniti. Bolje kot prerezati bi bilo tudi razklati ali preklati.

Ostrejši od Kovačeve pa je Albreht v *Pogumnem krojačku*:

Grimm: »/.../ du Lump! du miserabler Kerl!« (144) Albreht: »O, ti ničel! Ti kujon poniglavi!« (48) Kovač: »Ti capin! Ti ubogo revše!« (120, prva knjiga)

Prevod Kovačeve se zdi ustrežnejši.

In še primer poniževalnega govorjenja iz pravljice *Lisica in mačka* (težko bi bilo reči, kateri prevod je boljši):

Grimm: »du armseliger Bartputzer, du buntschlekgiger Narr, du Hungerleider und Mäusejäger, was kommt dir in den Sinn?« (396) Albreht: »O ti klavrna mačja brada, ti prismoda pisana, ti sestradana mišelovka, kaj pa ti pride na misel?« (91)

Kovač: »O ti bedna brkača! Ti lisasta norica, ti sestradanka, ti lovec na miši! Kaj ti le pade v glavo!« (385, prva knjiga)

Pikre besede za svoje snubce najde kraljična iz pravljice *Kralj Drozd (Drozgograd)*:

Grimm: »lang und schwank hat keinen Gang.« (292)

Albreht: »Dolgokrak, omahljiv korak.« (157)

Kovač: »Dolga prekla rada opleta.« (264, prva knjiga)

Grimm: »kurz und dick hat kein Geschick.«

Albreht: »Kratek in rejen, štor zavaljen.«

Kovač: »Kratko in debelo še nikdar mika ni imelo.«

Grimm: »grünes Holz, hinterm Ofen getrocknet.«

Albreht: »Kriv ko dren, v zapečku posušen.«

Kovač: »Zelena veja, za pečjo posušena.«

Oba prevajalca sta odlično prevedla vse primere, našla sta tudi dobre rime.

4.4 Arhaizmi

Žabji kralj in Železni Henrik: »Ich kann wohl Ratt schaffen« (39) prevede Albreht kot: »Pomagala ti bom.« (5), Kovačeva pa kot: »Temu se da odpomoči.« (12, prva knjiga). Kovačeva se odloči za knjižno neobčevalno rabo, kar pomeni, da se beseda v živem pogovoru ne uporablja več.

V Albrehtovem tekstu najdemo tudi nekaj zastarele rabe deležja:

Bistroumna kmetica: »Pridi k meni, ne oblečena, ne naga, ne vozeč se /.../« (22) Drugi kmet je odšel jokaje in tarnajoč /.../ (23)

Brihtna Urška: Ne vedoč, kaj naj si odgovori na to /.../ (46)

Pogumni krojaček: Prišedši v votlino /.../ (50)

Sneguljčica: Prišedši domov pa je vprašala zrcalo /.../ (77)

V *Pogumnem krojačku* je pri Albrehtu tudi arhaizem 'ovbe, no' (48). Danes bi medmet lahko nadomestili z 'joj, ojoj'. Na isti strani ima Albreht 'počasi, počasi', Kovačeva pa se odloči za starinsko, narečno besedno zvezo 'z legnatjo' (125, prva knjiga) (enako v pravljici *Srečni Anže* 412, prva knjiga). Beseda je že tako neznana, da se zdi njena uporaba neustrezna, celo neprimerna. Albreht uporabi še eno zastarelo besedo, namreč 'jeli', kajne (49).

O zvitem krojačku: Albreht uporabi besedo 'umanjkala': Starejša dva sta menila /.../, da tudi tukaj ne bosta umanjala /.../ (66) Beseda je starinska in pomeni izostati.

Na naslednji strani uporabi še en arhaizem: »Šembrano, kakšna zabita klada si!« Starinsko besedo 'šembrano', ki je otroci verjetno ne poznajo več, bi se dalo nadomestiti s 'presneto'.

4.5 Neologizmi

Žabji kralj in Železni Henrik: Za prevod nemške besede 'Wasserpatscher' (39) Albreht skuje besedo 'čofotalka' (5) (od čofotati), Kovačeva pa 'čofodralo' (12, prva knjiga) (od čofodrati). Albrehtova beseda je prijaznejša. Grimmovo žabo se na stopnicah sliši kot 'plitsch platsch' (49), Albrehtova žaba pricalja s 'cop cap, cop cap' (6), pri Kovačevi pa se žabo sliši kot 'člomp, člomp, člomp' (14). Vsi medmeti uspešno posnemajo capljanje. Medmet 'člomp' se zdi zelo dober, saj spominja na plomp, plunk, čomf, skratka na nekaj mokrega, kar se najprej prilepi (glasova č-l), potem pa odlepi od podlage (glasova m-p).

Pogumni krojaček: Albreht iznajde besedo 'hrustež' (tak dolgopet hrustež, 50). Pri Kovačevi je hrust (121, prva knjiga), v izvirniku pa 'großer Kerl' (145).

4.6 Prevzete besede, izposojenke, tujke, dialektizmi

Oba prevajalca občasno uporabljata prevzete besede, zlasti besedne **germanizme**.

Tako je v pravljici *Najdiptiček* iz nemščine prevzeta beseda 'bajar' (Albreht 18) za 'ribnik' (Kovač 263, prva knjiga).

Stráža na grobu: Grimm: »meine Kinder schreien nach Brott« (793). V slovenščini se »otroci kriče za kruhom« sliši tuje, čuti se, da je prevzeto (Kovač 404, druga knjiga). Albreht prevede bolje: »/.../ otroci mi jokajo in bi radi kruha.« (80).

Bremenski mestni godci: Kovačeva uporabi nekaj prevzetih besed (germanizmov), npr. 'žehta, župa, viža' (156, prva knjiga). Albreht uporabi germanizem 'muzika' in zastarelo besedo 'zasviramo', prevzeto iz hrvaščine (193).

Ljudsko **izposojenko** iz nemškega vira uporabi Albreht v pravljici *Doktor Vseznalec*, kjer je kmet 'dohtaril' (19). Beseda je poslovenjena v pisavi, izgovorjavi in pregibanju. Raba je nižje pogovorna.

Zgodba o človeku, ki je šel po svetu, da bi spoznal strah: »Kakšne hudobne budalosti so to /.../« (27) prevede Albreht nemške besede 'gottlose Streiche' (53) Kovačeva prevede dobesedno 'brezbožne šale' (29, prva knjiga). Beseda 'budalost' je bila prevzeta iz hrvaščine ali srbsčine nekje v 18. stoletju. Danes je raba slabšalna, neknjižna.

Pogumni krojaček: tu najdemo primer **narečne besede** 'koj' za 'takoj': Koj nato pa je v enem samem skoku švignil skozi okno spet ven. (55)

O zvitem krojačku: Kovačeva zapiše, da sta starejša dva krojača naredila že »prenekateri fin ubod« (127, druga knjiga). Iz italijanščine prevzeta beseda 'fin' se v pravljici ne sliši dobro. Morda bi bilo bolje uporabiti besedo 'natančen, droben, tenek'. Beseda 'ubod' se piše pravilno 'vbod'.

Gosja pastirica pri studencu: Albreht uporabi **tujko** 'timian' (117) – pravilno timijan. Botanični izraz je v pravljici neprimeren in ga je Kovačeva upravičeno zamenjala z materino dušico (337, druga knjiga). Albreht pa ima prav, ko 'Himmelsschlüssel' (733) – nebeški ključi – prevede s trobenticami in ne z zlatimi čevlji kot Kovačeva. Albreht je verjetno poznal zahodnoevropsko legendo o trobentici, ki je zrastle iz tal tam, kjer je nebeški vratar odložil svoje ključe.

Medtem ko Albreht v *Žabjem kralju* pravi, da je kraljevič postal kraljičin »ljubljeni tovariš in mož« (9), Kovačeva zapiše »ljubljeni prijatelj in soprog« (16, prva knjiga). Soprog je **knjižna neobčevalna beseda**, ki se pogosteje pojavlja v meščanskem okolju in protoklarnih poročilih (SSKJ). V pravljici ni najbolj zaželen. Besedo 'soproga' uporabi tudi Albreht v pravljici *Špicparkelj* (64).

4.7 Prevajanje podobja, frazemi

Povsod, kjer imamo domače stalne besedne zveze, bi pri prevajanju lahko zagovarjali uporabo le-teh pred novotvorbami. Bralec, še zlasti mlajši, ob branju spozna tudi zakonitosti lastnega jezika, njegove posebnosti, globino in širino. Slovenski pregovori, rekla, primere so del naše kulturne dediščine, dokaz bogastva ustvarjalne domišljije naših ljudi skozi stoletja, prava jezikovna zakladnica. Morali bi jih poznati, ohranjati, negovati.

Wilhelm Grimm se ljudskega blaga ni branil. V predgovoru k 6. natisu pravljic leta 1850 je izjavil: »Tudi šesta izdaja /pravljic .../ je v posameznostih izboljšana ali izpopolnjena. Nenehno sem se trudil, da bi vnesel ljudske pregovore in samo-svoja rekla, ki jim zmeraj prisluhnem.« (Rölleke, 1989, 138) Lastnemu podobju bi morali prisluhniti tudi mi.

4.7.1 Primere

Palček: Grimm: Die Diebe /.../ rannten, als wäre der wilde Jäger hinter ihnen. (231). Albreht prevaja: »Tatova sta pobegnila in jo ucvrla, kakor bi jima gorelo za petami.« (13), torej vzame primero iz slovenskega besednega zaklada. Kovačeva prevaja: »Tatova sta jo pocedila, kot da je za njima divja jaga.« (206, prva knjiga) in tako ustvari novo primero, s katero se želi pomensko približati izvorniku

Zgodba o človeku, ki je šel po svetu, da bi spoznal strah. Grimm: »/.../ an dir ist Hopfen und Malz verloren.« (51) Albreht: »... pri tebi pa je vse bob ob steno.« (25) Kovač: »s tabo pa je sama zguba.« (26, prva knjiga) Oba frazema sta ustrezna. Prav tako sta ustrezni primeri: »Ucvrli so jo, kakor da jim gori za petami.«

(Albreht, 56) in »/.../ so zbežali, kot da jim je cela vojska za petami.« (Kovač, 127, prva knjiga); nemško: »/.../ sie liefen als wenn das wilde Heer hinter ihnen wäre.« (154)

Sneguljčica: Kraljica si zaželi: »hätt ich ein Kind so weiß wie Schnee, so rot wie Blut, und so schwarzhaarig wie Ebenholz.« (297). Albreht ima: »Da bi imela otročička, belega kakor sneg, rdečega kakor kri in tako črnih las, kakor je okvir tegale okna.« (69). Kovačeva: »Da bi imela otroka belega kot sneg, rdečega kot kri in črnega, kot je okenski okvir.« (270, prva knjiga) Direktna primera, da bi imela otroka, črnega kot okenski okvir in ne črnolasega kot okvir, se sliši naravnost 'grozovito' – če uporabimo priljubljeno Albrehtovo besedo.

Snežica in Rožica: Kovačeva lepo po slovensko prevede Grimmovo primero: »es wäre alles nach Wunsch gegangen« (679) z »vse mi je šlo kot po maslu« (278, druga knjiga), Albreht pa prevaja dobesedno: »vse bi šlo po želji« (87). Podobno je pri *Špicparkelju*: Grimm: /.../ wo Fuchs und Has sich gute Nacht sagen /.../ (317), Albreht: /.../ kjer si lisica in zajec voščita lahko noč. (65). Kovačeva uporabi lepo slovensko podobje: /.../ zakotje bogu za hrbotom (290, prva knjiga).

4.7.2 Pregovori

Pogumni krojaček: Grimm: »Dem Ding will ich einen Riegel vorschieben.« (153) Albreht se potruzi lepo po slovensko: »Iz te moke ne bo kruha.« (56) Kovačeva ustvari nov pregovor: »Skozi ta vrata pa ne bo izhoda.« (127, prva knjiga)

O zvitem krojačku: Nemški pregovor »Frisch gewagt ist halb gewonnen« prevede Albreht s »Korajža velja, kdor tvega, ta zna.« (67) Frazemu 'korajža velja' je dodal še svojo rimo. Kovačeva uporabi znan pregovor: »Kdor riskira, profitira.« (129, druga knjiga) V pogovornem jeziku je ta pregovor običajen, zelo pa moti v pravljичnem kontekstu, zlasti zaradi dveh prevzetih, neknjižnih besed: riskirati, profitirati (germanizma).

Dvanajst lovcev: Grimm: »Wer einen alten Schlüssel gefunden habe, brauche den alten nicht.« (380) Kovačeva prevede dobesedno: »Kdor je našel svoj stari ključ, ne potrebuje novega.« (363, prva knjiga) Albreht se odloči za slovenski pregovor: »Stara ljubezen nikdar ne zarjavi.« (228)

Najdiptiček: Grimm: »/.../ so werde du eine Kirche und ich die Krone darin.« (289). Kovačeva prav tako piše o cerkvi in kroni v njej (262, prva knjiga), Albreht pa o gradičku s kraljevo krono na njem (18). Pri Albrehtu gre očitno za ideološki popravek izvirnega besedila. Primer omenjamo na tem mestu zato, ker se s spremembo podobja posledično spremeni pomen samega **simbola**. Vsak poseg v simbol pravljico neizogibno, nepopravljivo osiromaši.

4.8 Vikanje in tikanje

Medtem ko Kovačeva ohranja vikanje in tikanje kot je v izvirniku, se Albreht v večini primerov raje odloča za tikanje, torej za večjo domačnost med pravljичnimi junaki (npr. pravljice *Bistroumna kmetica*, *Straža na grobu*, *Srečni Anže*).

Žabji kralj: Zanimivo je, da žaba v prevodu Kovačeve ves čas govori kot moški: do sitega sem se najedel, nesi me v svojo sobico, truden sem, hočem spati ... Morda se je za tako rabo odločila, da bi nakazala, da je žaba pravzaprav zakleti kraljevič, torej moški.

5 Posebna problematika prevajanja

5.1 Slovenjenje lastnih imen

Prevajanje oziroma domačenje lastnih imen je smiselno zlasti v mladinski literaturi. Imena ponavadi niso naključna in pogosto izražajo značilnosti posameznih oseb. Potrebno jih je prevesti tako, da ohranijo pomen, ki ga nosijo v izvirnem besedilu. V Grimmovih pravljicah se redkeje pojavljajo krstna imena kot imena, ki so nenavadna, a pomenljiva. Pravljična imena so večinoma enodelna (enobesedna), kot je bilo v navadi do nastanka priimkov: Palček, Najdiptiček, Pepelka, Vseznalec, Špicparkelj ... Imena, kot so: Sneguljčica, Trnuljčica, Pepelka, Janko in Metka, Rdeča kapica, Žabji kralj, so se udomačila že v prevodih pred Albrehtovim in jih nista spreminjal ne on ne Kovačeva.

Nekaj primerov slovenjenja imen smo si že ogledali pri naslovih. Drugi primeri:

Najdiptiček: za ime 'Lenchen' oba prevajalca uporabita ime Lenka. 'Alte Sanne' je pri Kovačevi Katrona, pri Albrehtu pa stara Katra.

Doktor Vseznalec: poleg tega pravljničnega imena se v besedilu pojavi še nemško ime Grete. Kovačeva ga sloveni z Meta, kar je ustrezno, saj nemško ime pomeni tudi Marjeta, Margareta, Albreht pa ga sloveni z Jera (Gera, Gertruda). Ime Krebs je prevedeno Rak.

Špicparkelj (v originalu Rumpelstilzchen): nemška različica 'Spitzbartl' pomeni nekoga, ki ima kozjo, koničasto bradico, torej hudiča. V slovenščini imamo iz 'Bart' prevzeto besedo 'parkelj'. Beseda 'parkelj' pa v slovenščini pomeni tudi stopalo pri nekaterih živalih. Naša skovanka danes bolj kot na nekoga z brado spominja na nekoga z ozkimi parklji, kar je lahko tudi hudič, ker ga pogosto rišejo s kozjimi parklji. Vsekakor je beseda ustrezna glede na vlogo, ki jo ima pravljična oseba. Alojzij Bolhar (Bolhar, 1932 in 1944) mozička imenuje skratek Smuk, kar se sliši preveč prijazno in prizanesljivo. Prav tako neustrezna je beseda Pikapokec. Ta prevod najdemo v knjigi *Skrinjica pravljic*, (1998). Pikapokec bi bilo bolj primerno ime za kakšno živahno, navihano, nagajivo in neresno bitje.

Zanimivo je, kako oba prevajalca slovenita imena, ki se v nemščini glasijo: Rippenbiest, Hammelswade in Schnürbein. Albreht se odloči za imena Rebrce, Koštrunovo bedrce in Zadruga ter se tako približa izvirniku. Kovačeva uporabi imena Rebrač, Fortunc in Žohc. Zadnji dve imeni nimata nobene pomenske zveze z originalnima imenoma. Kunz in Heinz postaneta pri Albrehtu Urh in Jur, pri Kovačevi pa Krulc in Jurc (eno ime se konča na -č, ostala na -c).

Snežica in Rožica: pri Bolharju najdemo prevod *Šmarnica in Rožica*. Ime Šmarnica se verjetno ni več uporabljalo ne le zaradi manj ustreznega prevoda nemške besede 'Schneeweißchen', ampak tudi zaradi jasne krščanske simbolike.

Zlata goska: pri Albrehtu nastopa Tepček, pri Kovačevi Tepko.

Bremenski mestni godci: pes se pri Grimmu imenuje Packan, Albreht ga imenuje Grabavs, Kovačeva pa Grizun. Pes mačko nagovori z 'alter Bartputzer'. Albrehtu se zdi bolje, da jo imenuje Čohačka stara, Kovačeva pa brkača (z malo začetnico). Albreht vztraja pri imenih: Rdečeglavec (Kovačeva: rdečeglavec), Sivko (Kovačeva: sivec).

5.2 Ideološko filtriranje religioznih pojmov Izpuščanje (ali dodajanje) delov vsebine

Po drugi svetovni vojni je nova družbena ureditev vplivala tudi na literarno ustvarjanje, tako na pisanje literarnih del kot na prevajanje. Kot v svojem prispevku ugotavlja Silvana Orel Kos, se je izoblikovala zahteva po jezikovno in družbeno-politično primernejšem prevodu za odraščajočo mladino, kar je bil pravzaprav korak nazaj od 'zvestega prevoda', ki je bil svobodomiselnjši. Nazorsko in režimsko-kulturno filtriranje se kaže še zlasti na področju religioznosti (Orel Kos 2001, 289–309). Književnost drži zrcalo časa, v katerem nastaja, in jo je pravzaprav nemogoče ločiti od družbe in okolja. Prilagaja se 'duhu', zahtevam časa. Čas je bil nenaklonjen izlivom čustev, romantike, lahko bi rekli vsemu, kar je kakorkoli dalo preveč neposredno čutiti obstoj duševnega in duhovnega v človeku, kot bomo videli na nekaterih od številnih primerov iz Albrehtovega prevoda.

Albreht je v spremni besedi k *Grimmovim pravljicam*, izdanim leta 1954 (Grimm 1954, 271) zapisal, da je izbor skušal »zajeti vse znane in mojstrske pravljice, a je upošteval predvsem take, ki imajo zdravo, realistično življenjsko osnovo, izločil pa v prvi vrsti tiste, ki so bodisi preveč skonstruirane ali pa imajo kake nezdrave primesi, kot so vsiljivo, osladno pobožnjakarstvo in podobno«. Čeprav Albreht ne govori v prvi osebi, torej ne pove eksplicitno, da je on sam postavil kriterij izbora, ampak govori neosebno o izboru, ki je upošteval in izločeval pravljice, bi se iz teh besed vseeno dalo sklepati, da je na način prevajanja vplivala njegova lastna življenjska drža ter da so ideološki in drugi popravki plod njegovega osebnega prepričanja, vrednot, ne pa zunanjih okoliščin. To je v razgovoru zelo odločno potrdila tudi urednica Kristina Brenkova. Vseeno ni mogoče s popolno gotovostjo reči, da se Albreht ni oziral na zahteve časa. Dejansko je v prevodih pravljic ubiral v tistem času zaželene in dovoljene smeri, ne glede na to, kakšni so bili dejansko njegovi notranji motivi in iz česa so se porodili. Če že gre za nazorsko filtriranje, lahko ugotovimo, da se v večini primerov prekriva z režimskim.

Zavestno prirejanje in izpuščanje delov vsebine enačimo s cenzuro.

Ob tem je zanimivo omeniti izsledke A. Ilca v diplomskem delu na temo pravljic bratov Grimm (Ilc 1995, 42). Ugotavlja namreč, da je Wilhelm Grimm tekst nenehno spreminjal tako, da je namesto odvisnega govora vstavljajl premi govor, da je rad uporabljal pomanjševalnice, da je v tekst dodajal okrasne pridevke, stare reke, rime in rimane zaključke. Vrival je tudi številne vzklike, zlasti tipa »Ljubi Bog!«, »Bog nas obvaruj!« »O, Bog!«, »Usmiljeni Bog!«, »Za božjo voljo!« in podobno. Tako se je F. Albreht z izpuščanjem in spreminjanjem religioznih izrazov pravzaprav nehote in nevede približal vsebini prvotnih, še nepredelanih in s krščansko tradicijo manj obremenjenih pravljic.

V izvorniku najdemo kopico religioznih izrazov. Kovačeva jih navadno prevaja enakovredno izvorniku. Albreht zelo redke pusti, v glavnem pa jih izpušča oziroma zamenjuje z drugimi besedami. Tako namesto vzklikov 'ach Gott', 'Gott erbarne' in podobnih najdemo 'o, jojmene, jojmene', 'jejtena', 'jejhata' ali 'jejdetta', pogumni krojaček malice ne pospremi z 'bogžegnaj', ampak mu dobro dene, Albreht izpušča, da je nekaj 'Bogu všeč', da je taka božja volja ... sveti Peter pa je le še vratar Peter. Lektorirana izdaja leta 1975 črta še nekatere preostale religiozne izraze, tako da jih ostane zelo malo.

Bratec in sestrica: »Gott und unsere Herzen, die weinen zusammen!« (91) vzklikne Grimmova sestrica, kar Kovačeva prevede dobesedno: »Bog se joče z nama vred.« (68, prva knjiga), Albreht pa »Nebo in najini srci jočejo skupaj.« (36) Sestrica je »odmolila svojo večerno molitev« (Kovač 69, po izvorniku, 94), medtem ko je pri Albrehtu »odpela svojo uspavanko«. Kraljev vzklik »ach Gott, was ist das!« (102) Kovačeva prevede z »O, bog, kaj pa je zdaj to?« (74), Albreht pa z »Za boga, kaj pa je to?« (41), kar je pravzaprav kletvica. Na koncu, ko je kraljica »durch Gottes Gnade« (102), »z božjo pomočjo«, spet oživila (Kovač, 74), je pri Albrehtu stavek: »In v tem trenutku je spet zadobila življenje /.../« (42)

V pravljici *Trije možički v gozdu* piše »/.../ wo das Kind getauft werden sollte. Und als es getaucht war /.../« (112) Albreht se izogne besedi 'krst' in zapiše, naj bi »dete dobilo svoje ime« in nadaljuje: »ko so obhajali detetevo rojstvo«. Besedo »krst« najdemo tudi v pravljici *Zlata goska*. V izvorniku beremo: »/.../ daß wir heute noch eine Kindertaufe haben« (369), za Albrehta pa so to 'opravki' (189).

V *Straži na grobu* Albreht ta stavek malo pred koncem izpusti: »Die arme Seele war gerettet.« (795)

Snežica in Rožica: Albreht izpusti cel odstavek, ki se začne z: »Einmal, als sie im Walde übernachtet hatten /.../« in konča s stavkom: »Die Mutter aber sagte ihnen, das müßte der Engel gewesen sein, der gute Kinder bewachte.« (676) Ta odstavek govori o angelu varuhu. Kovačeva prevod ima (275, 276, druga knjiga).

Oglejmo si odlomek iz *Pepelke*: »/.../ liebes Kind, bleibe fromm und gut, so wird dir der liebe Gott immer beistehen, und ich will vom Himmel auf dich herablicken und will um dich sein.« (154) Albreht prevede ta del takole: »Ljuba hčerka, ostani pridna in dobra, ohrani zvest spomin name in na mojo ljubezen in jaz ti bom v mislih vedno pomagala.« (91) Ne omenja ne Boga ne nebes. Kasneje najdemo tudi: »Aschenputtel ging alle Tage dreimal darunter, weinte und betete /.../« (155). Pri Albrehtu Pepelka samo joče, ne moli, zato pa se v mislih pogovarja z mamico (93).

Srečni Anže je »veselo skočil na noge, nato pa pokleknil in se s solznimi očmi zahvaljeval, da mu je bila izkazana še ta milost /.../« (Albreht, 113). Zahvaliti bi se moral seveda Bogu. Zanimivo je, da Anže v lektoriranem prevodu (iz leta 1980) samo še skoči na noge, ne poklekne več, nato pa se s solznimi očmi zahvaljuje 'naključju', da je bil rešen težkih kamnov (120).

Nekaj sprememb najdemo tudi v Albrehtovem prevodu *Janka in Metke*, med drugim: »Gott wird uns nicht verlassen« (117, tudi 120) postane »vse bo še dobro.« (132) »/.../ meinten, sie wären im Himmel.« (122) postane »/.../ sta legla in sladko zaspala.« (137)

Zanimiv je tudi prevod v pravljici *Zvezdni tolarji*. »Und weil es so von aller Welt verlassen war, ging es im Vertrauen auf den lieben Gott hinaus ins Feld.« (666) Albreht prevede: »Ker se je čutila tako od vsega sveta zapuščena, je odšla v zaupanju vase po svetu.« (163) Albrehtova junakinja zaupa vase, ne v Boga.

Vase, in ne v Boga (Grimm 520 in 528) oziroma v svojo srečo, zaupa pri Albrehtu tudi krojač iz pravljice *Popotnika* (177; 186). In namesto da bi se Bog v nebesih veselil, ker je bil krojač tako dobre volje (Grimm 520), se mora tega radovati ves svet (177). Krojač sicer tudi pri Albrehtu prosi boga odpuščanja, vendar je beseda 'bog' zapisana z malo začetnico (178), pri Kovačevi pa je 'ljubi Bog' (91, druga knjiga), torej Bog z veliko začetnico. V lektoriranem prevodu (l. 1980) še te prošnje za odpuščanje ni več, namesto tega je samo zapis, da mu je

bilo žal (193). Čevljar, ki je izgnal Boga iz svojega srca (Kovač 92, Grimm 521), je pri Albrehtu brez človeškega čuta v srcu (179). »Er warf sich auf seine Knie, dankte Gott für die erwiesene Gnade und sprach seinen Morgensegen: er vergaß auch nicht, für die armen Sünder zu bitten /.../« (525) »Padel je na kolena in se s prekipevajočim srcem zahvalil za milost, ki mu je bila izkazana.« (179) Albrehtov krojač v nasprotju z Grimmovim pozabi na Boga, ne moli jutranje molitve in ne prosi za uboga grešnika. V lektoriranem prevodu še na kolena ne pade več in se tudi ne zahvali za milost (194). Otročiček, ki ga kraljici prinese štorcklja, je samo še lep in srčkan (Albreht 186), ni pa več lep kot angelček (Grimm 528).

V pravljici *Škrateljčki* čevljar leže v posteljo in sladko zaspi (205), ne da bi se prej priporočil Bogu (Grimm 236). Zjutraj tudi ne odmoli jutranje molitve ...

V pravljici *Smrtni sli* Albreht izpusti cel odstavek o smrti, ki ga po izvorniku (725) Kovačeva prevede takole: »Kaj bo, kaj bo?« si je rekla, »če bom obležala v tem zakotju? Na svetu ne bo nihče več umrl in ljudi bo toliko, da še stati ne bodo mogli drug poleg drugega.« (329, druga knjiga) Iz kakšnega nagiba je Albreht izpustil to besedilo?

Rdeča kapica: Albreht doda zadnji stavek, ki ga ni ne v izvorniku ne pri Kovačevi: »Kako hudo bi bilo ubogi mami, če bi ostala jaz v volkovem trebuhu.« Zato pa izpusti nadaljevanje, ki ga imata nemško besedilo (179–180) in Kovačeva (153–154, prva knjiga). Gre še za eno, krajšo zgodbico o Rdeči kapici. Franu Albrehtu se je očitno zdela nepotrebna.

Janko in Metka: Albreht izpusti zadnji stavek. Pri Grimmu namreč najdemo: »Mein Märchen ist aus, dort läuft eine Maus, wer sie fängt, darf sich eine große große Pelzkappe daraus machen.« (125) Kovačeva prevede: »Tako. Spravil sem pravljico v hiško, če pa ti ujameš miško, si lahko narediš iz njenega kožuščka veliko veliko kučmo.« (96, prva knjiga) Se Albrehtu tak konec ni zdel primeren? Cela pravljica pa se je očitno zdela neprimerna Francetu Bevku, saj se je odločil za priredbo. V njej ni več mačehe, oče otrok ne izpostavi v gozdu, ampak se izgubita, ko ga iščeta, namesto čarovnice nastopata dedek in babica ...

Zajec in jež: Albreht izpusti cel zadnji odstavek, nauk zgodbe (Grimm 767, Kovačeva 373, druga knjiga). Morda se je Albrehtu ta del zdel preveč 'skonstruiran', nepotreben?

Sladka kaša: »!.../ und die größte Not, und kein Mensch weiß sich da zu helfen« (508) Kovačeva prevede »To je bila huda stiska in nihče ni znal pomagati.« (77, druga knjiga), Albreht pa: »Nastopila je prava stiska. In živ človek ni vedel, kako bi se dalo odpomoči v tem čudu prečudnem, ki jih je doletelo.« (162) Albreht je tukaj za spremembo poved razširil. Sliši se resnično pretirano.

Pepelka: Albreht je k zadnjemu stavku pravljice samovoljno dodal » – če ne zares, pa bi bili vsaj zaslužili tako.« (99) Zdi se, da je hotel omiliti hudo kazen, ki je doletela sestri.. Ob tem je morda zanimivo sledeče. Andrej Ilc v svojem diplomskem delu navaja, da takega konca *Pepelke*, kjer golobčka sestrama izključvata oči, najprej ni bilo, dodal ga je Wilhelm Grimm pri 2. natisu (Ilc 1995, 56). *Pepelka* v zbirki Čebelica (l. 1971) ima izpuščen prav ta del.

Mizica, pogrni se: Branje Grimma (227) in prevoda Kovačeve (200, prva knjiga) pokaže, da je Albreht izpustil del teksta. O prvem bratu in njegovem oslu še piše, izpusti pa, da je pristopil tudi drugi brat s svojo mizico in jo pozval, naj se pogrne. Na njej so se takoj pojavile polne sklede najboljših jedi. Albrehtu je bilo najbrž ponavljjanje odveč, kar pa imajo otroci radi. Vsi trije bratje bi morali

biti ponovno omenjeni. Tako bi se pravljica lepo zaokrožila, postala bi skladna celota. Kovačeva pa tu izpusti medklic, ki je pri Grimmu v oklepaju: »Ich sehe dir's an, du wärest auch gerne dabei gewesen.«

Precej cenzuriranja je pretrpela pravljica o Sneguljčici. Če primerjamo slikanice, ugotovimo, da je slikanica iz leta 1961 enaka le še slikanica iz leta 2000; vmesne izdaje (1966, 1975, 1976, 1982) imajo izpuščene dele vsebine, ki so grozljivi, npr. obe pripovedi z lovцем, kraljičino kletev, ko ugotovi, da Sneguljčica zaradi zastrupljenega glavnika ni umrla, predzadnji odstavek, ki govori o tem, kako je kraljica zaklela in jo je popadla groza ... Določeni deli pravljice so bili očitno ocenjeni kot neprimerni, prekruti za otroke. V slikanici, tiskani leta 2000, se ponovno pojavijo vsi izpuščeni stavki.

5.3 Napačen prevod, manj ustrezne prevajalske rešitve

Primer napačnega prevoda najdemo v pravljici *Špicparkelj*: Albreht je prevedel, da se je preja navijala na vitel (62). Vitel je naprava, na katero se navija vrv pri dviganju ali vlačanju (SSKJ), torej je prevod neustrezen. V izvorniku najdemo beseda 'Spule' (314) (motek, tulec, navitek), ki jo Kovačeva pravilno prevede kot vreteno (288, prva knjiga). Vreteno je priprava v obliki na koncu zožene palice, na katero se pri predenju navija preja (SSKJ). Pri Albrehtovem prevodu je še ena napaka; trdi, da se močic vrne drugo jutro (65), dejansko pa se vrne kmalu nato (Kovač 291), Grimm: »bald hernach« (317).

V *Sneguljčici* najdemo naslednja primera:

Grimm: »Kind,« sprach die Alte, »wie du aussiehst! Komm, ich will dich einmal ordentlich schnüren.« (302) Albreht: »Otrok moj,« je rekla stara priliznjeno, »kako si lepa! Stopi sem, da ti opašem pas.« (74)

Kovač: »Ah, otrok,« je rekla starka, »kako pa izgledaš! Pridi, jaz te bom lepše prepasala!« (276, prva knjiga) Kovačeva je pravilno prevedla pomen stavka, ki ga Albreht – vsaj tako izgleda – ni razumel.

Zastrupljeno jabolko je rdeče in bele barve v izvorniku in Albrehtovem prevodu. Kovačeva prevede, da je bilo jabolko rdeče in zeleno. Morda se je odločila za zeleno barvo, ker zelena simbolizira zavist. Vendar ima tudi bela barva svojo simboliko in je ne bi smeli spreminjati.

Stráža na grobu: »Starke Waden« (795) prevede Albreht pravilno z »nesramno močna meča« (83), Kovačeva pa z »nesramno velika stopala« (406, druga knjiga).

Rdeča kapica se odpravi k babici, ki stanuje »pol ure hoda od vasi« (pravilno po izvorniku, 174: Kovač, 149, prva knjiga). Albrehtu se to očitno zdi preblizu, zato jo pošlje kar dve uri daleč (102).

Zelo moti, ko v prevodu Kovačeve Rdeča kapica vpraša volka: »Ampak babica, kakšno grozno veliko šobo imaš!« (152) Beseda 'Maul' je pri Albrehtu 'velika usta', kar je vseeno boljše kot šoba. Dvogovor med Rdečo kapico in volkom, ki ga je prevedel Albreht, je tako prodril v našo zavest, da nas novi prevod moti in se nam ne približa.

Volk in lisica: »der Knüppel« je pravilno »gorjača« (Albreht 126), ne »cepec« (Kovač 382, prva knjiga).

Volk in sedmero kozic: v izvorniku je zapisano, da se je ena kozica skrila pod umivalnik (pravilno prevedel Albreht 129). Ni se skrila v umivalnik (Kovač 39, prva knjiga).

Največja napaka se v Albrehtovem prevodu pojavi v pravljici *Kmet in vrag*. Na njivi naj bi gorel kupček zelja (148). Dejansko gre za kupček oglja, kot pravilno ugotovi Kovačeva (378, druga knjiga). Gre za podobnost besed: der Kohl (zelje) – množ. die Kohle, in die Kohle (ogljje) – množ. die Kohlen. Iz teksta: »Da erblickte er einen Haufen feurigen Kohlen« (771) je razvidno, da gre za 2. sklon množine besede oglje, ne za zelje. Na kupčku oglja je sedel vrag.

V pravljici *Siromašni mlinarček in mucka* se pojavi beseda 'Winkeleisen' (517). Pri Albrehtu je to kotomer (173), pri Kovačevi ogelnik (86, druga knjiga). Pravilen prevod pa je kotnik.

Štirje zvedeni bratje: Albreht prevaja: »Sešij jajčka nazaj, pa tudi mladiče, ki so v njih, in sicer tako, da jih strel ne bo poškodoval.« (217) Kovačeva popravi izjemno neroden prevod in zapiše pravilno: »kot da jih strel ni poškodoval«. (192, druga knjiga).

O zvitem krojačku: v izvorniku piše: »/.../ hat ein silbernes und ein goldenes Haar /.../« (556) in Albreht tako tudi prevede (67), medtem ko Kovačeva govori o zlatih in srebrnih laseh (129, druga knjiga). Če bi imela na glavi več takih las, bi se gotovo že razvedelo, ne bi bila več skrivnost.

Trije bratje: Albreht je prevajal tako, kot da je tretji sin, sabljač, z mečem zamahoval nad svojo glavo in ostal suh (152), Kovačeva (170, druga knjiga) pa je prevedla tako, da je zamahoval nad očetovo glavo in je oče ostal suh (170). Iz izvirnega teksta (592) ni razvidno, da bi sin vrtel sabljo nad očetom. Nekaj podobnega najdemo pri *Pepelki*. V izvorniku (158–160) in pri Albrehtu (95–97) je omenjen oče (stari, mož), ki se približa kraljeviču, ki išče Pepelko. Kovačeva se odloči, da je to Pepelkin oče (132–134). Tako skuša razrešiti vprašanje, ki se ob branju postavi pozornemu bralcu, namreč: kdo je pravzaprav ta oče, Pepelkin oče ali stari kralj, kraljevičev oče? Glede na to, da 'stari' pomisli, »če ni to naša Pepelka« (Albreht 95), gre verjetno res za Pepelkinega očeta.

Zvezdni tolarji: Oblačila, ki jih deklica podari, si v nemščini sledijo kot: »Mütze, Leibchen, Röcklein in Hemdlein« (666). Pri Albrehtu najdemo dobesedni prevod: čepica, majica, krilce, srajčka (163). Kovačeva namesto majice raje uporabi besedo jopica – zdi se ji bolj logično, da pred srajčko sleče jopico (265, druga knjiga).

Popotnika: Pri Kovačevi si štorclja s peruti sname potovalko (98, druga knjiga). Potovalk v starih časih niso poznali. Beseda je v pravljičnem kontekstu neustrezna.

Pogumni krojaček: Mnogo bolj znana in pogosteje rabljena od besede 'veper' (Kovačeva 125, prva knjiga), je beseda 'merjasec' (Albreht 55). Prav tako je bolje, da ima merjasec 'rilec' (Albreht) kot pa gobec (Kovačeva).

Dvanajst lovcev: »aber Mädchen, sie trippeln und trappeln und schlürfen« (227) Albreht nerodno prevede kot »capljajo in plesaje podrsavajo« (379); mnogo boljše rešitev najde Kovačeva: »drobijo in stopicljajo« (362, prva knjiga). Albreht tudi piše, naj se dekleta »malo posilijo«, da bodo stopale kot moški, Kovačeva pa ima »delajte se prav oblastne«.

V nekaterih pravljičah se pojavi beseda 'Heller', to so kovanci majhne vrednosti. Albreht ima vinarje in novčiče, Kovačeva pa rajši božjake, groše ali reparje. Beseda 'repar' je najmanj poznana.

5.4 Prevajanje lirike

Prevajanje vezanih pesniških oblik je nedvomno težavno. Otroci so specifična ciljna skupina, ki zahteva preprosto (a ne otročje) pripovedovanje, ustrezno besedišče in nezapletene jezikovne strukture. Besedne zveze, besedne igre, primere morajo biti vzete iz domačega jezika. Predmeti, opisani v pesmi, morajo biti otroku znani. Kot prej avtor se mora biti tudi prevajalec sposoben uživati v otrokovo doživljanje in dojemanje živega in neživega sveta. Povsem kratka, preprosta pesem je lahko trd prevajalski oreh. Če se pesem skuša prevesti dobesedno, navadno izgubi liričnost; če se jo prevede kot pesem, pa pogosto nastane samostojna, neodvisna stvaritev, ki se bolj ali manj izmakne smislu in vsebini izvirnega besedila. Kristina Brenkova je v pogovoru citirala Izidorja Cankarja, ki je dejal, da je s prevodom tako kot z žensko: če je lepa, ni zvesta, če pa je zvesta, ni lepa.

Albreht v članku o prevajanju Heinejeve lirike sam pravi, da je vprašanje lirike nasploh najtežavnejša in najbolj nehvaležna naloga. Tudi on si zastavlja vprašanje, ali je lirika sploh prevedljiva, in ugotavlja, da gre v še tako dognanem prevodu v izgubo tisti navdih, ki ga ni mogoče posneti v tuji govorici. Prevajalci ubirajo dve poti: nekateri se oklepajo izvirnika in skušajo ohraniti čimveč formalnih in melodičnih posebnosti in lepote, poslužujejo se celo ritmizirane proze, drugi pa svobodno ravnajo z izvirnikom in ob tem spreminjajo ritmiko, melodijo, formo in stil. To so že prepesnitve oziroma nove pesnitve. V umetniškem pogledu so prevodi tem bližje izvirniku, čim močnejša je umetniška sila prevajalca. (Albreht 1961, str. 262–264)

Primeri:

Prevoda verzov v pravljici *Žabji kralj in Železni Henrik* sta dokaj enakovredna:

»Königstochter, jüngste!
mach mir auf,
weißt du nicht, was gestern
du mir gesagt
bei dem kühlen Brunnewasser?
Königstochter, jüngste,
mach mir auf.«
(Grimm, 42)

»Kraljična najmlajša,
vrata mi odpri,
mar ne veš, kaj včeraj
pri tolmunu hladnem
si obljubila mi?
Kraljična najmlajša,
vrata mi odpri.«
(Albreht, 7)

»Kraljična mlada, odpri, no, vrata!
Kaj si pozabila,
kar si pri mrzlem studencu
včeraj obljubila?
Kraljična mlada, odpri, no, vrata!«
(Kovač, 15, prva knjiga)

Kraljična je v izvirniku najmlajša, torej 'jüngste', ne mlada. Moti uporaba interpunkcije v prvem in zadnjem verzju prevoda Kovačeve, ker vejice prekinjajo gladko branje. Albreht ima sedem verzov (kot v izvirniku), Kovačeva samo pet.

»Heinrich, der Wagen bricht.«
»Nein, Herr, der Wagen nicht,

es ist ein Band von meinem Herzen,
das da lag in großen Schmerzen,
als Ihr in dem Brunnen saßt,
als Ihr eine Frettsche warst.«
(Grimm, 43)

»Henrik, voz ti poka!«
»Ne, gospod, to ni voz,
to je le obroč s srca,
ki je pokalo od gorja,
ko v tolmunu ste utonili
in se v žabo spremenili.«
(Albreht, 9)

»Henrik, kolo se tre!«
Ne, gospod, to je srce,
to je obroč s srca,
ki je trpelo za oba,
ko ste bili krota zacoprana.«
(Kovač, 16)

Albrehtov prevod sledi izvorniku, vendar Albreht zapiše, da je kraljevič utonil v tolmunu, medtem ko v nemščini piše le, da je ždel na dnu vodnjaka kot začarana žaba. V zadnji vrsti se izvorniku bolj približa Kovačeva, vendar uporabi besedo 'krota', kar je neknjižna, pogovorna raba (beseda je tudi prevzeta iz nemščine, torej germanizem) in besedo 'zacoprana', kar je prav tako neknjižna, ljudska raba. Zaključek teh verzov deluje grobo.

Sneguljčica. Ena težjih nalog, ki si jih je zastavila Kovačeva, je bil prav gotovo nov prevod verzov. Sneguljčica, ki se je brala, pripovedovala in poslušala toliko let, se nam je s svojo vsebino in besediščem usedla v uho in srce. Lahko bi rekli, da je na nek način ponarodela. Rime smo znali (znamo) na pamet mi in naši otroci. Ker v nobenem pogledu niso bile slabe, jih morda ne bi bilo treba ponovno prevajati.

»Spieglein, Spieglein an der Wand,
wer ist die Schönste im ganzen Land?«
(Grimm, 297)

»Zrcalce, zrcalce na steni, povej,
katera najlepša v deželi je vsej?«
(Albreht, 70)

»Zrcalce, zrcalce na steni,
po svetu poglej in povej,
katera najlepša v deželi je tej!«
(Kovač, 270, prva knjiga)

V izdajah pred letom 1975 je pri Albrehtu 'najzaljša' namesto 'najlepša'. Kovačeva po nepotrebnem vrine del verza »po svetu poglej«.

»Frau Königin, Ihr seid die Schönste im Land.«
(Grimm, 298)

»Najlepša v deželi, kraljica, ste vi.«
(Albreht, 70)

»Spoštovana gospa kraljica,
v deželi najlepša ste krasotica.«
(Kovač, 270)

Čeprav je v izvorniku 'gospa kraljica', zadostuje tudi samo 'kraljica'. »Spoštovana gospa kraljica« je pretirano. Beseda 'krasotica' se sliši osladno. Podobno je v naslednjih verzih:

»Frau Königin, Ihr seid sie Schönste hier,
aber Sneewittchen ist tausendmal schöner als Ihr.«
(Grimm, 298)

»Najlepša, kraljica, vi ste pri nas,
Sneguljka pa tisočkrat lepša od vas.«
(Albreht, 70)

»Lepi ste že, gospa kraljica,
ampak Sneguljčica lepša je krasotica.«
(Kovač, 271)

Kovačeva namesto tega, da je Sneguljčica tisočkrat lepša od kraljice, kot bemo v izvirniku, zapiše samo, da je lepša krasotica. Prav tako stori v naslednji verzih:

»Frau Königin, Ihr seid die Schönste hier,
aber Sneewittchen über die Bergen
bei den sieben Zwergen
ist noch tausendmal schöner als Ihr.«
(Grimm, 301)

»Najlepša kraljica, vi ste pri nas,
a za gorami Sneguljčica,
kjer je sedem palčkov doma,
ta je še tisočkrat lepša od vas.«
(Albreht, 73)

»Lepi ste že, gospa kraljica,
toda Sneguljčica pri palčkih za sedmo goro,
najlepša je krasotica.«
(Kovač, 274)

»Frau Königin, Ihr seid die Schönste hier,
aber die junge Königin ist tausendmal schöner als Ihr.«
(Grimm, 308)

»Najlepša, kraljica, vi ste pri nas,
a mlada kraljica je tisočkrat lepša od vas.«
(Albreht, 79)

»Lepi ste že, gospa kraljica,
toda mlada kraljica še lepša je krasotica.«
(Kovač, 281)

Pepelka. Prevoda *Pepelke* sta oba ustrezna in enakovredna. Albreht (97) za oglašanje golobov izbere »gru gri, gru gri, gru gri«, Kovačeva (135) pa »goru, goru«, kar je prav tako podobno gruljenju. Morda ne bi bil odveč ostrivec na zadnjem zlogu: gorú.

Volk in sedmero (sedem) kozic

»Was rumpelt und pumpelt
in meinem Bauch herum?
Ich meinte, es wären sechs Geißlein,
so sinds lauter Wackerstein.«
(Grimm, 65)

»Kaj tako se po trebuhu
mi z ropotom kotali?
Šest kozličev sem požrl,
zdaj kot kamen so težki.«
(Albreht, 131)

»Kaj v trebuhu mi čmoka?
Je to kozličkov čredica?
Ali pa so skale tri,
ker me tako hudo teži.«
(Kovač, 41, prva knjiga)

Beseda 'čmoka' pri Kovačevi se zdi neustrezna. Namiguje na nekaj mokrega, mehkega, brezobličnega, razpadlega; čmokaš z usti, po blatu. Kozlički pa so v trebuhu celi.

Janko in Metka

»Knuper, knuper, kneischen,

wer knupert an meinem Häuschen?«
»Der Wind, der Wind,
das himmlische Kind,«
(Grimm, 121)

»Hrst, hrst, k(a)teri miško
kruši, hrusta moja hiško?«
»Vetrc, vetrc iz neba
okrog hišice pihlja.«
(Albreht, 136)

»Kdo pa zunaj mi hrustlja?
To je moja hišica!«
»Kdo hrustlja?
Vetrič pihlja.«
(Kovač, 94, prva knjiga)

Albreht posnema knuper, knuper s hrst, hrst. Morda se miško sliši preetročje, a rima je prisrčna in priljubljena. Albreht obdrži ponavljanje vetrc, vetrc, medtem ko sta pri Kovačevi zadnja dva verza brez ponavljanja zelo skromna.

Kralj Drozd

»Ach wem gehört der schöne Wald?
»Der gehört dem König Drosselbart;
hättst du'n genommen, so wär er dein.«
»Ich arme Jungfer zart,
ach, hätt ich genommen den König Drosselbart.«
(Grimm, 293)

»Čigav je ta prelepi gozd?«
»Njegov posestnik je kralj Drozd;
da si ga vzela, bil bi tvoj.«
»O, da, ubožica sem mlada,
zavrgla kralja Drozgoobra!«
(Albreht, 158)

»Čigava je velika hosta ta?«
»Hosta ta je del sveta,
ki ga kralj Drozgoobra ima.
Če bi z njim se poročila,
bi tudi hosto to dobila.«
»Ah, le zakaj, sirota mlada,
nisem vzela kralja Drozgoobra?«
(Kovač, 265, prva knjiga)

Albreht sledi originalu in ima enako število verzov. Kovačeva pesem podaljša, tako da ima sedem verzov. Na enak način se nadaljujejo tudi ostali verzi.

»Ach, Gott, was ist das Haus so klein!
Wem mag das elende winzige Häuschen sein?«
(Grimm, 294)

»O, majhna nizka hišica!
Čigava je ta kočica?«
(Albreht, 159)

»Moj bog, kakšna bedna kočica!
Se tukaj sploh živeti da?«
(Kovač, 266)

Albreht je bolj dosleden pri prevodu, vendar izpusti začetni vzdih (o, bog).

Škrateljčki (Škrateljčka)

»Sind wir nicht Knaben glatt und fein?
was sollen wir länger Schuster sein!«
(Grimm, 237)

»Tako sva lepa, tako sva zala!
Kako bi zdaj še čevljarčka ostala?«
(Albreht, 206)

»Zdaj sva lepo oblečena,
ne bova več čevljarila!«
(Kovač, 214, prva knjiga)

Nedvomno je tukaj Albrehtov prevod boljši.

Prevodi rimane besede v pravljicah *Trije možički v gozdu*, *Špicparkelj*, *Srečni Anže*, *Mizica*, *pogrni se* so precej enakovredni. Prevoda v pravljici *Popotnika* sta enaka, Kovačeva je v celoti uporabila Albrehtov prevod in ga spremenila samo v eni črki (namesto škarpete ima škarpete).

6 Zaključek

Albrehtov prevod je sčasoma deloma zastarel. Pojavila se je potreba po upoštevanju novih pravopisnih pravil, drugačni skladnji, primernejšem besednem vrstnem redu, zamenjavi določenih zastarelih besed, slabšalnih izrazov in prevzetih besed z ustrežnejšimi. Besedilo je bilo zato dvajset let po izidu prvega prevoda lektorirano. Zasedimo pa tudi negativne posledice lektoriranja. Posledica nadaljnjih ideoloških popravkov je bila še več prirejenega, skrajšanega oziroma izpuščenega besedila.

Nov prevod je bil zlasti potreben s stališča ideološkega filtriranja. Brata Grimm sta sicer res opravila vrsto zavestnih prirejevalnih posegov, vendar se prevajalec mora držati izvirnika, ki ga ima pred seboj, ne sme ga popačiti, izrabititi, ohraniti ga mora v največji možni meri ne glede na osebni nazor oziroma politični režim.

Razen zgoraj navedenega odmika se je Albreht precej dosledno držal prvotnega besedila. Prevoda obeh prevajalcev sta zvesta. Pri obeh prevajalcih je tu in tam možno najti bolj ali manj (po)nesrečeno rešitev. Težko je reči, da je en prevod izrazito boljši od drugega. Poslabšave se najdejo tudi pri novem prevodu, zlasti pri uporabi slabšalnih izrazov, deloma tudi pri uporabi prevzetih besed. Prevajanje podobja je pri obeh prevajalcih večidel ustrezno. Pri prevajanju lirike so Albrehtovi prevodi pomensko in sporočilno enaki izvirniku. Mojstrsko je ohranil metaforiko. Ob tem si lahko postavimo vprašanje o potrebnosti povsem novega prevajanja nečesa, kar je bilo prevedeno dobro, zlasti še, ker so od petdesetih let naprej določeni deli besedila takorekoč ponarodeli. Pomislimo samo na tisoče in tisoče knjižic *Rdečih kopic*, *Trnuljčic*, *Pepelk* in *Sneguljčic*, ki so se znašle v skoraj vsakem slovenskem domu! Morda je bil povsem nov prevod pravljic, ki jih je že prevedel Albreht, resnično nepotreben in bi bilo treba prevesti le tiste pravljice, ki jih on ni prevedel. Albrehtov jezik, s katerim nam govori skozi pravljice, je poln in vznesen, včasih pretiran in obložen, vendar ni neprijeten. Kakorkoli že, dejstvo je, da imamo končno na voljo celoten prevod Grimmovih pravljic, ki ga je korektno opravila Polonca Kovač.

Viri

Albreht, F., 1961: *Odsevi časa. Nekaj opomb o prevajalcih in prevajanju*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bausinger, H., 1968: *Formen der »Volkspoesie«* (Oblike »ljudske poezije«). Berlin, str. 161. Citirano v: Weber-Kellermann, I., 1986: Otroške in hišne pravljice bratov Grimm. Od »prastarega mita« do otroške knjige. V: *Otrok in knjiga* 23/24. Maribor: Obzorja.

- Brata Grimm, 1944: *Pravljice* (prevedel A. Bolhar). Ljubljana: Ljudska knjigarna.
- Cerar, V., 1998: *Kako otroče je prevajati za otroke? V: Prevajanje otroške in mladinske književnosti*, 22. prevajalski zbornik. Ljubljana: DSKP.
- Debenjak, D., 2001: *Veliki nemško-slovenski slovar = Grosses deutsch-slowenisches Wörterbuch*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Gerstner, H., 1974: *Brata Jacob in Wilhelm Grimm: življenjepis*. Maribor: Obzorja.
- Grimm, J. in W., 1975: *Grimmove pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Grimm, J. in W., 1980: *Grimmove pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Grimm, J. in W., 1993: *Grimmove pravljice*: prva knjiga zbranih pravljic. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Grimm, J. in W., 1993: *Grimmove pravljice*: druga knjiga zbranih pravljic. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Grimm, J. in W., 1958: *Pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Grimm, J. in W., 1999: *Pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Veliki pravljličarji).
- Grimm, J. in W., 1966: *Sneguljčica in druge Grimmove pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Grimm, J. in W., 1954: *Žabji kralj in druge pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Ilc, A., 1995.: *Otroške in hišne pravljice bratov Grimm v socialnozgodovinskem in kulturnozgodovinskem kontekstu*. Diplomsko naloga, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- Ilc, A., 1999: *Pravljice med konservativnim in subverzivnim: spremna beseda*. V: Bettelheim, Bruno: *Rabe čudežnega: o pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Kinder- und Hausmärchen gesammelt durch die Brüder Grimm*. München: Winkler Verlag, 1984.
- Kobe, M., 1972: *Priredbe klasičnih del iz svetovne književnosti za mladino v slikanicah za najmlajše*. V: *Otrok in knjiga* 1. Maribor: Obzorja.
- Langenscheidts Großwörterbuch: *Deutsch als Fremdsprache*. Berlin-München: Langenscheidt KG, 1998.
- Moder, J., 1985: *Slovenski leksikon novejšega prevajanja*. Koper: Lipa.
- Orel Kos, S., 2001: *Let divjih labodov med nebesi in peklom: Pravljica »Divji labodi« H. C. Andersena v slovenskih prevodih*. V: *Prevajanje Prešerna. Prevajanje pravljic*: 26. prevajalski zbornik. Ljubljana: DSKP.
- Rölleke, H., 1989: *Nov pogled na »Otroške in hišne pravljice« bratov Grimm*. V: *Otrok in knjiga* 27/28. Maribor: Obzorja.
- Skrinjica pravljic: priljubljene pravljice bratov Grimm in Hansa Christiana Andersena*. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba, 1998.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Izdala SAZU in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2000.
- Slovenska bibliografija*. Izdaja NUK. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1951 →.
- Slovenski pravopis. I, Pravila*. Izdaja SAZU in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1994.
- Smolej, T., 1998: *Hostnikovo prevajanje Julesa Verna*. V: *Prevajanje otroške in mladinske književnosti*: 22. prevajalski zbornik. Ljubljana: DSKP.
- Snoj, M., 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Tomšič, F., 1974: *Nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Veliki pravljíčarji in njihove najlepše pravljíce. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001 (Veliki pravljíčarji).

Wahrig, G., 1974: *Deutsches Wörterbuch*. Gütersloch-Berlin-München-Wien: Bertelsmann Lexikon Verlag.

Zabukovec, D., 2001: Ilustracija k prevajalski folklori. V: *Prevajanje Prešerna. Prevajanje pravljíc*.: 26. prevajalski zbornik. Ljubljana: DSKP.

Dragica Haramija
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta

MLADINSKA PROZA MARKA KRAVOSA

Marko Kravos (1943) je slovenski književnik iz Trsta, ki piše poezijo, prozo in esejistiko in prevaja iz različnih jezikov. Diplomiral je iz slavistike in se posvetil založniški dejavnosti v Trstu, bil predavatelj na Univerzi v Trstu, potem svobodni književnik. Je član Društva slovenskih pisateljev in PEN. Prejel je nagrado Prešernovega sklada (1982) in italijansko državno nagrado Astrolabio d'oro za poezijo (2000). Njegova dela so prevedena v 19 jezikov, objavljena so v revijah, samostojnih zbirkah in antologijah. V mladinski književnosti se avtor posveča predvsem preoblikovanju folklornih motivov in likov, ki v avtorski pravljici ponovno zaživijo, sodobni umetni pravljici in kratki realistični spominski prozi. V prispevku bodo natančneje predstavljena vsa Kravosova mladinska dela, ki so izšla v knjižni obliki.

Marko Kravos (1943) is a Slovene writer from Trieste, writing poetry, prose and essays, as well as translating from different languages. He graduated from Slavic languages, was a publisher in Trieste, lecturer at the University of Trieste and presently a freelance writer. He is a member of PEN and of the Association of Slovene writers. He is a winner of the Prešeren's Fund Award (1982) and of the Italian state award Astrolabio d'oro for poetry (2000). His works – translated into 19 languages – are published in magazines, poetry collections and anthologies.

As a children's literature author, Kravos is mostly focused on transformation of folklore motives and characters, assuming a new life in contemporary artificial fairy tale and short realistic memory prose. The article brings a detailed presentation of his entire children's literature, published in a literary form.

*Kot na vrtu: na bel list najprej posadiš črko **b**. Eh, potem moraš zalivati z **e**-ji.
Dodaš ščepec soli ali sladkorja, po okusu. Nato še potrdiš s prijaznim **da**,
in že je pred tabo napisana **b e s e d a**.*

(Kravos 2005: 24)

1 Uvod

Marko Kravos (rojen 16. 5. 1943 v Montecalvo Irpino), slovenski pesnik iz Trsta, se je rodil med drugo svetovno vojno v južni Italiji, ko sta bila starša v konfinaciji. Po vojni so živeli pri Svetem Ivanu v Trstu. O svojem življenju je precej natančno govoril v intervjuju, ki je objavljen v njegovem mladinskem delu *Trst* v

Žepu. Diplomiral je iz slavistike in se posvetil založniški dejavnosti v Trstu, bil predavatelj na Univerzi v Trstu, potem svobodni književnik, zdaj je upokojen. Je član Društva slovenskih pisateljev in mednarodne pisateljske organizacije PEN, med leti 1996 in 2000 je bil predsednik slovenskega centra PEN.

Piše poezijo (izdal je osemnajst pesniških zbirk za odrasle),¹ prozo za odrasle² in otroke. Prevaja iz italijanščine, hrvaščine in španščine.³

Kravos je prejel leta 1982 nagrado Prešernovega sklada za pesniško zbirko *Tretje oko* in italijansko državno nagrado Astrolabio d'oro za poezijo v letu 2000. Njegova dela so prevedena v devetnajst jezikov in objavljena v revijah, samostoj-

---

¹ **Knjižne izdaje poezije za odrasle:** *Trinajst*: skupinski almanah, Ljubljana: samozaložba, 1966. *Pesem*. Maribor: Obzorja, 1969. *Trikotno jadro*. Trst-Koper: Lipa in ZTT, 1972. *Obute in bose*. Trst-Koper: Lipa in ZTT, 1976. *Paralele*. Trst: samozaložba, 1977 (z grafikami M. Kravosa). *Tretje oko*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979 (spremna beseda Taras Kermauner). *Napisi in nadpisi*. Trst: samozaložba, 1984. *V znamenju škržata*. Trst: ZTT, 1985. *Sredozemlje*. Trst: Galerija TK, 1986 in 1988 (šestjezična izdaja: slov.-ital.-hrv.-franc.-nem.-angl. z grafiko Franka Vecchietta, spremni esej Matjaž Kmecl). *Ko so nageljni dišali*. Ljubljana: Prešernova družba, 1988 (ilustracije Klavdij Palčič). *Obzorje in sled*. Ljubljana: Državna založba, 1992. *Sredi zemlje Sredozemlje*. Ljubljana: Mihelač, 1993 (izbor in spremna beseda ob avtorjevi petdesetletnici Tone Pavček). *Il richiamo del cuculo*. Udine: Campanotto, 1994 (*Kukavičji klic*, izbor v italijanščini, spremna beseda Elvio Guagnini). *Krompir na srcu*. Maribor: Obzorja, 1996. *Vreme za pesna – Vreme za pesem*. Skopje, Melbourne: Matica makedonska, 1998 (izbor v makedonščini in slov.). *Jazonova sled – Le tracce di Giasone – Jazonov trag*, Milano: Hefti, cop., 2000 (pesnitev, trojezična izdaja: v italijanščini, hrvaščini in v izvorniku, spremna beseda Ernestina Pellegrini). *Sui due piedi*. Milano: En plein officina, 2001. *Potr kaj na žaro*. Grosuplje: Mondena, 2001 (epske pesnitve, spremna beseda Boris Paternu). *Ljube/zenske*. Ljubljana: Knjižna zadruga, 2003.

² **Proza za odrasle:** *Kratki časi – Trst iz žabje perspektive*. Ljubljana: Knjižna zadruga, 1999 (črtice; spremna beseda Pavel Fonda). *U kratkim hlačicama*, Buzet: Reprezent, 2002 (v hrv. prev. Sanja Širec, spremna beseda Tonko Maroevič).

³ **Prevodi v samostojnih knjižnih izdajah:** Luciano Morandini: *Zlati slanik – L'aringa d'oro*, iz ital. prev. M. K. Trst-Koper: Pesniški list 21, 1974. Renato Quaglia: *Baside – Besede*, iz rezijanščine prev. M. K. Trst: Založništvo tržaškega tiska, Ljubljana: ADIT, 1985. Slavko Mihalič: *Petrica Kerempuh*, iz hrv. prevedel in spremno besedo napisal M. K.; Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1985. Scipio Slataper: *Moj Kras*, iz ital., s spremno bio-bibliografsko beležko, Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1988. Mjuta Povasnica: *Zimska pravljica*, pravljica zgodba, iz beneškega narečja prevedel M. K. Trst: Založništvo tržaškega tiska: 1990. Michele Obit: *Per certi versi – Po drugi strani*, dvojezična zbirka poezije, iz ital. prev. M. K., Vittorio Veneto: H. Kellermann, 1995. *V tem strašnem času*, antologija sodobne hrvaške lirike. 11 avtorjev, iz hrv. prevedel M. K., Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995. Loredana Bogliun: *La Peicia*, zbirka poezije: italijanska, it. narečna, hrv. in slov. izdaja; v slov. prevedel M. K., Milano: Hefti, 1996. Elio Vittorini: *Moja vojna* (La mia guerra), prevedel in spremno besedo napisal M. K., Gorica: Kinoatelj, 2001. Juan Octavio Prenz: *Libertades minimas – Prostodušne malenkosti*, prevod iz španščine in spremni esej M. K., Grosuplje: Mondena, 2003. *Di sale sole e di altre parole – Iz soli in sonca in drugih besed; la nuova generazione in poesia a Trieste: nova generacija v tržaški poeziji*: Kenka Leković, Gaetano Longo, Mary Barbara Tolusso, Lisa Deiuri, Umberto Mangani, Christian Sinicco, Luigi Nacci. Iz ital. prev. M. K., Trst: ZTT = EST, 2004. Roberto Dedenaro: *Plastične pregrade, ključevalno cvetličenje – Sintetiche siepi, ostinate inflorazioni*, iz ital. prev. z drugimi prevajalci ter spremno besedo napisal M. K., 2007.

nih zbirkah in antologijah.⁴ Jože Pogačnik je zapisal, da se je »Kravos usmeril v ustvarjanje človečnosti nasproti alienaciji, ki razkraja življenje.« (Pogačnik 2001: 378).⁵

Kot književnik je Kravos nastopal po številnih krajih Slovenije in Italije, v Zagrebu, Pulju, Beogradu, Skopju, Sarajevu, Ohridu, Budimpešti, Luganu, Tübingenu, Celovcu, Gradcu, na Dunaju, v Parizu, Pragi, Moskvi, Peterburgu, Tbilisiju, Santiagu da Compostella, Guadalajari.

O njegovem delu so pisali: Martin Jevnikar, Denis Poniž, Taras Kermauner, Tone Pavček, Boris Paternu, Marija Pirjevec, Carmela Fratantonio, Elvio Guagnini, Luciano Morandini, Ernestina Pellegrini, Juan Octavio Prenz, Tonko Maroević, Igor Grdina, Livio Sossi, Igor Saksida. S stališča mladinske književnosti doslej Kravos ni doživel natančnejše obravnave, so pa zelo tehtne spremne besede v nekaterih njegovih mladinskih besedilih (napisali so jih Saksida, Pavček, Ilich, Sossi). Zanimivo je, da je avtorjevo ustvarjanje za odrasle usmerjeno predvsem v poezijo, v mladinski književnosti pa ustvarja predvsem kratka prozna realistična in pravljica besedila, piše radijske igre za otroke, napisal je tudi eno lutkovno igro za otroke. V članku bo natančneje predstavljeno avtorjevo prozno ustvarjanje za otroke, ki je izšlo v knjižnih izdajah (besedila iz revijalnega tiska niso upoštevana), torej devet samostojnih knjig – oblikovno (razen ene) sodijo med slikanice in ilustrirane knjige – in objava v antologiji izvirne kratke proze.

2 Bibliografija mladinskih del Marka Kravosa

Tri pravljice: ena sladka ena rahla, ena skoraj modra. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1991. Delo je prevedeno v italijanščino: *Tre favole: una dolce, una soffice ed una quasi azzurra.* Trieste: Editoriale Stampa Triestina, 1991 (prevod Paola Lucchesi). V obeh izdajah ilustracije Klavdija Palčiča.

Začarani grad. Trst: Samozaložba, 1993. Ponatis: Maribor: Založba Obzorja, 2001. Spremnna beseda Igor Saksida. V prvi izdaji ilustracije Klavdija Palčiča, v drugi Marjana Mančka. Delo je prevedeno v italijanščino: *Il castello incantato.* Reggio Calabria: Falzea, cop., 2003 (prevod Darja Betocchi). Ilustracije Marjan Manček. V priredbi avtorja je bila objavljena tudi radijska igra z naslovom *Začarani grad*, Ljubljana: Radio Slovenija, Uredništvo igranega programa, 1993.

---

⁴ Avtor med nemladinskimi besedili izpostavlja tri: »Izmed svojih šestnajstih pesniških zbirk bi omenil tri (tri – so lepe reči, pravimo!): zbirka *Tretje oko* iz leta 1982 je prejela malo Prešernovo nagrado, *Obzorje in sledi* je izšla leta 1993, v njej so tudi epska pesnitev o Jazonu in sprehajalne Desetnice, kar imam za najbolj »korenjaško« v svojem pesništvu; izbor mojih ljubezenskih pa je izšel v miniatarki *Ljubezenske* leta 2003.« (Kravos 2006a: 103).

⁵ Pogačnik dalje navaja: »Njegovo pesništvo je osredotočeno na intuitivna stanja, feminilne teme, zato govori o človeškem sožitju, prijateljski bližini, ognjišču, toplini in domu. Svoje pesniško občutje vzporeja in utemeljuje v znanih svetovnih arhetipih in simbolih (krščanskega, antičnega ali mitičnega izročila), v zbirki *Ko so nagejlni dišali* (1988) pa se je oprl na leksikalne in melodične vrednote ljudske poezije. Njegove teme so ljubezenske, krajinske, refleksivne in aktualistične, veliko jih izvira iz problematike tržaškega zamejstva (na primer *Tretje oko*, 1979).« (Pogačnik 2001: 378).

Male zgodbe iz velikega življenja Bineta Brrvinca. Ljubljana: DZS, 1994. Ilustracije Bori Zupančič. Izšla je tudi zvočna kasetna z naslovom *Mravljinc Bine Brrvinc in njegove zgodbe*. Ljubljana: Adit, 1993.

Ko je Zemlja še rasla. Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 1996. Delo je prevedeno v nemščino: *Als die Erde noch klein war*. Klagenfurt, Ljubljana, Wien: Mohorjeva = Hermagoras, cop., 2000 (prevod Fabjan Hafner). Delo je prevedeno v italijanščino: *Quando la terra cresceva ancora*. San Canzian d'Isonzo (Go): Consorzio culturale del Manfalconese, Klagenfurt = Celovec: Mohorjeva založba, 2001 (prevod Patrizia Vascotto). V vseh treh izdajah ilustracije Klavdija Palčiča.

Hudič iz kravjega jajca in druge mastne zgodbe. Ljubljana: Sanjska knjiga, 1996. Ilustriral Klavdij Palčič. V knjižni izdaji je pred tem izšla radijska igra z naslovom *Hudič iz kravjega jajca*. Ljubljana: Radio Slovenija, Uredništvo igranega programa, 1993.

Zlati rog. Revija Galeb; Čedad: Zadruga Novi Matajur, 2002. Spremnna beseda Tone Pavček. Delo je prevedeno v italijanščino: *Il corno d'oro*. Rivista Galeb, Cividale: Soc. coop. Novi Matajur, 2003 (prevod Patrizia Vascotto). V obeh izdajah ilustracije Klavdija Palčiča. Prvo objavo v knjižni obliki je pravljica doživela v zbirki poezije za odrasle *Korompir na srcu, pesmi z zlatim rogom*. Maribor: Obzorja, 1996.

Škrat Škrip Škrap nagaja rad. Revija Galeb; Čedad: Zadruga Novi Matajur, 2004. Ilustracije Alenka Sottler.

Podkovani zajec in modra oslica. Revija Galeb; Čedad: Zadruga Novi Matajur, 2005. Spremnna beseda Tone Pavček. Ilustracije Adriano Janežič.

Trst v žepu: pogled na zgodovino od popka dol. Ljubljana: DZS, 2006. Spremnna beseda in pogovor z avtorjem Iztok Ilich. Ilustracije Klavdij Palčič. Fotografije iz avtorjevega arhiva.

Geniji skrivaj. V: *Geniji: antologija sodobne slovenske mladinske kratke proze*. Dragica Haramija (ur.), Ljubljana: Genija, 2006, 31–50.

Pri bibliografiji Marka Kravosa je potrebno upoštevati tudi besedila, ki jih je napisal ali iz svojih del priredil za druge medije:

Lutkovna predstava: *Male zgodbe ... Bineta Brrvinca* (otroška igra z lutkami, izvedlo Slovensko stalno gledališče v Trstu v sezoni 1998/99, posnela in predvajala TV RAI v Trstu 2001).

Radijske igre: Radio Trst in Radio Slovenija v Ljubljani sta izvedla sedem Kravosovih radijskih iger za otroke: *Govoreča žogica*, izv. 1972; *Začarani grad*, izv. 1993; *Deček s piščalko*, izv. 1994, *Hudič iz kravjega jajca*, izv. 1994, *Zlati rog*, izv. 1995; *Škrip Škrap in krona neumnosti*, izv. 1997; *Lunino jajce iz Postojnske jame*, izv. aprila 2000; *Zlato runo – slovenska vrata v svet*, izv. februarja 2002.

3 Otroška in mladinska proza Marka Kravosa

3.1 Tri pravljice: ena sladka, ena rahla, ena skoraj modra

Že naslov nakazuje, da so v knjigi objavljene tri pravljice: *Deček s piščalko*, *Tinčkov beli nagelj* in *Potepinski metulji*, »neobičajen in prijetno izzivalen je

podnaslov izdaje, ki vsako od treh pripovedi na poseben način obeleži.« (Blezza Picherle 1994: 59). Gre za zbirko treh poetičnih pravljic, ki so časovno umeščene v čas pred rojstvom in v najzgodnejšega leta Martinovega⁶ otroštva. Čeprav sodijo te pravljice strukturno-morfološko med sodobne umetne pravljice z otrokom kot glavnim literarnim likom,⁷ v vseh treh je namreč glavni lik Martin (ob tem še sinonimna raba imena Martinček, Tinček, Tine in dojenček, fantek), je začetek prve pravljice postavljen izven konteksta sodobnega časa,⁸ v čas pred časom, torej v čas pred rojstvom, kar je nakazano s tem, da je v kraju brez časa živel fantek brez imena: »Ime dobi namreč vsakdo šele, ko se okrog njega premakne čas.« (Kravos 1991: 6). Martin se že v času pred rojstvom razume z živalmi, jih ima rad, enako topel je njegov odnos do živali tudi po rojstvu. Stranski literarni liki so predvsem živali (pred rojstvom martinček, po njem dobi Martin ime, črni kos, rdeča riba, po rojstvu pa mravlja, slon, lisica, ptič, riba, metulji), vse živali so personificirane. Dobro so do Martina, ker je tudi on prijazen in dober do njih. Skrajno pozitiven odnos otroka in živali je v slovenski otroški umetni književnosti znan že od Levstikovega Vidka naprej, motiv pa je poznan tudi iz folklornega slovstva. Lik vile, ta je z Martinom še pred rojstvom, ustreza mitični podobi rojenice, ki pomaga otroku na pot rojevanja. Piščal, s katero Martin priključuje svoje lastno rojstvo, je simbol stika z magičnim. Simbolno namreč lahko govorimo o »nadnaravnih lastnostih zvoka, ki jih daje piščal. V njenem zvoku se rodijo rahel veter, pisani oblaki, predvsem pa feniksi ...« (Chevalier-Gheerbrant 1993: 457), s pomočjo zvoka piščali se rodi otrok.

3.2 Začarani grad

Začarani grad je avtorska pravljica, čeprav površinsko deluje kot folklorna, v njej so namreč očitne nekatere temeljne značilnosti in postopki folklorne pravljice:⁹ glavni lik, Ivek, je tretji sin, je kratke pameti in pošten. Zaplet se začne, ko starejša brata spodita Iveka od doma, ta pa se v zapuščenem gradu sreča z okostnjaki. Ti mu zastavijo tri naloge, v treh nočeh vse uspešno reši. Po folklornem vzorcu sledi srečen konec, ta je najpogosteje ovenčan s poroko, tipičen zaključek je tudi v Kravosovi zgodbi. Sam pravljичni vzorec preseže avtor z inovativnostjo, ta pa

»se kaže predvsem v nenavadnem obešenjaškem humorju, ki ga je sicer mogoče zaslediti v klasičnih pravljicah, v sodobnih pa ni prav pogost. Druga opazna značilnost je obrat pravljice k sebi: pravljичar Ivek v *Začaranem gradu* pripoveduje svojo zgodbo, kar pomeni, da pravljica samo sebe »komentira«. (Saksida 2001: 29).

⁶ Avtor piše: »Martin je res moj sin. Rojen je 12. 6. 1990, tako da je res botroval, še pred svojim rojstvom, k mojemu ustvarjanju za otroke.« (Kravos: iz osebne korespondence, 5. 5. 2007).

⁷ Termin sodobna umetna pravljica pojmuje na način, kot ga je utemeljila Marjana Kobe v študiji *Sodobna pravljica*, le-ta je izhajala v reviji *Otrok in knjiga* v štirih številkah, in sicer v št. 47, 48, 49, 50.

⁸ »Bilo je v krajih, kjer čas ne teče, ampak še spi. /.../ Tam je čas čakal na svojo uro.« (Kravos 1991, 5).

⁹ »Začarani grad je nastal na osnovi drobca, ki sem ga slišal iz očetovih ust o okostnjakih, ki jim kosti padajo iz kašče – podstrešja ob spraševanju Vržem? in odgovoru Vrzi! Precej potem, ko je bila zgodba maja 1993 že objavljena, sem ta pravljичni motiv opazil v zapisih več otrok v šolskem glasilu Osnovne šole Dolina.« (Kravos: iz osebne korespondence, 5. 5. 2007).

Kravos vpleta v besedilo tudi dva folklorna obrazca,¹⁰ ta sta seveda spet njegovo avtorsko delo, in sicer (iz)rek (*od zeljnate glave do kraljične Zale*) in zagovor,¹¹ s katerim ob točno določeni uri – vendar s pomočjo živega človeka, Iveka – okostnjaki oživijo. Smrtnjakov se Ivek zaradi svoje poštenosti in dobrote¹² ne boji, pozneje, ko mu podarijo pamet, je sicer še vedno prijazen, vendar jih s pametjo premaga in si zaželi pravo željo (kraljično Zalo), ki se mu tudi uresniči. V pravljici je omenjen magični predmet, piščal, njen zvok seže do onostranstva in tako premaga okostnjake. Pri Kravosu se kaže dvojna vloga piščali: ta ima sposobnost priklicati nerojenega otroka v življenje (v knjigo *Tri pravljice*) ali pa njen zvok uroči plesalce, kar pomeni njihovo dokončno smrt (v knjigi *Začarani grad*), čeprav so okostnjaki seveda že mrtvi.

3.3 Male zgodbe iz velikega življenja Bineta Brrvinca

Knjigo sestavlja trinajst zgodb¹³ o življenju majhnega mravljince Bineta Brrvinca,¹⁴ zgodbe povezuje naslovni lik, ki so mu vsi dopovedovali, da sodi k manjši rasi, zato mu je dal pisatelj strašljivo ime Brrvinc (kot Brrrdavs), da bi se ga drugi vsaj majčkeno bali. Bine sicer živi v naravnem okolju, polnem najrazličnejših živali in rastlin, vendar so dogodivščine, ki jih doživlja, pravzaprav preslikava človeške družbe: živi v urejenem mravljišču, ki mu naenkrat postane preveč tesnobno, zato se odloči, da bo poiskal nov dom, pri čemer najprej ni preveč uspešen. V svojem življenju srečuje prijatelje/zaveznike in sovražnike. Ima polno nenavadnih, zabavnih domislic,¹⁵ je zelo radoveden, zato si ogleda svet pod morjem (ta mu ni bil všeč, ker morski psi niso privezani, zvezde ležijo na dnu in ne na nebu, najbolj ga je motila popolna tišina) in svet pod zemljo (v delu se srečamo s podzemljem dvakrat: prvič gre Bine na obisk k prijatelju deževniku Motovilčniku, kjer ugotovi, da je pod zemljo vse drugače: tam imajo za okrasje čebulice

¹⁰ Termin folklorni obrazci je uporabljen v pomenu, da so to »najmanjše in najkrajše oblike slovstvene folklorne. /.../ za folklorne obrazce je značilno: kračina, ritmizirano podajanje, beseda ima prav pri različnih oblikah tega žanra največjo težo in pomen, uporabljajo jih (bolj ali manj) razpršeni posamezniki.« (Stanonik 1999: 75).

¹¹ Marija Stanonik pojasnjuje: »Zagovor je žanr slovstvene folklorne, ki pri prenašanju zahteva veliko doslednost. Po stari veri je namreč učinkovit le tedaj, če se posredovano besedilo natanko drži predpisane predloge – kot to velja za vsa magična besedila sploh.« (Stanonik 1999: 83).

¹² Okostnjaki nimajo srca, zato se norčujejo, ko je Ivek v skrbeh, in mu govorijo: »Noben bog ne more vsem ustreči in tako urediti svet, da bi bilo dobro za vse. Kakšna sreča pa bi to bila, če bi bila porazdeljena malo sem malo tja. Sreče je premalo. Samo nekateri jo imajo. Potem pa že človeška zavist in škodoželjnost poskrbita, da tudi oni ostanejo brez nje.« (Kravos 2001: 16).

¹³ Naslovi zgodb so: *Pravo ime naredi junaka*, *Bine Brrvinc si poišče dom*, *Leteči Brrvinc*, *Binetova nesrečna ljubezen*, *Kamen-roža*, *V podmorskem svetu*, *Kako premagati slona*, *Kruto življenje*, *Obisk*, *Bine Brrvinc pri prednikih*, *Zakaj padajo žabe z neba*, *Čemu je burja na svetu*, *Bine Brrvinc postane kralj*.

¹⁴ Kravos v tem delu ne pojasni, da je brvinc pravzaprav narečni izraz za mravljo, piše pa o tem v delu *Trst v žepu* (Kravos 2006a: 28).

¹⁵ Npr. ko bi rad letel kot njegova prijateljica muha Žuža, po naključju zleze medvedu v nos in ko ta kihne, mravljinca res leti po zraku. Njegovega komentarja o letenju, da je namreč »nerodno verjetno samo to, da moraš imeti vedno kakega medveda pri roki« (Kravos 1994: 12), najbrž ni potrebno posebej komentirati.

cvetov, korenje, redkvice, torej vse raste iz stropa; drugič gre k prednikom, kjer se sreča s smrtjo).¹⁶ Poanta prehajanja iz mravljinčjega (človeškega) sveta/okolja v podmorski in podzemeljski svet, je zelo plemenita: svetovi so sicer različni in čeprav se dotikajo drug drugega, so v vsakem drugačne navade, ki jih moramo sprejemati, to pa vodi k strpnosti. Motiv smrti in prednikov pojasni Binetu muren Čričič: »Ko se kdo v življenju preveč utruji, se odpravi počivat v podzemlje, na kraj sveta. Takrat postane prednik.« (Kravos 1994: 36). Brrvinc si ogleda tudi svet prednikov, deželo mrtvih, nekakšen mravljinčji Tartar, iz katerega se reši s pomočjo preje (Ariadnina nit) in bisera (simbol življenja in plodnosti). Bine postane kralj, ker je strpen, ker se je pripravljen venomer učiti, ker je pameten, ker sprejema raznolikost.

V svoji prikriti plasti temeljijo zgodbe Bineta Brrvinca na eksistencialnih temah, avtorjevem osebnem doživljajskem svetu in na njegovih estetsko-nazorskih pogledih.¹⁷

3.4 Ko je Zemlja še rasla

V knjigi je zbranih osem tematsko raznolikih kratkih zgodb (*Zgodovina ježev, Smešen je, kdor vse verjame, Veter in veverica, Kozja pamet, Ko gre pesek na pot, Voda in smrt, Ognjeni ptič in modra kača, Kaj je videla mušica*), ki bi jih, po vzoru folklorne književnosti, lahko poimenovali bajčne in razlagalne povedke. Avtor namreč opisuje nastanek Zemlje in razlaga različne pojave, npr. kako iz gozdnih ježev nastanejo kostanjeve ježice, morski ježki in posebne frizure; zakaj ne smemo verjeti vsega, kar je zapisano; kako je veter pokazal svojo moč, čeprav je neviden; o kozji (nes)pameti; o pesku in neskončnem številu njegovih oblik; zakaj se je voda, ki se boji smrti, zmeščala; kako je Zemlja rasla; o dogodkih v človeškem očesu, ki je za mušico ves njen svet. Motivacija besedil je pravljična, pogosto so zgodbe *povezane s svojim okoljem* (Stanonik 1999: 261), kar je ena od značilnosti povedke. Zapisane so kot pretresljive večne resnice, ki prihajajo iz *tihoga sveta* (kadar *hrupni svet* obmolkne), dimenzije tega sveta so drugačne, drugače teče tudi čas (npr. »to se je zgodilo davno predvčerajšnjim« (Kravos 1996a: 22)). Nekatere razlage (npr. kako iz ježev nastanejo druge bodičaste stvari) so prisrčno otroško naivne, nekatere komične (npr. tudi koze bi rade šle na morje, »saj si to danes privošči že vsaka krava« (Kravos 1996a: 12)), v vseh zgodbah pa avtor dosledno kaže drugačen pogled na okolje, v katerem živimo, drugačno videnje vedenjskih vzorcev literarnih likov in drugačen pogled na dimenzije, ki nas obkrožajo. Z relativiziranjem postanejo zgodbe – kljub humorju – zelo resne

---

¹⁶ Ob zanj ne preveč okusni hrani, s katero je bil Bine postrežen v podzemlju, pomisli, kaj neki jejo hiše: »Ker tudi one imajo usta in morajo stati pokonci. Če ne ješ, ne stojiš pokonci, ampak zležeš v zemljo.« (Kravos 1994: 35).

¹⁷ O tem je Kravos sam spregovoril v *Sodobnosti*, in sicer v zaglavju *Pisatelji o svojem delu* vzporeja Binetov pohod V podmorskem kraljestvu z Idilo – pravljičnim intermezzom v pesnitvi Jazonova sled. Tam pravi tudi: »... fantazija ni le eno od gibal za ustvarjanje, ni le bolj ali manj terapevtsko brskanje po nezavednih plasteh jaza ali beg pred realnostjo. V svoji otroški zvedavosti in igrivem, neobremenjenem pletenju zgodbe namreč jasneje vidi sestavine človekovega jaza in njegovo zgodbo: preteklo, sedanjo in njene nadaljnje zasuke v prihodnosti.« (Kravos 1994: 963).

in pretresljive, ker uspe Kravosu skozi otroško perspektivo razkriti, da ena sama večna resnica sploh ne obstaja.

3.5 Hudič iz kravjega jajca in druge mastne zgodbe

V slikanici je zbranih šest zgodb (*Hudič kravji*, *Zgodilo se je v vrtu*, *Ko se drevesa našemijo*, *Kruci*, *V davni davnini* in *Prepirljivi prsti*), ki se snovno-tematsko in oblikovno navezujejo na predhodno knjigo (*Ko je Zemlja še rasla*). Gre predvsem za komičen opis človeških lastnosti, ki je prikazan skozi optiko personificiranih živali. Že začetek prve zgodbe (»Krava Cilka ni bila več zadovoljna s svojim življenjem. Čez noč se je naučila tujih jezikov in se podala v svet.« (Kravos 1996b: 6)) nakazuje ironiziranje človeške stvarnosti, ki se skozi zgodbe še stopnjuje. Vzvišenost, prepirljivost, napadalnost¹⁸ pač niso pozitivne lastnosti, ki pa so – žal – v človeški družbi zelo pogoste. Zelo nazorno se Kravos postavi na stran otrok v zgodbi *Kruci*, v kateri skozi otroško perspektivo podaja kritiko odraslih:

Ti si srečno bitje (tako pravi fantek še nerojenemu Kruciju, ki izbira, kaj bi postal v življenju, op. Haramija), ker še lahko izbiraš. Jaz pa, ko sem zagledal prvo lepo mamó, sem takoj hotel postati sin. /.../ Vsi v šoli in doma mi samo nekaj naročajo ali prepovedujejo, tako da sploh ne vem, kako mi je. Živim, kot drugi hočejo. (Kravos 1996b: 14, 15).

Po Kravosu je težko biti otrok, težko je tudi biti Slovenec, kar opiše v zadnji zgodbi, katere tema je prepirljivost.

3.6 Zlati rog

Tudi v pravljici *Zlati rog* se, tako kot v *Začaranem gradu*, pojavlja vzorec folklorne pravljice, ki daje vtis starinskosti, kar je velika privlačnost tovrstnih Kravosovih del. Izmisлити si neke vrste zgodovinski navdih avtorju odlično uspe. Kraljevič Karman mora prinesiti kralju Solimandru Zlatorogov zlati rog, da bi se lahko poročil z njegovo hčerjo, kraljično Danico (imenuje jo tudi Dana). Naloga je seveda tako težka, da je Danin oče prepričan, kako bo Karman izgubil življenje, saj se še nihče ni vrnil s Sinjih gora, Zlatorogovega domovanja. Karmanu uspe rešiti vse težave ter zaradi vztrajnosti in dobrote pripelje zgodbo do srečnega konca: okrog sebe in Dane uspe Karman narediti zlati ris s koščkom Zlatorogovega roga, za en delček mu ga je zmanjkalo, tja položi križpotni kamen:

V hipu se je nad deželo razpela mavrica in zavladal je mir. Strašni boji med Zlatorogom in Solimandrom so se odtlej kazali le v menjavah dneva in teme, vročine in mraza, v luninih in sončnih menah. Njun uničevalni bes pa ni mogel k njima. Zlati ris je bil stena, trdna kot kristal, ki brani pred zlom in v katerem sije sreča. (Kravos 2002a: 33).

V pravljici se zvrsti cela paleta likov, ki Karmanu pomaga do srečnega konca (njegov konj, žerjav, Zlatorogova žena Hela), pomembna sta tudi dva črna pred-

¹⁸ Mestoma najbrž ironija presega razumevanje otroškega bralca/poslušalca, je pa zato toliko bolj zabavna za odraslega posrednika besedila: npr. v zgodbi *V davni davnini*, ko ženske z zvijačo premagajo (moške) napadalce in ti postanejo povsem krotki in po ženski logiki koristni, avtor zapiše, da so moški: »Na domačijah [...] povsem nadomestili veverice in štorclje, le še nabiranje medu od cveta na cvet jim dela težave. Včasih se še spomnijo nekdanjih navad in svobode in takrat grizejo okrog sebe kot divjaki.« (Kravos 1996b: 20).

meta (Zlatorogov¹⁹ rog in križpotni kamen²⁰). Karmanov konj in žerjav žrtvujeita svoji življenji, da bi Karman uspešno rešil nalogo, Hela mu pomaga z nasveti in zvijačami: posredno mu razkrije, kakšen mora biti grad, ki ga Karman zida za Zlatoroga, splete mu srajco iz svoje volne (Hela se namreč vsakodnevno metamorfozira iz ženske v kozo in obratno). Z Zlatorogovo mitičnostjo se je ukvarjal Kravos tudi v drugih delih.²¹

3.7 Škrat Škrip Škrap nagaja rad

V knjigi je zbranih devet sodobnih umetnih pravljič (Škrip Škrap in strašni čaj, Ostroviden in neviden, Zakaj so škrti majhni, Škrip Škrap v šoli, Svet na kvadrat, Škrip Škrap gre na vojsko, Hiša selivka, O steklenem in kamnitem gradu, Škratje in babje zgodbe), katerih glavni literarni lik je škrat Škrip Škrap. Skozi zgodbe se razkrivajo njegova zunanost (star je 1200 let, je zelo majhen, ima dolgo brado, rdečo špičasto kapo, ki jo zamenja za modro, kadar želi biti posebej pameten, ali s sivo, kadar želi postati neviden) in karakterne lastnosti (kljub visoki starosti je zelo navihnan, zna čarati, vidi stvari, ki jih drugi ne morejo videti, ima poseben vid, saj vidi pod zemljo, pod morje, skozi skale, zato tudi najde zaklade, je dober po srcu oz. kot pravi Kravos: »ima veliko srce«, 2004: 23). Kravosov škrat ima tipične značilnosti mitološkega bitja,²² čeprav je iz opisov književnih prostorov jasno (zaradi tehničnih izumov, ki pripadajo sedanosti), da je dogajalni čas postavljen večinoma v sedanost (npr. z otroki se pogovarja o računalniških igricah, robotih-igračah ..., sreča se z najsodobnejšim orožjem, ki ga s čarovnijo spremeni v neškodljive izdelovalce sladkarij), le v dveh zgodbah je postavljen v ruralno okolje, nekam na Kras in v stekleni ter kamniti grad. V teh dveh zgodbah se tudi zapleta s pravljičnimi bitji: pomaga lepi kraljični – vili,²³ s čarovnijo spreobrne

---

¹⁹ Zlatorog je »bajeslovni beli gams z zlatimi rogovi, vodnik belih koz v Triglavskem pogorju.« (Bogataj 2004: 710). Kelemina navaja, da se v »Zlatorogu prikazuje starejši brat v podobi zlatorogega jelena, ki biva v zemeljskem raju. Bogove v živalskih podobah zovemo teriomorfne.« (Kelemina 1997: 16) V Kravosovi pravljičnici ima Zlatorog obe lastnosti hkrati: je nosilec zlatih rogov in poveljnik volkov ter njihovih družic.

²⁰ Simbolno ima križpotje veliko pomenov. Povezano je s »križanjem poti, zaradi česar je križišče nekakšen center sveta, resnično središče sveta za tistega, ki stoji na razpotju. Križišča so kraj razodetij ...« (Chevalier-Gheerbrant 1993: 278).

²¹ Glej objavo Zlatorog v drugih zgodbah, *Sodobnost*, Ljubljana 1995/12 str. 942–950; v ital. *Il tesoro dell'Auricorno*, v antologiji *Raccontami chi ero, miti e leggende dal mondo*: Fatatrac, Firenze, 2003. V pesniški zbirki *Krompir na srcu*, ki ima podnaslov *Pesmi z zlatim rogom*, je pesnik objavil tudi *Zlati rog* v bolj odrasli varianti. To svojo neobičajno izbiro je pojasnil na zavihku dela: »Odložil sem verzni videz, pozvanjanje rim in metaforo. Ne boj se, pesem, čeprav si gola! Kar se je z nama zgodilo, je le drugačno vezenje; in v metamorfeonu, hramu spremenljivih oblik, se zdaj lahko čudiva ... Kako se je lepo ljubiti s tabo, deklica – pravljičnica.« (Kravos 1996: na zavihku).

²² Škrat je »bajno bitje pritlikave postave s starikavim obrazom, dolgo belo brado in rdečo koničasto kapico. Po kapici ga na Goriškem imenujejo kápič.« (Kropej 2004b: 608–609).

²³ Vile so »splošno znana, vseslovanska bitja in izvirajo iz staroslovanskega verovanja /.../ med vsemi mitičnimi bitji pri Slovanih so najbolj popularne.« (Ovsec 1991: 370). Dalje Ovsec navaja, da so večinoma pozitivna bitja, čeprav pogosto pokažejo tudi svoje demonško poreklo.

zelenega Hudika,²⁴ prežene Jago Babo.²⁵ Malce pa je tudi nečimrn, npr. ko išče nekoga svojega rodu, da mu ne bi bilo dolgčas, pravi: »Nagajati in se junačiti sploh ni zanimivo, če te nihče ne občuduje.« (Kravos 2004: 38).

3.8 Podkovani zajec in modra lisica

V knjigi je zbranih sedemnajst zelo kratkih kratkih zgodb (nekatero so dolge manj kot pol strani).²⁶ Avtor na humoren način ubesedi bivanjske teme: zakaj modro-oslovje ni ravno najbolj modro, zakaj pamet vedno premaga moč, zakaj bogastvo ne prinese sreče, kaj vse teče (voda, elektrika, čas ...), zakaj je napuh škodljiv ... V knjigi je veliko besednih iger, npr. v zgodbi *Bibalon v prajajcu*, kjer se avtor poigrava s predponami, koreni in končnicami besed in jim spreminja pomen (babilon – bibalon – babolin; jelen nastane tako, da je gos nataknila svojemu možu rogove, ker je bil len: je-len; kos ima kosmato vest ...). Poanto besedil lahko strnemo v nekaj misli: danes se nam zdi smešno, kako so živeli ljudje pred 2000 leti, gotovo bo zanamcem čez 2000 let smešno, kako živimo mi, torej so postopki stvar perspektive; o svojih postopkih moramo vedno premišljevat, ker mora imeti življenje smisel; včasih koga, ki potrebuje toplino, niti ne opazimo: »Veliko je takih ljudi, daleč in blizu po svetu. Pazimo, da koga od njih mimogrede ne pohodimo!« (Kravos 2005: 29). Predvsem se kaže v delu velika strpnost, s katero avtor nagovarja tudi mladega bralca, čeprav so literarni liki personificirane živali: različnost jezikov in ras je največje bogastvo človeštva. Tenkočutno premlevanje vsakdanjosti zbudi v avtorju odprtost do vsega drugačnega, to drugačnost zna sprejeti in poskuša nagovoriti bralca, da bi ravnal enako.

3.9 Trst v žepu: pogled na zgodovino od popka dol

Edina Kravosova realistična mladinska kratkoprozna zbirka vsebuje enaindvajset spominsko-doživljajskih zgodb,²⁷ ki so postavljene v čas Kravosove mladosti, torej v obdobje po koncu druge svetovne vojne (zajema približno prvih deset let avtorjevega življenja).²⁸ Leta 1999 je izdal avtor mozaični roman za odrasle *Kratki časi – Trst iz žabje perspektive*, iz katerega je izbrana in delno predelana približno

---

²⁴ Hudik je tudi pri Kravosu tipičen vrag, je grd, zelen, hudoben, takega ga opisujejo raziskovalci mitološkega gradiva (npr. Kropelj, Kelemina).

²⁵ Monika Kropelj omenja, da ima Jaga baba, imenovana tudi Pehtra baba, Pehtra, Ježa baba (še več imen) dvojno naravo: lahko je prijazna in lepa ali pa je voditeljica mrtvih duš, povzroča nevihte in dela sneg. (Kropelj 2004a: 409).

²⁶ *ModrOslovje pod mavrico, Zajec zvitorepec, Komar sladokusnik, Vse o jajcih, Bogastvo in sreča, Srečni mož in črna kokoš, Sveti Martin in sveti Jurij, Bibalon v prajajcu, Iz česa zraste beseda, Kaj vse teče, Jezik smeha in joka, Metulji in zelenjava, Veliko in malo, Sončni jarek, Kaj je grizlo čevlje, Napredek in nazadek, Na igriščih zgodovine.*

²⁷ *Vprašanja, Ljubezen na domačem pesku, Brez hlačk, Svet v prstu, Živali in vreme, Cirkus z muhami in komarji, Freškin, V Koromandijo, Očetovi živci in mamino srce, Na nebu zvezda, na Zemlji sestra, Velika vrtna zvezda, Zračne in vodne igre, Moške igre in češpe s hrasta, Sveti ogenj, Žena riba, Knjiga, Gospodična Amalija, sleparski pisatelj in črne kače, Umetnik, Gigi, Pohujšanje, Le vkup, le vkup, slovenska grla.*

²⁸ Kravos je v *Trstu v žepu* mestoma zavestno prestopil prag med realistično pripovedjo in (otroško, sanjsko) izmišljijo, npr. v zgodbi *Sveti ogenj*.

tretjina zgodb, ki jih je nato avtor v zbirki *Trst v žepu* namenil mladostnikom. Avtor o naslovu knjige pravi:

»Kot fantič sem imel v žepu frnikole, kamne, svinec, tri žeblje ... /.../ Vendar me je prav ta brkljarija delala pomembnega, ker sem imel te stvari rad, in ker sem jih imel rad, so bile moje. Trst je tudi moj in si ga zato vtaknem v žep: z vso neprebavljivo zgodovino in sprotno samopašno burjo, z vsemi trdosrčnimi kamni, s katerimi so obloženi trgi in palače v njem ...« (Kravos 2006a: 113).

Kravos opisuje dogodke svojega otroštva iz otroške perspektive, zato so nekatere naivne – seveda letom primerne – zelo zabavne. Skozi zgodbe podaja avtor svoje poklicne interese (npr. da bo, ko bo velik, zidar, morda pa tudi pisatelj), opisuje igrice, ki so se jih igrali (dirke s tapini, manjatapo, ko je bil manjši, je moral biti dojenček sosedovim deklicam, ki so se igrale dom, rad se je gugal, zbiral vžigalice, kuril ogenj in delal poskuse s topljenjem različnih snovi ...), strasten je njegov odnos do starejših deklic²⁹ in do slovenskih knjig. Kravos zapiše:

»Ob tem pa zgodbe v knjigi *Trst v žepu* učijo, da ne jemljite čisto vsega zares: ne samo zato, ker se tudi mi, od Sv. Ivana, radi kdaj zlažemo, ampak zato, ker je svet zabaven prav zato, ker ga lahko pogledamo z druge strani. Včasih ga je treba postaviti celo na glavo, in se mu smejeti, smejeti.« (Kravos 2006a: 114).

3.10 Geniji skrivaj

Realistična kratka zgodba *Geniji skrivaj*³⁰ je umeščena v delo *Geniji: antologija sodobne slovenske mladinske kratke proze*. Zgodba ima enake značilnosti kot avtorjeve kratke zgodbe, ki so zbrane v delu *Trst v žepu*. Glavni literarni lik in hkrati prvoosebni pripovedovalec, šestletni Marko, opazuje v času po drugi svetovni vojni someščane, v svoji šestletni pameti pa si marsikaj po svoje razlaga. Najzanimivejši ljudje v njegovi okolici se mu zdijo trije vaški posebneži, ki jih okolica ne sprejema najbolje, dečku pa se zdijo neskončno pametni in zanimivi, geniji torej: »Moško, Meto, Milko. Ej, ma tudi moje ime se začinja z M! Marko. Ma jaz bom manj čuden in bolj praktičen. In bom dolgo dolgo skrival, da sem genij.« (Kravos 2006b: 48). Tudi tej zgodbi je dodan slovarček manj znanih izrazov.

4 Sklep

Marko Kravos je izdal doslej osem samostojnih knjig za otroke in eno za mladino, sodeloval pa je tudi v antologiji za mladostnike. Njegova otroška dela imajo večinoma pravljlično formo, čeprav postopki od nje tudi namenoma odstopajo.

»Kravosove zgodbe se torej sklicujejo na pravljličnost. Napajajo se ob slovstveni zakladnici ustnega, ljudskega in s kmetstvom zaznamovanega izročila. S svojimi pravljličnimi vsebi-

²⁹ Avtor pojasnjuje, zakaj podnaslov dela *Pogled na zgodovino od popka navzdol*: »Mislim, da vsako zdravo oko rado pogleda na tiste dele človeka, kjer je ta nag, gol s svojimi nesramnimi stvarmi.« (Kravos 2006a: 113).

³⁰ Portreti treh likov (Moško, Meto in Milko) in njihove zgodbe so zajeti v delu *Kratki časi*, in sicer v črticah *Meto, Radič v postelji* in *Moško* (glej str. 189–206), a so v *Genijih skrivaj* njihove zgodbe prenovljene in prepletene.

nami pa nagovarjajo in znajo spregovoriti o sodobnem človeku, o vrednotah in vprašanjih sodobne družbe.« (Sossi 2001: 92).

Liki v Kravosovih zgodbah so pogosto mitološki, ohranjene imajo tudi mitološke značilnosti in svoje tipične funkcije. Mitološkost svojih otroških del utemeljuje avtor takole: »Raziskoval sem gibala in arhetipske podobe, na osnovi katerih sem se v zgodnjem otroštvu oblikoval v osebek.« (Kravos 2002: 93). Kravos nadalje govori o otroškem zornem kotu, o otroškem mitskem svetu, ki je sestavljen iz petero predsokratskih prvin.³¹ Saksida poudarja, da »pravljica ni mit (tj. sveti govor vzpostavljanja in ohranjanja kozmičnega reda), saj se npr. v njej milenarizem odraža predvsem kot kolektivna želja, je dejstvo, da oboje povezuje mitotvorna zavest.« (Saksida 2005:126). Sicer pa je že Kelemina opozarjal, da »točne meje med bajko, narodno pripovedko in pravljico ni« (Kelemina 1997: 8). Kravosova otroška in mladinska besedila izpolnjujejo visoka etična načela, saj se skozi njegovo pisanje odslkavata strpnost do drugačnosti v jeziku in narodu ter razumevanje otroškega sveta:

»Očara me, kako osnovnih in usodnih pojmov, kakršni so npr. ljubezen, smrt, bolečina in strah, zdrava pamet, krivica, lepota lahko človek (piseč!) ne opisuje in opredeljuje, ampak jih vstavlja v položaje in dogodke, ki nam zlezejo pod kožo prav zato, ker so neosebni. Seveda postanejo zato univerzalni.« (Kravos 2002b: 93).

Čprav sodita mladinski deli Marka Kravosa, *Trst v žepu* in *Geniji skrivaj*, med realistična/resničnostna kratkoprozna besedila, avtor tudi v teh kratkih zgodbah upoveduje večne – mitske – resnice, ki se s svojo univerzalnostjo dotikajo slehernika.

Vzameš en lep, svež kos miru in tišine. Zajameš v pljuča zrak. Razporediš jezik, zobe in lica, ustnice. No, potem zelo prav pride pamet, če jo imaš pri roki. Tudi kar je bilo z učenjem pridobljeno, bo koristno. Še najbolj pa zaleže vesel glas. Potem iz gnezda poleti beseda: od ušesa do ušesa išče, dokler ne najde pravega gostoljubja. (Kravos 2005: 24)

Viri

Marko Kravos, 1996b: *Hudič iz kravjega jajca in druge mastne zgodbe*. Ljubljana: Sanjska knjiga.

– –, 2006b: *Geniji skrivaj*. V: *Geniji: antologija sodobne slovenske mladinske kratke proze*. Ljubljana: Genija.

– –, 1996a: *Ko je zemlja še rasla*. Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba.

– –, 1994: *Male zgodbe iz velikega življenja Bineta Brrvinca*. Ljubljana: DZS.

– –, 2005: *Podkovani zajec in modra oslica*. Revija Galeb; Čedad: Zadruga Novi Matajur.

– –, 2004: *Škrat Škrip Škrap nagaja rad*. Revija Galeb; Čedad: Zadruga Novi Matajur.

– –, 2006a: *Trst v žepu: pogled na zgodovino od popka dol*. Ljubljana: DZS.

---

³¹ V članku *Otroštvo kot priložnost za mit* Kravos navaja: »Otroški svet sestavlja petero predsokratskih prvin: zemlja (včasih kot pesek), voda (včasih kot led), ogenj (včasih kot sonce, ki podeljuje, včasih kot sila, ki razobličuje življenje), zrak (kot veter in nebo) in noč (kot klobčič sanj, kot tema, v kateri se odvija nit časa). Otrok iz njih gradi svoj grad, sestavlja svoj mitski sistem, v katerem se počuti skladnega in pomembnega.« (Kravos 2002b: 94).

- , 1991: *Tri pravljice: ena sladka ena rahla, ena skoraj modra*. Trst: Založništvo tržaskega tiska.
- , 2001: *Začarani grad*. Maribor: Založba Obzorja.
- , 2002a: *Zlati rog*. Revija Galeb; Čedad: Zadruga Novi Matajur.

Literatura

- Silvia Blezza Picherle, 1994: Tri pravljice ... da bi z njimi poleteli v svet fantazije. V: *Otrok in knjiga* 38, 59–61.
- Janez Bogataj, 2004: *Zlatorog*. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, 1993: *Slovar simbolov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dragica Haramija, 2006: Košček čustev za ta ne preveč prijazni svet: spremna beseda k antologiji. V: *Geniji: antologija sodobne slovenske mladinske kratke proze*. Ljubljana: Genija, 2006, 229–238.
- Dragica Haramija, 2002: Škratje – mitološka in pravljicična bitja. V: *Otrok in knjiga* 54, 117–126.
- Iztok Ilich, 2006: Marko Kravos – mali veliki razglednik. Spremnna beseda in pogovor z avtorjem. V: *Trst v žepu: pogled na zgodovino od popka navzdol*. Ljubljana: DZS, 101–115.
- Jakob Kelemina, 1997: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva z mitološkim uvodom*. Bilje: Studio Ro, Založništvo Humar.
- Marjana Kobe, 2000: *Sodobna pravljica*. V: *Otrok in knjiga* 50, 6–15.
- Marko Kravos, 1996: *Krompir na srcu*. Maribor: Obzorja.
- Marko Kravos, 2002b: Otroštvo kot priložnost za mit. V: *Otrok in knjiga* 54, 92–94.
- Marko Kravos, 1994: Pisatelj o svojem delu. V: *Sodobnost* 94/12, 962–967.
- Marko Kravos, 2007: *Pogled na svoje življenje in delo zapisal ob pričujočem prispevku zapisal M. K. Rokopis (osebna korespondenca)*.
- Marko Kravos, 1995: Zlatorog v drugih zgodbah. V: *Sodobnost* 95/12, 942–950.
- Monika Kropelj, 2004a: Pehtra baba. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 409.
- Monika Kropelj, 2004b: Škrat. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 608–609.
- Monika Kropelj, 2004c: Vrag. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 686.
- Damjan J. Ovsec, 1001: *Slovanska mitologija in verovanja*. Ljubljana: Domus.
- Jože Pogačnik, 2001: Književnost v zamejstvu in zdomstvu. V: *Slovenska književnost III*, 351–401.
- Igor Saksida, 2005: *Bralni izzivi mladinske književnosti*. Domžale, Izolit (Zbirka Zrenja/Izolit).
- Igor Saksida, 2001: Pravljica o pripovedovanju pravljič. Spremnna beseda. V: *Začarani grad*. Maribor: Založba Obzorja.
- Livio Sossi, 2001: Dve noviteti zamejskega pisatelja Marka Kravosa (Kravosov Začarani grad in knjiga pravljič Ko je zemlja še rasla). V: *Otrok in knjiga* 52, 92–94.
- Marija Stanonik, 1999: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS.
- Zmago Šmitek, 2004: *Mitološko izročilo Slovencev: Svetinje preteklosti*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Posebne izdaje).

Marija Švajncer
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta

UMETNIŠKO USTVARJANJE LILIJANE PRAPROTNIK ZUPANČIČ

Članek predstavlja umetniški opus slovenske pisateljice, pesnice in ilustratorke Lilijane Praprotnik Zupančič (pseudonim Lila Prap). Njeno ustvarjalnost odlikujejo številni novi umetniški prijemi in slogi. Mlade bralce nagovarja s humorjem, posredno humanistično obarvano vsebino in nenavadnimi risbami. Njen slog temelji na nonsensu, paradokskih, vsebinskih obratih, presenečenjih in nenavadnih idejah. Članek obravnava tudi sodobno slovensko teorijo mladinske književnosti in njene kriterije vrednotenja prikaže na primeru Lilijane Praprotnik Zupančič.

The article brings a presentation of the artistic opus of the Slovene female writer, poet and illustrator Lilijana Praprotnik Zupančič (pseudonym Lila Prap). She invented several new artistic approaches, innovations and styles of drawing. She addresses young readers with humour, indirect humanistic contents and prodigious drawings. Her style is based upon nonsense, paradoxes, conceptual turning-points, surprises and unusual thoughts. The article also deals with modern Slovene theory of literature for young people, trying to apply the criteria of evaluation on the artistic opus of Lilijana Praprotnik Zupančič.

1. Uvod

Slovenska umetnica – pisateljica, pesnica in ilustratorka Lilijana Praprotnik Zupančič, s pseudonimom Lila Prap, se je v slovenski mladinski književnosti uveljavila s številnimi novostmi. Njena domiselnost in izvirnost sta bili ovrednoteni tako doma kot v tujini, saj je za *Živalske uspavanke* leta 1999 na bienalu slovenske ilustracije dobila Smrekarjevo priznanje, leta 2001 so ji podelili Levstikovo nagrado za izvirne ilustracije v slikanicah *Male živali* in *Živalske uspavanke*, 2002 pa nagrado za najlepšo slovensko knjigo. Ilustracije iz knjige *Živalske uspavanke* so bile leta 1998 razstavljene na mednarodni razstavi otroških ilustracij v Bologni, zatem pa tudi v več evropskih državah. Tudi leta 2002 je sodelovala na sejmu knjig za otroke v Bologni, nato pa na razstavi, ki so jo prenesli v Umetnostni inštitut v Chicagu. Tega leta je prejela nagrado IBBY Honour List (častno listino) Mednarodnega kuratorija za mladinsko književnost (International Board on Books for Young People) za ilustracije v knjigi *Male živali*.

2. Drugačne zgodbe

Lilijana Praprotnik Zupančič je že v svojem knjižnem prvencu *Zgodbe in nezgodbe* (1993) začela ustvarjati povsem nov svet. Prvine realnosti je povezovala z domišljajskim snovanjem in iskrihim humorjem. V njenih zgodbah so se porajali miselni obrati, presenečenja, paradoksi, nesmisli in jezikovne igre. Iz ljudskega slovstva je tu in tam ohranjala ponavljanja ali celo kak vzklík in prav tako tudi že znane motive; pravljico o človeku, ki ni poznal strahu, je na primer preoblikovala v zgodbo o človeku, ki ni imel skrbi. V ljudskem izročilu je znana možnost, da kaj izgubljenega iščemo še danes; tudi to je pisateljica vtкала v svoje pisanje. Povezovala je običajno in nenavadno. Zgodbo, ki je na videz tekla samodejno, je prekinila z lastno navzočnostjo in zapisala, da bi bilo o običajnem človeku, ki ga opisuje, brez smisla karkoli povedati, ter tako sklenila svojo komaj začeto zgodbo. To je tudi eden od razlogov, zakaj je knjigo poimenovala *Zgodbe in nezgodbe*. Zgodba naj bi imela svoje zakonitosti, nasprotno pa je v nezgodbi prav vse dovoljeno in tudi možno, tako zelo, da se nezgodba spremeni celo v pesem.

Avtorica je presenečenje velikokrat prihranila za konec. Z domislicami in orisom nenavadnih ljudi je ves čas ohranjala otrokovo pozornost. Povezovanje običajnega in neobičajnega je bilo literarno učinkovito in umetniško prepričljivo, prav tako mešanje konkretnega in abstraktnega ter realnega in pojmovnega. Vse to je umetnica oblikovala, povezovala in prepletala tako, da je učinkovala na otrokove spoznavne zmožnosti in čustveno odzivanje.

3. Čarobnost jezika

Lilijana Praprotnik Zupančič v svojem umetniškem upodabljanju nenehno dokazuje, kako veliko izrazno moč in celo čarobnost ima slovenski jezik. Mnogi trdijo, da ima angleščina v sodobnem času takšen pomen, kot ga je imela v preteklosti latinščina; šlo naj bi za sporazumevalni jezik v znanstveni skupnosti. To je sintagma sodobnega filozofa Thomasa Samuela Kuhna, ki je v knjigi *Struktura znanstvenih revolucij* (*The Structure of Scientific Revolutions*, 1962) pisal o znanstveni paradigmi in znanstveni skupnosti. Francoski racionalist René Descartes je svojo *Razpravo o metodi* (*Discours de la méthode*, 1637) načrtno napisal v francoščini, jeziku svoje dežele, ne pa v latinščini, jeziku starih bukev, kot se je izrazil, ker je hotel, da bi delo prebrali tisti, ki uporabljajo svoj nepokvarjeni, čisti in naravni razum ter združujejo zdravo pamet s pravo učenostjo. Dokazuje je razložil v domačem jeziku. (Descartes 1957: 101) Pri otroškem sporazumevanju in povečevanju tujega jezika očitno ne gre za vpetost v znanstveno skupnost, temveč za vpliv, ki ga imajo odrasli na otroka. Otroci pogosto ponavljajo vzorce, vrednotenja in dejavnosti, ki jih zanje oblikujejo odrasli. V vse to vdira tudi njihova lastna domiselnost.

Morda je videti nenavadno, da se z argumenti in s sklicevanjem na Descartesovo avtoriteto (filozof je bil velik nasprotnik avtoritete) borimo za materinščino, saj naj bi se njena raba marsikom iz tujine zdela povsem samoumevna. Tarnanje in moraliziranje po vsej verjetnosti ne bi bilo učinkovito, umetniška dela, kakršno je ustvarjanje Lilijane Praprotnik Zupančič, pa imajo zagotovo velik pomen pri spodbujanju otrok, da sprejmejo materinščino za vrednoto, možnost slikovitega

izražanja in iskanja novih pomenov besed. Med avtorje, ki so bili pri tem zelo uspešni, sodi Boris A. Novak, domiselne jezikovne igre je uveljavljala tudi Polonca Kovač.

Liljana Praprotnik Zupančič spretno kopiči večpomenke. Pri tem njena domišljija nima meja, saj zakladnica besed iz nje tako rekoč vre in kipi. Kako smešno je, ko v *Zgodbah in nezgodbah* piše o dečku, ki je imel v žepu luknjo! Koliko pomenov ima pravzaprav ta beseda in kako nenavadno postane, ko jih avtorica prenaša v nove okoliščine! Nazadnje je fantič, literarni junak ali morda celo antijunak, ugotovil, da je veliko bolje imeti luknjo v žepu kot pa v zobu. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 24)

V *Zgodbah in nezgodbah* pisateljica uveljavlja mojstrstvo jezikovnih domislic in izraznega bogastva. Včasih njena domišljija ponuja pridih absurda: na primer, če ima prvi fantič siamsko mačko, drugi pa mačko v nosu, sta potem to siamska dvojčka. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 11)

Pisateljica se domisli, da bi lahko besede, ki jih sestavlja beseda mati, spremenila tako, da bi vsebovale besedo oče, in tako dobile povsem drugačen pomen. Že v prvem primeru ne gre vselej za mater v pravem pomenu besede, temveč je mati samo sestavina besede, v novih domislicah pa se matineja spremeni v očinejo, materinski dan v očetinski dan, matematične naloge v očematične, matura v očeturo, matica v očetico, Matija v Očija in še bi lahko naštevali. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 38)

Avtorica je s poletom domišljije zasnovala možnosti vsega tistega, kar je kurje, pa pri tem kogoš sploh ni več pomembna, na primer kurje oko, kurje prsi, kurja slepota, kurja pamet in mokra kura. Z umetniško svobodo je besede razstavila ali pa jih sestavila na novo. Jezikovne igre je oblikovala v sklenjeno in duhovito celoto. Izbrane besede je zapisala z velikimi tiskanimi črkami in v krepkem tisku, tako kot je opozorila tudi na možnost rabe živalskih glasov v besedah, na primer: mu, me, koko, pipi, gaga in gr (pri tem je v živalski govorici zapisala več samoglasnikov ali soglasnikov). Domislila se je tudi zgodbe o tem, kaj se zgodi, če se ena izmed črk izgubi. Če polžu ukradejo ž, ni več polž, temveč samo še pol. Če kdo besedi na koncu doda novo črko, lahko nastane polh, če pa črke pomeša in doda novo, je lahko celo klop. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 48–53)

Kadar besedam dodaja številke, znane besede zazvenijo na novo. Posebnost je tudi grafično oblikovana zgodba z dvema presledkoma. Brati jo je mogoče tako, da ne upoštevamo presledkov in je junak Mihec ljubitelj živali ter tudi njegova dejanja potrjujejo to naklonjenost; če pa srednji del pokrijemo in preberemo levi in desni del zgodbe, kot nam predlaga pisateljica, se Mihec spremeni v krutega mučitelja živali. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 68)

Liljana Prapotnik Zupančič ohranja tudi logično nedopustni *contradictio in adjecto* (najrši lepotec, resnicoljuben lažnivec, najzgovornejši molčečnež itd.) Na videz nerazrešljiv govorni položaj razreši tako, da je ta, v katerem se združuje nezdružljivo, prvi in naj ... naj ... mamin sin. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 82) Materinska ljubezen je tista, ki vse dovoli, prenese in razume. Mamin sin pa ni isto kot mamin sinček – le-ta je v pesmi *Mladi petelinčki* poln vragolij in neslanosti. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 80)

4. Vzgajanje s humorjem

V strokovni literaturi o mladinski književnosti se med merili za njeno vrednotenje ponavlja izjava, ki je izražena *per negationem*: češ, mladinska literatura naj ne bi bila neposredno poučna, vzgojna ali didaktična. Iz tega izhaja sklep, da takšna torej ne sme biti, saj sta dvignjeni prst in očitno vzgajanje uvrščena med slabe lastnosti mladinske literature.

Ne gre za to, da bi morala mladinska književnost opustiti prav vse prvine vzgojnosti, pomembno pa je, kako se te uveljavljajo. Lilijana Praprotnik Zupančič se je odločila za vzgajanje s humorjem. Dečku, ki se ni hotel učiti, se je dogajalo, da je njegova glava brez učenosti postajala vse bolj lahka, tako zelo, da jo je nazadnje odneslo neznano kam. V *Zgodbah in nezgodbah* nikakor ni zapisala, da se otroci morajo učiti, temveč je ponudila zgodbo, v kateri se otrokom ne obeta nič dobrega, če se ne bodo zavedali svoje pomembne naloge. Vse, kar se je dečku dogajalo, je bilo smešno, konec pa je vendarle opozoril, da bi se bilo dobro nad vsem skupaj zamisliti. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 16)

Tudi v *Zgodbi o geniju* je duhovito opisala, kako velike umske zmožnosti je imel komaj rojeni otrok in kaj vse je sčasoma postal. Pri tem je osmešila pretiravanje odraslih, ki so otroka do brezumja zaposlili. Res je, da je dosegel celo več najvišjih stopenj izobrazbe, toda odrasli so mu odvzeli otroštvo. Zgodbo sklene z besedami: »Šele ko se je upokojil in dobil vnuke, se je lahko končno posvetil igračam kot vsi normalni otroci.« (L. Praprotnik - Zupančič 1993: 19) Normalni otroci torej smejo biti otroci in normalni otroci se smejo igrati.

Pisateljica opozarja tudi na ekološko problematiko, vendar težavnost tega vidika obarva s humorjem. Zemljo kratko malo pošlje k zdravniku in pokaže se, da ima res veliko težav. Ljudje so po njenem mnenju prava pravcata zalega, ki uničuje naš planet. Lilijana Praprotnik Zupančič Zemlji položi v usta naslednje besede: »Vrtajo po meni, me razstreljujejo in polivajo po meni vse vrste strupov, da me srbi po celem telesu. In kako šele onesnažujejo zrak! Še dihati ne morem več dobro!« (L. Praprotnik - Zupančič 1993: 35) Zdravnik ji zatem napiše celo goro receptov, toda pisateljica sklene zgodbo z vprašanjem, na katero ne najde odgovora. Zanima jo, ali bodo zdravila Zemlji res pomagala.

Svet, ki ga avtorica umetniško razgalja, je tudi svet prodajalcev. Ljudje prodajajo prav vse, celo sanje in svetlo prihodnost. Posel jim očitno uspeva, saj je vedno veliko ljudi, ki so to nenavadno blago pripravljene kupiti.

V pisateljčinih zgodbah je omenjeno tudi telesno kaznovanje otrok, kot npr. v verz: »Dokler ušes mu ne navije /razbesneli oče.« (L. Praprotnik - Zupančič 1993: 78) V duhovitih zgodbah in pesmih so mimogrede omenjena neprimerna dejanja odraslih, ki so jim otroci izročeni na milost in nemilost. Avtorica ne izreka moralne obsodbe, toda dogajanje samo kar kliče k zavračanju takih dejanj. Nekateri odrasli se ne znajo obvladati in otroke kaznujejo tako, da jim povzročajo telesne bolečine; s tem zanikajo tudi moč in prepričljivost besede.

Zgodbe in nezgodbe je s samostojno in izvirno likovno govorico ilustriral Bori Zupančič. Včasih je umetniško upodobil ali dopolnil to, kar je bilo ubesedeno, drugič govori risba zase. S črnobelimi, nekoliko stripovskimi podobami je knjigo, ki je pomenila novost v slovenski mladinski književnosti, napravil še bolj privlačno. Njegove ilustracije so razgibane, duhovite, polne zgovornih izrazov

na obrazih, skoraj neke vrste karikature, na katerih osebe iz *Zgodb in nezgodb* zaživijo v vseh svojih dimenzijah.

5. Kaj je resnično?

V *Resničnih pravljicah in pripovedkah* Lilijana Praprotnik Zupančič tke duhovite zgodbe. Odgovarja na vprašanja, ki jih nenehno zastavljajo otroci; odgovori se tedaj, kadar jih natrosijo odrasli, imenujejo pripovedke (ker pripovedujejo), kadar pa so otroci tisti, ki jih navajajo, so čisto navadne laži. Odrasli so, se pošali pisateljica, torej pripovedkarji, otroci pa lažnivci. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 8)

Avtorica se norčuje iz naravnih zakonitosti, ljudskega slovstva in pravljicnih stereotipov. Znanemu podeljuje novo vsebino in razumevanje. Pri tem je včasih zelo nazorna v prikazovanju človeškega zla, prav tako je v njenem pisanju kar precej zmerjanja, na primer: »Vidve staromodni kozi nimata veze!« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 13) Deček, ki mu vrana izpolni tri želje (vrana je nadomestila ribico), ptici zagrozi, da jo bo spravil s sveta. »'Naj ti bo, tečnoba tečna,' je rekel čez nekaj časa. 'Ampak če mi ne uresničiš vseh želja do zadnje pikice, ti zavijem vrat.'« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 14) Grobo jo je vrgel v travo. Deček si je zaželel, da bi šola z učitelji vred zletela v zrak. Ko se je to res zgodilo, ni občutil nikakršnega sočutja in obžalovanja. V šolo baje tako ali tako hodijo tepci, ki ničesar ne vedo. Celo glasno se je razveselil, da mu ne bo več treba hoditi tja. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 16) »'Doma bom in se bom igral z igračami!' se je drl, a mu je oče hitro navil ušesa.« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 17)

Avtorica sklene zgodbo tako, da se mora fant zaposliti v tovarni igrač in mora torej delati, namesto da bi se igral. V vrano z vso silo zažene čevelj, vendar je ta k sreči ne zadene v glavo. Meja, kje se začne razposajenost, in kje je že mogoče govoriti o nasilju, je zabrisana. Morda se bo fant v tovarni, kjer mora garati, obrusil in spremenil.

Zelo duhovita je zgodba *Zakaj osli rečejo IA*. Avtorica ironično napada konservativno ravnanje starih oslov, ki se spravijo nad mladega osla, ker govori drugače, kot je v knjižni oslovščini pravilno. Kdor pa se tega ne drži, mora s trebihom za osatom. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 22) Mladi osli ostanejo uporniški in na oslovskih veselicah vzklikajo yeah, doma pri mizi pa vendarle spodobno rigajo samo IA.

Večplastni humor je uveljavljen tudi v zgodbi *Okamneli zaklad*. Pisateljica govori o riganju in preklinjanju, ki ju sama imenuje nagnusno ravnanje in ogabnost. Njeni literarni junaki in antijunaki spet doživljajo telesno kazen, in sicer: vlečenje za ušesa in udarce s smrekovim deblom po zadnjici. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 23)

Pisateljica hudomušno presega časovno določenost. V zgodbi, v kateri nastopajo velikani, prvine ljudske pravljice pomeša s pojavi in lastnostmi modernega časa. Z absurdno zgodbo razkrije smešno ime za gorski svet. To je neke vrste parafraza ljudske zgodbe o nastanku naravnega pojava.

Humor se uveljavlja tudi v miselnih obratih. V zgodbi *Velikan Blok* govori o velikanu, ki je imel rad ljudi. Ko že pomislimo na Brkonja Čeljustnika, kakršen je bil na začetku pravljice Bogomirja Magajne, kaj kmalu izvemo, da je imel

pisateljčin velikan rad ljudi za zajtrk, kosilo in večerjo, »... pa še za malico bi jih imel rad poln krožnik, če bi se mu posrečilo kakega ujeti!« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 26) Zgodba *Velikan Blok* je ena izmed najbolj posrečenih. V njej je mogoče izvedeti, kako je nastal stanovanjski blok. Domislil se ga je velikan, ki mu je primanjkovalo ljudi za pod zob. Strpal jih je v kokošnjak oziroma jih lepo spravil v poslopje, zgrajeno iz kamna. Kot za stavo jih je goltal in se močno zredil. Ko je nekega dne pohrustal debelega dečka s televizijskim sprejemnikom vred, se je razpočil na tisoč koščkov. Ljudje so se veselili njegovega konca, v blokih pa jim je bilo tako udobno, da so kar ostali v njih, čeprav so živeli kot v kletkah. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 26–28)

Poleg telesnega nasilja Lilijana Praprotnik Zupančič omenja tudi psihično nasilje. Odene ga v smeh, saj govori o velikanu, ki je ljudi mučil s poštevanko, vprašanji iz zgodovine in podobnimi traparijami, kot pravi avtorica. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 29) Posebno iskrivo je iskanje novih in nenavadnih povezav, na primer kraškega terana in kiparja Francesca Robba.

V *Resnični pravljici* znova povezuje nezdružljivo. Osrednji lik je ostareli deček Srečko Smolar. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 33–35) V duhoviti zgodbi je spet veliko telesnega nasilja (nežno boksanje v rebra, obmetavanje z zvezki, prijazni sunki s kromolcem). Ker gre za *contradictio in adjecto*, tega ne gre jemati pretirano resno.

Tudi kralj in kraljica v zgodbi *Poroka na dvoru* zaživita povsem na novo, drugače, kot bi bilo mogoče pričakovati od plemstva. Podložniki mogočnega vladarja so namreč kokoši, prašiči, krave in pes. Kralj je ubogal kraljico, »... kadar je med kuhanjem žgancev zarobantila nanj izza štedilnika.« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 36) Pisateljica se vplete v dogajanje s komentarjem: »Ne vem, kako jima je uspelo, a nekega dne je kraljica povila hčerko.« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 36) Soglašala sta, zapiše na isti strani avtorica, da bo to najlepša kraljična v kraljestvu, čeprav se drugače nista kdo ve kako razumela. Duhovitost je tudi v norčevanju iz obstoja enega samega pojava in vrednostne sodbe o njem, sodbe, ki bi bila mogoča le na osnovi primerjanja. Edina kraljična v enem samem kraljestvu pač nima konkurence.

Med bogastvo, s katerim se je kraljična lahko igrala, uvrsti punčke iz cunj, kamne, polena ter nakit iz koruznih in fižolovih zrn. Ne gre samo za to, da je ta nakit čudne vrste, temveč tudi za spodbudo, kako so lahko otroci in njihove vzgojiteljice ali starši ustvarjalni in iz naravnega materiala izdelujejo raznovrstne predmete.

Humor, ki ga pisateljica uveljavlja v *Poroki na dvoru*, je zlahten in vzbuja glasen smeh. Sodobne vidike spet poveže z motivom iz ljudskih pravljič, malce šiba obrtnike, na katere se nikakor ni moč zanesti, in ponuja zgražanje nad knjižnimi molji. »Brati ne znamo, s tem nas ne moreš flancati. Kakih knjižnih moljev tudi ne bomo trpeli pri hiši, saj niso za nobeno rabo. Še krav ne znajo pomolsti, kaj šele kaj drugega. Cel dan se lepo valjajo za pečjo, berejo in se potem delajo važne. Nak, takih nočemo. Imamo pa že raje hčer neomoženo, kot da bi jo dali kakemu načitanemu tepcu!« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 39) Ni bilo tako hudo, temveč prav nasprotno: vse se je končalo srečno. Snubec se je zlagal, da je knjižica, ki jo je imel v rokah, pravzaprav hranilna knjižica, to pa je bilo nekaj povsem drugega. Kraljica in kralj sta tedaj privolila v poroko. Denarja v resnici ni bilo, rodilo pa se je veliko otrok. »A ker so otroci dosti večje bogastvo od vsega denarja in

posojil tega sveta, kraljica in kralj nista bila več jezna, ko so vsi skupaj ostali v njihovi stari bajti, kjer so živeli srečno do konca svojih dni in bi še naprej, če ne bi vmes pomrli.« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 39) Staro se spet učinkovito meša s sodobnim: avtorica otrokom med drugim sporoča, da je življenje tudi smešno, vse pa nas nazadnje čaka neizbežni konec.

Nekatere zgodbe so tudi krvave. Otroci so pahnjeni v svet nasilja. Pisateljica na primer sklone zgodbo tudi tako, da se fantič ne bo mogel vrniti k staršem, saj to, kar se mu je dogodilo, ni bila igra oziroma računalniška igrice. Otrok, ki se preda računalniku, postane hudičev vajenec.

Ilustracije so pravi pravcati likovni biseri, ki se ponujajo s samostojno govorico, in to z ubrano kompozicijo, čudovitimi barvami, skopimi, a učinkovitimi potezami, psihološko pretehtanostjo in sporočilno zgovornostjo.

6. Pisateljica se predstavi

Za revijo *Otrok in knjiga* je Lilijana Praprotnik Zupančič napisala prispevek *Zakaji in zatoji Lilijane Praprotnik Zupančič*. Na začetku je velecenjeno bralstvo naprosila, naj ob vsakem vprašanju izbere odgovor, ki se mu zdi najbolj verjeten, in na koncu sešteje točke. Njeni odgovori so duhoviti in imajo umetniško vrednost. Med smešnimi odgovori se ponuja zanimiva življenjska zgodba. Pisateljica zase uporabi moško slovnično obliko in se ima za umetnika na svobodi. Brez pretirane jeze kritizira svet odraslih in pozdravlja svojo ustvarjalno svobodo:

Preselila sem se v otroški svet in tam stanujem. ... Pravljice in pripovedke, ki jih pripovedujemo otrokom, so pravzaprav izmišljije, s katerimi krojimo otrokov pogled na svet. Ubogaj, ne misli s svojo glavo, ker odrasli vse vedo, potrpi, če te tepejo, ker boš nekega dne zagotovo sedel na kakšnem kraljevskem prestolu, ali kot mrtva čakaj na svojega princa, ki te bo s poljubom obudil in popeljal na svoj grad, in podobne. (L. Praprotnik Zupančič 2002: 61)

Pri *Malih živalih* si je zaželela, da bi otroci, ki nenehno sedijo pred računalnikom, raje opazovali travnik pred hišo in zaprašene, skrite kotičke v hiši. *Živalske uspavanke* je napisala, da bi bilo mogoče mirno spati, ne pa sanjati o grozljivih pošastih iz znanih pravljic. »Štetje ovc, uspavanje pajkov in miši in podobnih nebogljenih bitij se mi je zdelo dosti bolj prijazna popotnica za popotovanje v svet otroških sanj.« (L. Praprotnik, Zupančič 2002: 61) Pseudonim Lila Prap je začela uporabljati zato, ker je njeno ime predolgo in bi na knjižni platnici zasedlo skoraj pol strani. Največ točk dajejo tretji odgovori. Če smo jih izbrali, imamo možnost, da bomo sami začeli ustvarjati literaturo ali ilustracije za otroke. »V vas še vedno živi otroška duša. Brezmejno zaupate v soljudi, v njihovo dobronamernost in neponarejenost!« (L. Praprotnik Zupančič 2002: 62) Nikakor pa se nam ne obeta, da bi uspeli v poslovnem, političnem, vojaškem ali kritičkem svetu, na isti strani dodaja avtorica.

Lilijana Praprotnik Zupančič se je zamislila tudi nad vprašanjem drugačnosti. Po njenem mnenju so umetnice in umetniki že sami po sebi drugačni, saj drugače vidijo, doživljajo in upodabljajo svet. Drugačnost je povezana s pisanjem za različne starostne stopnje, prav tako tudi z družbenimi okoliščinami in aktualno tematiko. V literaturi za najstnike skoraj ni več nedotakljivih tem, medtem ko je v svetu manjših otrok drugače.

Pri odpiranju otroške literature za vse mogoče teme bi se verjetno morali vprašati, ali so vse teme primerne za vse starosti otrok ali pa bi v želji po pretiranem seznanjanju tudi najmlajših otrok z vsemogočimi pojavi v družbi le-te samo obremenili z zadevami, ki pravzaprav ne sodijo v svet njihovih prvih vtisov o njih samih in njihovem mestu v najožjem okolju, ampak bolj med nerešene dileme in probleme odraslih. ... Če pišemo o vsem mogočem zato, ker je to trendovsko, lahko otrokom, ki sodijo v neustrezno starostno skupino in tudi neustrezno okolje za naš podvig, kaj hitro naredimo več škode kot koristi. (L. Prap 2003: 63)

Avtorica meni, da je pri pisanju za otroke pomembna odgovornost.

S takšnim razlikovanjem in postavljanjem meje se je mogoče povsem strinjati. Nekateri teoretiki nasprotujejo stališču, češ da morajo v mladinski književnosti obstajati mehanizmi, ki vsaj delno obvarujejo otroka pred zlom odraslih. Humanim vidikom očitajo, da etična komponenta prevzema vlogo velikega sterilnega zvona za sir, ki naj bi pripomogel, da bi otroci čim kasneje opazili strahote, ki se dogajajo v svetu okoli njih. V poudarjanju večplastnosti etičnega sporočila takšni kritiki spregledajo, da so nekatere pojavne oblike zla povsem neprimerne za otroke (zlasti mlajše). Zgodi se, da nekateri teoretiki etiko v celoti reducirajo na ideologijo in relativizirajo pomen etičnih vrednot. Med ideologijo in etiko obstaja velikanska razlika. V sociološki literaturi je znanih več kot štirideset definicij ideologije (sprevržena zavest in privolitev v obstoječe družbene razmere ter prizadevanje, da bi nove generacije z različnimi sredstvi sprejele to lažno zavest, je samo ena izmed vsebinskih opredelitev), etika pa je filozofska panoga, ki že od Aristotelovih časov velja za praktično filozofijo. Ideologija lahko etiko zlorablja v praktične namene. Etika ohranja veljavo tako v svetu odraslih kot v otroškem svetu. Prizadevanje za etične vrednote, moralo in poštene medčloveške odnose še zdaleč ni moralizem. Ne nasprotujemo novim temam in svobodnemu jeziku v mladinski literaturi za najstnice in najstnike (pri tem je zaželen in primeren tudi pogovor z odraslimi), manjši otroci pa naj se ne srečujejo s pornografijo, pedofilijo in nazorno prikazanim nasiljem.

7. Avtorska slikanica

V reviji *Otrok in knjiga* je Lilijana Praprotnik Zupančič objavila tudi prispevek z naslovom *Avtorska slikanica*. Odgovorila je na vprašanja, ki si jih je zastavila sama, in sicer: kako so nastale njene slikanice, kako narediti slikanico, kakšna je razlika med avtorsko in neavtorsko slikanico in kaj lahko svetuje tistim, ki se spopadajo z ustvarjanjem slikanice. Njene so nastale po naključju: v revijah in knjižnih izdajah je objavljala zgodbe za nekoliko starejše otroke, potem pa je v reviji *Ciciban* objavila serijo kratkih pesmic z bogatimi ilustracijami. Urednik Andrej Ilc jo je povabil k sodelovanju in oblikovanju slikanice. »Brez njegovega povabila se sama verjetno ne bi odločila za takšne projekte, ki zahtevajo precej časa in energije.« (L. Prap 2004: 48) Prva in najtežja stvar je po njenem mnenju najti ustrezno temo, ki bo omogočila zanimivo besedilo in tudi likovno pestrost dela. »Zaenkrat razvijam slikanice, v katerih uporabljam živali kot metafore za različne ideje, spoznanja ali nagajivosti, ki jih želim deliti z najmlajšimi.« (L. Prap 2004: 48) Težko si je izmisliti kaj novega, dodaja avtorica, »... česar na naših knjižnih policah še naj ne bi bilo!« (L. Prap 2004: 48)

Pri avtorski slikanici je popolnoma svobodna in odvisna le od same sebe, pri neavtorski upošteva napisano predlogo. Doma je marsikaj prepuščeno njeni lastni pobudi, medtem ko je v tujini prisiljena pripraviti zamisel in celotno vizualno plat slikanice, pisatelj pa jo potem opremi z besedilom. (L. Prap 2004: 48)

Novim ustvarjalkam in ustvarjalcem namenja naslednjo misel: »S slikanico ustvarjate prvo 'umetniško' delo, s katerim se srečajo in so ga sposobni razumeti najmlajši, nenazadnje pa tudi pripomoček staršem za vzpostavljanje komunikacije s svojimi otroki, od katerih pa je seveda vsak drugačen in bo zato tudi vašo slikanico sprejemal na svoj, torej drugačen način.« (L. Prap 2004: 49)

8. Smešni živalski svet

Slikanica *Male živali* (1999) je drugi povsem samostojni projekt Lilijane Praprotnik Zupančič, saj je tako avtorica pesmi kot tudi ilustratorka. Slikanico je izdala pod psevdonimom Lila Prap. Tako se je kasneje zmeraj podpisovala. Napisala je kratke pesmi z rimami, polne izbranih izrazov in duhovitosti. Njeni junaki so suha južina Matija, pikapolonica Pika (besedna igra polonica Pika), Oto molj, glista Krista, Agata uš, Berta pajek, Adolf bolha, Herman Ulrik Kolorado (koloradski hrošč), klop Črtomir, Lenart trot, vešča Meta, lesni črv, mojster Miha, mravlja Pavlja in kresnica Lučka. Pesmice so natisnjene z velikimi črkami, saj so namenjene otrokom, ki so se komaj naučili brati ali pa jim jih berejo odrasli. Potemtakem bi lahko pisali živali, kot bi hoteli, torej tudi z veliko začetnico in bi imeli v mislih priimke. To, da imajo drobni junaki imena, je v mladinski literaturi sicer že znano in uveljavljeno. Tako je pisal že Claude Aveline, od sodobnejših avtorjev tudi Polonca Kovač in številni drugi.

Avtorica da pesmicam duhovite naslove. Nekatere žuželke umesti v slovenske kraje. Pisateljica tako na prijazen način otroke tudi poučuje: seznanj jih s svetom malih živali, slovenskimi mesti in tudi števili. Vzgaja posredno in hudomušno, na primer: »Glista Krista iz okolice Frama, /ljubka in družabna dama, /bi rada spoznala čim več otrok, /ki ne perejo sadja /in si ne umivajo rok.«

Humor je razgiban in poln neizčrpnih možnosti. Pesmica o suhi južini Matiju ima naslov *Plesalec*. Mala žival se rada zvija v divjem ritmu: »... pleše step in čačača, /dokler si nog ne zavozla.« Otu molju, doma iz Borovnice, se je zgodila neprijetnost – ugriznil je v plenico in ugotovil, da je stvar čudnega okusa. Lila Prap otroke spodbuja k natančnemu branju ali poslušanju pesmic, saj napiše besede tudi od zadaj naprej. Tako namreč bere naslove knjižničarka Agata uš iz Rimskih Toplic (cekek, insab, nabivic). Humor je prignan do skrajnosti, ko na primer Berta pajek, ki se že desetič moži, svojega ženina Franca komarja kratko malo pohrusta. Tudi pesmici *Oglas* se je mogoče sproščeno nasmejati, zakaj gospod Adolf bolha iz Gornjih Las je s časopisnim oglasom skušal zamenjati svojega psa mešanca za lepo vzgojenega, urejenega in čistokrvnega ovčarja. Očitno ni vseeno, kje se bo sprehajala in pila kri nečimrna bolha moškega spola.

Ulrik Celjski je v njenem umetniškem videnju in doživljanju postal Herman Ulrik Kolorado, mogočni vitez iz Mozirja, ki vsak dan prireja požrtije na svojem gradu iz krompirja. Klop Črtomir pravzaprav ni imel slabih namenov – na lovčevu čelo se je prisestal samo zato, da bi možakarja bolje spoznal. Lenart trot pa je pravi pravcati filozof, saj modruje: »Kdor ima rad med /in sovraži delo, naj vzame za

ženo /kakšno čebelo.« Tudi drugim malim živalim se dogajajo same zabavne in prijetne stvari. Živalski svet je dinamičen, smešen in absurden. Pesnica nam slogovno izbrušeno in z velikim navdihom odkriva njegove hudomušne skrivnosti.

Prav takšne so tudi njene ilustracije: polne živih in toplih barv. Umetnica z malo potezami doseže velik učinek. Živali imajo nasmejane in vesele obraze. Mnoge zrejo v otroke z zvedavim in radovednim pogledom. Ker se nekatere prehranjujejo s sadjem in rožami, so se udobno namestile tja, kjer je vse to mogoče najti. Oblečene so v dodatke iz človeškega sveta ali pokrite z njimi. Razumljivo je, da nosi knjižničarka Agata uš očala. Gospod Adolf bolha je brkat, na glavi pa ima klobuk, kot se za ugledno bolho tudi spodobi. Berta pajek in klop Črtomir se oblizujeta. Že vesta, zakaj. Lenart trot se je tako zredil, da se ne more niti premakniti, medtem ko je mravlja Pavlja lepo ozka v pasu in nasmejana, delo ji očitno kar prija. Lesni črv Miha je bil nadvse delaven in je izgubil nekaj zob. Pesnica pravi, da bo naš les krasil tako dolgo, dokler ne bo izgubil vseh zob. V veselih pesmicah je dovoljeno kršiti naravne lastnosti in zakonitosti – tudi črvi smejo imeti zobe. Otroci so zdaj v svoji domišljiji še svobodni, a morda bodo s pomočjo Lile Prap takšni lahko ostali tudi takrat, ko se bodo morali v šoli naučiti prav vsako podrobnost iz živalskega sveta – od naravnega okolja in telesnih značilnosti do prehranjevalnih in spolnih navad.

Lilijana Praprotnik Zupančič mojstrsko uveljavlja nonsensni humor. S hudomušnostjo, spodbujanjem smeha in smislom za komično nevsiljivo in prijazno tudi vzgaja ter hkrati spodbuja otrokovo iskanje in spoznavanje novega. Z izvirnimi domislicami smeši in kritizira svet odraslih.

9. Tudi živali potrebujejo uspavanke

Živalske uspavanke (2000) so po eni strani novost v slovenski mladinski literaturi (prevedeno imamo sicer knjigo o tem, kaj sanjajo živali, vendar je ta povsem drugačna), po drugi strani pa pomeni postmodernistično povzemanje in prevzemanje že znanih ubeseditiv v slovenskem mladinskem pesništvu – bodisi umetnem bodisi ljudskem. Le-ti sta uveljavljena v novem in izvirnem snovanju, tako da nikakor ne ogrožata pesničine inovativnosti.

Slikanica je v celoti avtorsko delo, saj je Lilijana Praprotnik Zupančič avtorica pesmic in ilustracij. Pesmice so napisane v svobodnih rimah. Strani niso oštevilčene. Uspavanke imajo namen umiriti in uspavati otroka, zato so velikokrat lirično nežne in skoraj božajoče. Živali so personificirane, v uspavankah pa jim je ponujeno to, kar imajo rade, ter delno tudi tisto, kar je značilno za njihovo vrsto. Avtorica oponaša živalske glasove. Pesmi so zvočne in kar kličejo po uglasbitvi. Lila Prap ponavlja nekatere glasove in besede ter oponaša živalsko oglašanje. Pogosto je opaziti posnemanje zvokov iz narave. Tu in tam se porajajo ljubki nesmisli.

Živali so kot otroci: dobile bodo, kar si želijo. Vse bo tako lepo in prijetno, da ne bodo jokale. Če bo z njimi mama, bo ves svet ubran in urejen. Domiselna je uspavanka za molčeče ribe, in sicer: U – U – U –. Otroci si lahko predstavljajo, kako ribe začudeno odpirajo in zapirajo usta.

Postmodernistično prevzemanje in povzemanje bi morebiti našli pri besedah: rega, rega, kvak; dolgokrak; nina, nana; ajatutaja; zibelka se maja itd. Morda bi

lahko govorili tudi o nekakšnem parafraziranju poezije za otroke Otona Župančiča. Lilijana Praprotnik Zupančič skuša z že znanimi prviniami oblikovati izvirno stvaritev in novo celoto.

Ilustracije so subtilne in umetniško prepričljive. Večkrat sta skupaj narisana živalska mati (samica) in živalski otrok (mladič). Le-ta se stiska k materi in ima radoživ pogled. Kadar je daleč v stran od nje, pa je njegov izraz žalosten. Na slikah je velikokrat uporabljena barva noči. Ilustracije so tu in tam posute z drobnimi rožami, snežinkami in zvezdami. Umetnica pušča prosto pot otrokovi domišljiji.

10. Iskanje odgovorov

V slikanici *Zakaj?* (2002) lahko otroci odgovarjajo na zastavljena vprašanja. Nekoč so bili starši tisti, ki so si izmišljali nenavadne odgovore v obliki pripovedk, zdaj pa ustvarjalka Lila Prap na začetku spodbuja otroke, naj to storijo kar sami. Otroci imajo vse možnosti, da nadomestijo učene znanstvenike in pisateljico samo. Resen in znanstveno utemeljen opis živali na robu slikanice je pripravila Jelka Pogačnik.

V slikanici je spet žlahten humor, s katerim je avtorica že opozorila nase. Zakaj se hijene smejejo, mlade bralke in bralce pouči Jelka Pogačnik, tisti, ki so ohranili otroka v sebi ali pa so še razposajeni in veseli otroci, izvejo, da so hijene najbrž otročje, da morda niso čisto pri pravi, morda pa jih žgečka, ker bose hodijo po travi. Med odgovori je tudi čisto navaden: »Ne vem.« Odgovori so razvrščeni po vsej ilustraciji in natisnjeni v različnih črkah. Hijena je simpatična in nasmejana. Usta ji krasijo ostri in dolgi zobje.

Za vedoželjne otroke Jelka Pogačnik odgovarja strokovno neoporečno, vendar hkrati nazorno in razumljivo. Pisateljica pa nagajivo pravi, da so zebre na primer progaste zato, ker so to pravzaprav konji, oblečeni v pižame; take so, ker so ušle iz zapora, naslednji razlog pa je, da imajo progasto mamo. Čisto mogoče je, da je njihova podoba posledica tega, da se nikakor ne morejo odločiti, ali bi bile raje črne ali bele.

Tako je na primer mogoče izvedeti vsakršne odgovore na vprašanje, zakaj kit brizga vodo, zakaj ima nosorog na nosu rog, zakaj neki imajo kamele grbo, žirafe dolg vrat, kengurujka žep, zakaj nilski konj zeha in zakaj ima lev grivo. Nekateri odgovori so takšni, kot da bi se nanašali na otroke. Tako krokodil joče, ker je razvajen in ker se z njim nihče noče igrati. Solze pretaka morda zato, ker je zaspan ali ker se boji vode. Igra v vrtcu je lahko toliko bolj zanimiva, ker vzgojiteljica s pomočjo živali nagovarja otroke.

Navedbe na desni strani so zgovorne tudi za odrasle bralke in bralce. Koliko nas je v resnici vedelo, da kengurujka (kengurujeva samica) skoti tako majhnega mladiča, da tehta komaj toliko kot grahovo zrno in je velik kot želod?

Nekateri odgovori vključujejo frazeme. Nilski konj zeha zato, ker je bolj odprte glave, hijena se smeji, ker ni čisto pri pravi itd.

Humor je spet izjemno domisel. Lev ima grivo zato, ker poje vse frizerje, ki ga hočejo ostriči. Kača nima nog, da ji ni treba igrati nogometa in striči nohtov. Slon ima rilec, da ima kje hraniti smrkelj, morebiti pa zato, ker je kar naprej užaljen. Kaj pa če ga ima zato, da nam lahko zatrobi v slovo, se sprašuje avtorica.

Na koncu knjige krokodil s solzami v očeh izjavi, da mu noben odgovor ni bil všeč. To je domiselna avtoričina samonegacija ali spodbuda, naj si otroci na zastavljena vprašanja pač odgovorijo sami. Jelka Pogačnik je navedena kot avtorica pametnih odgovorov.

Ilustratorica Lilijana Praprotnik Zupančič je živali, ki jih je upodobila v slikanici, razvrstila na začetku in na koncu knjige. Dodala jim je vprašanja in duhovite oznake, na primer: kamelača, žirafoguru, mrožpica, kamelgurn, mrolevž, kačamela, levorog, kačgurn in mrožena. Domislila se je živalskih spolnih slovničnih oblik, imen za živali, ki so sestavljene iz dveh različnih besednih korenov. Domišljija in humor res nimata meja: ko je videti, da je že skoraj vse povedano, zasije nekaj povsem novega. Čeprav je v slovenski mladinski književnosti podobno pisal že Primož Suhodolčan, so njene domislilice zelo sveže in zanimive.

Živali so narisane s kar najmanj potezami in likovnimi sredstvi, včasih s poudarjenimi človeškimi lastnostmi, vendar vselej prepoznavne v svoji živalski podobi ali koži. Večina se jih smeje ali pa jim gre na smeh. Nekatere so zveste same sebi in so pač žalostne (krokodil). Kamela, ki se je prisiljena ves čas sklanjati, nima nikakršnega izraza. Težko je, če se moramo kar naprej pripogibati in ne smemo biti pokončni, ker bi jih sicer dobili po grbi. Potem pač postanemo brezizrazni. Razumljivo je, da je lev ves jezen in grozen, pač tak, kot so tisti, ki veliko rjovejo in vladajo drugim. Mrož je videti kar nekam zaskrbljen. Nič čudnega, da je tak, saj živi tam, kjer je le malo svetlobe in prebije kar štirideset let v velikih skupinah. Mogoče se slej ko prej naveliča vseh teh mrožev, ki mu krojijo usodo.

Thierno Diallo in Jackie Marshall sta slikanico *Zakaj?* leta 2005 uglasbila. Za lutkovno predstavo po besedilu Lilijane Praprotnik Zupančič sta skomponirala nadvse dinamično glasbo; džezovsko obarvano instrumentacijo sta prepletla s človeškimi glasovi, ki recitirajo ali pojejo solistično in v zboru. Nekatere besede ali njihovi deli se ponavljajo, druge zvenijo kot vzkliki. Slišati je tudi živalske glasove in glasen smeh, skoraj krohot. Zgoščenka je torej posnetek lutkovne predstave *Zakaj?*, ki sta jo režirali Barbara Bulatović in Barbara Stupica (oblikovali sta tudi lutke).

V slikanici *Živalska abeceda* (2002) Lilijana Praprotnik Zupančič uči otroke brati. Na začetku ponudi duhovito navodilo, v katerem predlaga, naj otrok prikaže kakšno stran v knjigi mački, psu, kravi, slonu ali kači, vsaka žival pa bo natančno prebrala, kaj tam piše. »Če pa nimaš nobene živali pri roki, poskusi vse skupaj prebrati sam(a).« Avtorica poimenuje živali in predmete. Otroke postopoma seznanja s posameznimi črkami in na koncu je mogoče že prebrati besedi živalska abeceda.

V knjigi *1001 pravljica* (2005) se Lilijana Praprotnik Zupančič odloči za branje, ki je v mladinski književnosti že dokaj uveljavljeno. Otroci namreč lahko sami izberejo, kako se bo pravljica nadaljevala, saj jim ponudi več različnih možnosti. Avtorica niza odlomke iz znanih pravljic, nekatere pri tem duhovito spreminja, druge ohranja takšne, kakršne so. Preoblikovanja pravljic se je pred leti zelo uspešno loteval priznani italijanski pisatelj Gianni Rodari, pri nas pa Branka Jurca, Franček Rudolf in drugi. Lilijana Praprotnik Zupančič nekatere izvornike »popravlja« z bolj slikovitim slogom, z večjo razgibanostjo in s humorjem. Dodaja tudi nove dvogovore. Grozljive kazni za podleže iz Grimmovih pravljic so ohranjene. Pisateljica otroke nagovarja neposredno – tako tiste, ki nimajo pravljic

nikoli dovolj, kot tudi one, ki se jih hitro naveličajo, zato si lahko izberejo krajšo pot branja.

Na koncu je narisana smešna čarovnica, ki ima v rokah košaro z jabolki in lepo odhaja iz knjige. V oblačku nad njo je napisano: »heh, heh, heh ...« Otroci, ki hočejo, da je vse narisano natančno in skrbno, imajo na voljo tudi podroben zemljevid poslopij, ki so opremljena z napisi, in sicer: dekličina in dečkova hišica, hišica medvedov, čarovničina in babičina hišica, kraljevičev grad in rudnik zlata. Med drevesi so trije medvedki, v vodi žaba, v rudnik stopajo palčki, za grmom so trije pujski, na deklico preži hudobni volk, na deklico in dečka čaka hišica iz sladkorja. Zemljevid in svobodno nadaljevanje zgodbe spominjata na knjigo Stefanie Fabri *Postal si kraljevič* (Ljubljana, Državna založba Slovenije, prevod Dušanka Zabukovec, 1993) ali na eno prvih tovrstnih slikanic pri nas Queneaujevo *Zgodbo po vaši izbiri* (prevod Aleš Berger, ilustracije Milan Bizovičar, izdala Mladinska knjiga, 1983).

Avtorica parafrazira motiv duha iz steklenice iz knjige *Tisoč in ena noč* ter pravljico, v kateri deklica preslepi tigra, da se ponovno vrne v kletko.

Lilijana Praprotnik Zupančič je leta 2005 ilustrirala slikanici Barbare Jean Hicks *Všeč so mi barve* in *Všeč mi je črna, všeč mi je bela*. Na prvih dveh straneh je med pokončnimi črnimi črtami ponudila osnovne barvne tone, na zadnjih pa je barve nanese na črno obrobljene kroge, ki jih je narisala na oranžni podlagi, dodala pa je še vijoličasto barvo. Tako je otrokom omogočila vstopanje v barvni svet. Avtorica besedila je nanizala nasprotja – čisto preprosta (majhno in veliko) in nekoliko bolj abstraktna (drobno in košato, pisano in zlato). Lilijana Praprotnik Zupančič je prispevala barvno bogate in likovno dognane ilustracije – tudi za te ilustracije bi si zaslužila nagrado. Pisateljčina nasprotja so še bolj nenavadna (smrdeča in plazeča, ščetinasta in kodrasta), ponekod so samo opisi in vtisi, ilustratorica pa zna ujeti pravi trenutek, pričarati veselje, spodbuditi smeh, razvrstiti lepe oblike in podariti pisane barve.

Istega leta je Lilijana Praprotnik Zupančič izdala *Mednarodni živalski slovar* (2005). Narisala je živali in v oblačkih zapisala, kako se oglašajo v različnih jezikih. Pri vsakem zapisu in medmetu je dodala tudi zastavo. Slovar ima veliko informativno vrednost tako za otroke kot tudi za odrasle, sočasno se avtorica v njem spet potrjuje kot izvrstna ilustratorica in umetnica.

11. Vrednotenje ustvarjalnega opusa Lilijane Praprotnik Zupančič

Marjana Kobe je v svoji znameniti študiji o mladinski književnosti opozorila na njen težaven sestop s področja pedagogike in na njeno postopno osamosvajanje in uveljavljanje v okvirih literature, torej na tako imenovani proces depedagogizacije same literatre in kritiškega vrednotenja mladinske književnosti.

Lilijana Praprotnik Zupančič nedvomno ohranja pedagoški vidik v najbolj žlahtnem pomenu besede. Strah pred pedagogiko je najbrž na splošno bolj ali manj politične narave: ljudje nočemo, da bi nam tisti, ki so nad nami, vladali in nam solili pamet. Otroka, ki je izročen odraslim, pa je treba pripraviti na svet in mu pomagati, da kolikor toliko varno vstopa vanj. Pri tem seveda nikakor še ni povsem avtonomen. Seveda pa je zelo pomembno, da etična plast ni prevladujoča, ampak je samo del prepričljive umetniške celote. Umetnica 'vzgaja' s humorjem,

prijazno spodbudo in radoživo naklonjenostjo. Teoretična razmišljanja o mladinski književnosti, s pomočjo katerih je mogoče vrednotiti tudi ustvarjalkino delo, najdemo tudi v člankih Darke Tancer-Kajnih in Dragice Haramija.

Marjana Kobe je v svojih prispevkih razčlenila tudi tipe slikanic, in sicer glede na zahtevnostne stopnje, ustvarjalni postopek, razporeditev besedila in ilustracij v slikanici, izbor besedila ter iskanje novih likovnih in funkcionalnih možnosti. Posebno pozornost je namenila tudi avtorski slikanici. (M. Kobe 1987: 29–33) Kar se tiče razporeditve ilustracij in besedila v slikanici, sodijo ilustracije Lilijane Praprotnik Zupančič med tiste, kjer se ilustracija »... razširi, razprši čez obe strani v knjigi in 'razleze' tudi med besedilo.« (M. Kobe 1987: 37) Le-to je lahko povsem suvereno reorganizirano in tako rekoč vključeno v ilustracijo, kot pravi teoretičarka. (M. Kobe 1987: 38) Lilijana Praprotnik Zupančič se nedvomno umešča med ustvarjalke in ustvarjalce, ki se zavzemajo za: »... otrokovo specifično senzibilnost, za dialog med otrokovo logiko in logiko odraslih, skratka za enakopraven dialog oziroma zoper apriorno nadrejenost odraslih. (M. Kobe 1987: 39)

Knjige Lilijane Praprotnik Zupančič je mogoče uvrstiti v tip inovativne slikanice, ki vedno išče nove likovne možnosti. (M. Kobe 1987: 43) Nove funkcijske možnosti njenih slikanic nudijo estetsko vzgojo otroka, saj ga spodbujajo k »... estetskemu, domišljijškemu in čustvenemu doživljanju in hkrati s tem k aktivni lastni ustvarjalni domišljiji.« (M. Kobe 1987: 44) Otrok mora reševati naloge in uresničevati pobude. Odrasli mu lahko pomagajo vstopati v svet lepote oziroma umetniškosti.

Igor Saksida je med drugim zapisal: »Vse bolj verjamem v to, da je zares kakovostna mladinska književnost izziv za slehernega bralca, za otroka in odraslega, za malčka v vrtcu in univerzitetnega profesorja.« (Saksida 2005: 6) Lilijana Praprotnik Zupančič je v resnici avtorica, ki s svojimi knjigami ne dolgočasi niti otroka niti odrasle osebe. Otroku ponuja igro domišljije, svet smešnih podob in preko njih poglobljeno zaznavanje stvarnosti, odraslim pa razumevanje otrokovega doživljanja in vstopanje v novi svet, ki ponuja tudi tako zelo zaželeni smeh.

Lilijani Praprotnik Zupančič je otroški svet preprosto blizu, zato lahko ustvarja otroško neobremenjeno in sproščeno. Lahko bi rekli, da v njenem svetu najdejo stik med seboj otroci, odrasli in živali, med njimi pa se giblje tudi pisateljica in slikarka. Vsa ta pisanost je očarljiva in spodbudna. V mračne dneve prinaša pravo veselje. Igor Saksida bi najbrž to njeno ustvarjalno moč imenoval perspektiva zблиževanja. »Glavna značilnost te perspektive je ukinjanje razkoraka med odraslim in otrokom: odrasli se vživlja v otroško doživljanje, in sicer bodisi na podlagi podoživljanja in oblikovanja jezikovno-predstavne igre, otroških oseb in dejanj, nasprotovanja svetu odraslih, čudenja in prisluškovanja, mitičnega upovedovanja in spominjanja.« (Saksida 2005: 10)

Ko umetniki in umetnice sami govorijo o svoji ustvarjalnosti, radi poudarjajo, da niso didaktični, da so ohranili otroškost svoje duše, bogastvo domišljije in da se zato lahko predajajo igri ter hegeljanski svobodi. Naloga kritike torej ni lahka. Kakšna merila so te na videz preproste izjave? Teorija in kritika mladinske književnosti se vendarle ukvarjata z umetniškostjo oziroma lepoto literarnih del ter hkrati še s posebnostmi mladih bralk in bralcev.

Lilijana Praprotnik Zupančič se je tudi v mednarodnem prostoru uveljavlja kot vsestranska umetnica. V svojem delu uspešno povezuje vse plasti umetniškega

izražanja, zato so njene knjige privlačno branje tako za otroke kot za odrasle. S humanim sporočilom, strpnostjo, iskrivostjo, pisanostjo barv in oblik, poletom domišljije in humorjem pripomore tudi k ozaveščenju trajnih družbenih vrednot.

Literatura

Henri Bergson, 1977: *Esej o smehu. Filozofska intuicija. Uvod v metafiziko*. Prevod Janez Gradišnik. Ljubljana: Slovenska matica.

René Descartes, 1957: *Razprava o metodi. Pravila kako naravnati umske zmožnosti*. Prevod Boris Furlan. Ljubljana: Slovenska matica.

Thierno Diallo, Jackie Marshall, 2005: *Zakaj? Zvočni posnetek*. Besedilo Lila Prap. Ljubljana: Samozaložba.

Dragica Haramija 2003. Drugačnost v slikanicah. V: *Otrok in knjiga* 56. Str. 50–52.

Barbara Jean Hicks, 2005: *Všeč mi je črna, všeč mi je bela*. Prepesnila in ilustrirala Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Barbara Jean Hicks, 2005: *Všeč so mi barve*. Prepesnila in ilustrirala Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Erich Kästner, 1955: *Pikica in Tonček*. Prevod Mile Klopčič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Božidar Kante, 2001: *Filozofija umetnosti*. Ljubljana: Jutro.

Marjana Kobe, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Metka Kordigel, 1994: *Mladinska literatura, otroci in učitelji. I. del*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Metka Kordigel, 1994a: Ideologija v mladinski književnosti. V: *Otrok in knjiga* 38. Str. 5–24.

Ana Maria Machado, 1995: Ideologija in mladinska književnost. Prevedla in povzela M. Kordigel. V: *Otrok in knjiga* 39–40. Str. 100–101.

Polonca Kovač, 1998: Ali obstajajo teme, ki jih je treba otrokom zamolčati. V: *Otrok in knjiga* 46. Str. 76–78.

Bernard Nežmah, <http://www.mladina.si>

Lilijana Praprotnik – Zupančič, 1993: *Zgodbe in nezgodbe*. Ilustracije Bori Zupančič. Ljubljana: DZS.

Lilijana Praprotnik Zupančič, 1996: *To je ... Zbirka Čebelica 365*. Ilustrirala Jelka Godec – Schmidt. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lilijana Praprotnik Zupančič, 1999: *Resnične pravljice in pripovedke*. Ilustracije Lilijana Praprotnik Zupančič. Ljubljana: Založba Mladika.

Lila Prap, 1999: *Male živali*. Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lila Prap, 2000: *Živalske uspavanke*. Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lila Prap, 2000a: *Male živali – doriši in pobarvaj*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lila Prap, 2002: *Zakaj?* Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lila Prap, 2002a: *Živalska abeceda*. Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lilijana Praprotnik Zupančič, 2002: *Zakaji in zatoji Lilijane Praprotnik Zupančič*. V: *Otrok in knjiga* 55. Str. 60–62.

- Lila Prap, 2003: Drugačnost v mladinski književnosti. V: *Otrok in knjiga* 56. Str. 61–64.
- Lila Prap, 2004: *Mednarodni živalski slovar*. Prevod Natalija Bela et al. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2004a. Avtorska slikanica. V: *Otrok in knjiga* 59. Str. 47–49.
- Lila Prap, 2005: *1001 pravljica*. Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2006: *Pravljični koledar 2007 – veliki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2007: *Moj očka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Antoine de Saint-Exupéry, 1982. *Mali princ*. Prevod I. Minatti. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Igor Saksida, 1994: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Založba Obzorja.
- Igor Saksida, 2001: Uvodne misli. V: *Otrok in knjiga* 51. Str. 53–56.
- Igor Saksida, 2002: Humor v mladinski poeziji. V: *Otrok in knjiga* 53. Str. 55–61.
- Igor Saksida, 2005: *Bralni izzivi mladinske književnosti*. Domžale: Izolit.
- Darka Tancer–Kajnih, 1994: Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni. V: *Otrok in knjiga* 38. Str. 25–41.
- Tancer–Kajnih, D. (1995): Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni. V: *Otrok in knjiga* 39–40. Str. 38–48.
- Aleksander Zorn, 1995: Otroška literatura in mladinska književnost. V: *Otrok in knjiga* 39–40. Str. 5–12.

POGLED NA SVOJE DELO

Marko Kravos

TRIKRAT TRI JE DEVET, VSAK SI MORA SVOJO PET Avtopoetika za splošno rabo

Za vsako pošteno delo so potrebne tri reči: imeti moraš *čas* na razpolago, najti si je treba pravi *kraj* in pri roki moraš imeti *znanje in talent*.

Pisanje pesmi in pravljic je pošteno delo. Hm, ja ali ne!?

Če se s tem ukvarjam 45 let, bom ja v to verjel.

Torej teh troje stvari, ki sem jih pravkar omenil, je potrebno tudi za to opravilo.

Najprej glede zadnjega:

Talent

Brez dvoma bi bil slab brivec: nimam talenta za to, čeprav me je ta poklic nekoč zelo mikal: lasje rasejo sproti človeštvu prek glave, ti strižeš v miru in nihče ti ne more nič. A jaz se kdaj zagledam že v en sam las, drugič pa se očaran od samonikle grive na glavah ne bi pritaknil ničesar. Niti nisem dlakopec, ki bi rad svet obril na balin. Poleg tega imam odpor do rezil, ki bi lahko koga ranila. Na svetu imamo možganarje vseh vrst, da komu prirežejo ušesa, jaz za to nisem.

Morda se talent za to ali ono umetnost izkazuje najprej tako, da vidiš dogodke in stvari, kako se med seboj povezujejo v zgodbo in določajo občutke in ravnanje človeka. Sebe. Ne nit, ampak predivo – izročilo. Potem se pisatelj loti šivanja

srajce, hlač, klobuka po lastni meri. Po meri doživetega, vtisov, ki so ga pripravili do tega, da stoji na lastnih nogah.

Na novo ukrojeno izročilo označuje mojo malenkost kot samosvoje in drugačno bitje. Blago je dano, moj talent pa me z oblačili zaščiti pred vremenom in napravi, da sem spodoben za med ljudi. Brez njih bi bil riba na veji.

Nekako tako, kot oblačijo oblaki nebo, je talent udeležen pri poimenovanju pojavov, pojmov, pomenov, ki izstopajo in vstopajo v slikovito krajino našega duševnega sveta. Brez vetra pri tem ne gre. Veter je zgodba, ki razmršenim oblakom določa smer in blagodejne učinke: tu nudijo senco, tam orosijo rastlinje. Včasih so ena sama lepotija, včasih prinesejo hudourni obračun s tem, kar se je pre-razbohotilo. Veter je domišljija, zaradi nje prepredajo nebo / papir vedno nove zgodbe.

Zgodba skliče čebele, ki pribrenčijo vanjo otovorjene s pelodom, voskom, strdjo, včasih s streznjujočim strupom v želu. Besede s svojim tovorom polnijo satovje iz presledkov, premolkov, odstavkov, skratka ločil. Satnice so mera. Da jih zaznaš in spoštuješ, je potreben talent. No, tudi veččina: te pa ni, brez vztrajnega truda, dela, poizkušanja in – srečnih naključij.

Skratka, talent ni vse. Če je sploh kaj, se mora izkazati! Pri tem potrebuje še

čas in okolje, plodna tla. Zase trdno vem le, da žal nisem rojen za brivca.

Čas

Ko v sebi odkriješ naravni talent, ga moraš seveda izbežati na plan. Ko ti večina besedovanja tiči v prstih leve in desne roke (ena je od srca, druga od sive pameti), to niti ni pretežko. Težava je s časom.

Da bi se kaj živega rodilo, je potreben čas, ki ima kot vsemogočni bog tri obraze: fizični čas pisanja, ki je lahko razmeroma kratek, lahko se pa razpotegne na daninoč in še kako uro zraven. Zame seveda, ki zmorem koncentracije le za en zamah in zato pišem verze in otroške zgodbe – no, včasih tudi radijsko igro ali esej – se vse zgodi v enem raztežaju časa. Piljenje potem je drugo, nič manj odgovorno početje, a temu zadoščajo ohlupi časa.

Piši, kot bi gorelo pod ritjo, si pravim: res se zobata kolesca po bliskovito vrtijo. Iz mene teče pot, včasih se mi zdi, da od mene tudi puhti po ožganem.

A za tak zamah je potrebno celo obdobje priprav, da si ustvariš čistino časa: *otium* – brezdelje in brezskrbnost, kot bi rekli stari Rimljani. Otresti se je treba pomislekov na včerajšnje sitnosti ali vzhičenja, neposrednih čustvenih odzivov nanje. Ne sme me utesnjevati misel, da mi poteče »prosti« čas čez uro, čez dan, čez teden dni. Tako bo v meni lahko zakraljeval občutek, da sem prvi človek na svetu: čas se vrti okrog moje osi, kozmos se mora zavrteti tako, da se bodo zvezde razporedile okrog mojega trenutka – in okrog vseh dotedanjih v njem, ki ga sestavljajo. S sanjskimi meglicami in repaticami vred.

Že v genski zasnovi vsake besede tiči to svetovje, kot tiči v vsaki moji celi- ci dedna izkušnja vsega organskega in snovnega na svet. Vpisati v trenutek – v

verz – v zgodbo ocean časa, ki pljuska v današnjem človeku. Žlica, s katero prav zdaj zajemaš iz njega, je tvoja, nikoli pa ne veš – in ni dobro, da veš, kaj z njo zajemaš. Ta žlica / beseda bo poslej nosila tvoj odtis, sled vsebine, ki si jo ti presnovil. Če ne, ves ta trud ne bi imel smisla.

Tretji obraz časa pa je občutek, da mora sporočilo v šir in daljo, med ljudi in v njihovo zgodovinsko usodo. Da se vpisujem v čas onkraj obsega mojih bližnjikov, se pravi onkraj neposrednih socialnih odnosov in predvsem onkraj odmerka časa, danega mojemu življenju. V daljno prihodnost.

Slutnja tega neizmerne vrvenja v sebi dela ustvarjalca skrušenega, skromnega, včasih pa samopašnega.

Drugače, po pravljичno povedano o času in pisatelju:

Začetek in pika

Moj svinčnik je star možic, ki je veliko sveta videl in pozna veliko zgodb. Če mu dam priložnost, zapleše po papirju in mi o vsem tem pripoveduje.

»Kako to,« sem ga nekoč vprašal, »da se tvoje zgodbe kar svetijo, sam pa imaš črno dušo?«

»Zgodbe so sence stvari in ljudi, ki so kdajkoli bili. Vse, kar živi, ima senco ob sebi. Ta se nabira in gosti okrog nas: od vsega, kar počnemo, kar smo. Tudi od tvojega življenja se vse zariše nekam v zrak ... Vse, kar se godi, pušča sled. Vesolje je neznansko veliko zato, ker se vanj seli toliko senc. Te podobe in zgodbe lebdi v oblakih neba, dokler jih kdo ne opazi in postavi na papir.«

»Zakaj sence? Zakaj so prosojnosive? So otožne?«

»Niso otožne. Blage so, ker so bivše, ker so ločene od sveta živih, od trdnih tal. Privejejo kot šumi, šepetajo, se oglašajo.«

»Zakaj jih zлагаš na papir? Saj te je z vsako zgodbo manj?« sem rekel svinčniku.

»Ko jih boš pogledal, bodo zgodbe in podobe stopile preko tvojih zenic vate. Od tvoje krvi se bodo ogrele in postale spet pisane. Tvoj pogled jim bo podelil težo, barvo, obliko in dih.«

...

Pogledal sem v znake, ki jih je pustil svinčnik na papirju in se zdrznil. Pred menoj vstaja neskončna modrina, nebo in morje brez vsake črte obzorja, brezoblična. Dolgo gledam vanjo, in iz modrine se prikaže žena plemenite drže, v zamolklem škrlatu. Rojeva se je iz meglic in se obenem stapljala z globino. Z leve seva v sliko sijaj: s te strani bo prišel vitez v bleščeči opravi.

»To je to!« mi je rekel svinčnik. »Vse, kar je kdaj bilo, je raztopljeno v modrini. Iz nje se vsak dan prismehlja sedanost. Plemenita žena je ogrnjena v škrlat, da bi bila vredna jutrovskega kralja. Zlati sij ga napoveduje, ona ga čaka.«

Postal sem nestrpen. Nikoli mi ni bilo mar alegorij in simbolov.

»Povej, kako bo ... Kako se zgodba konča?!« sem vzkliknil.

»Vsak dan drugače. Samo barve na sliki so iz dneva v dan iste: modra, rdeča, zlatorumena.«

Tako je rekel svinčnik in obmolknil. Pika, ki jo je postavil na vse to, pa je bila črna. Kot je med dnevom in dnevom noč, tako zeva med zgodbo in zgodbo večna pika.

»Hej, svinčnik, to piko je vame započila tvoja črna duša ... Kaj če te ne ošilim več?«

»Tudi tvoje zenice so črne, pa se ti skoznje svet smeji. Hočeš, da padejo tvoje veke čez vse in da ves svet zamre v črni luknji?«

...

Ne, tega pa ne. Saj imam rad svojega možica, čeprav ima črno srce, ki riše sence in postavlja za vsako stvar piko.

Saj se navsezadnje vse, karkoli poizkušam, s piko tudi začne.

Prostor

Prostor, v katerem živiš, te ozemlji, te priklepa nase. Obenem pa postane kraj, ki ti je dom, prej ali slej tudi mit, na katerega opiraš svojo samozavest.

Mene in moje pisanje osmišlja Trst. Čeprav ima mesto že od pamtiveka stiskaško roko in mu grejo vsakdanje drobtine kruha za umetnike težko z nje, si ne znam predstavljati sebe brez teh tal in tega ozadja. Morda upam, da bo tudi oholemu mestu kdaj prišlo pod kožo, da brez mene ne bi bil več pravi Trst, predvsem bi ga bilo manj. Vsaj za enega *brvinca* manj.

Res mi ni lahko v njem: veliko mračnjaštva se skriva za imenitnimi pročelji iz nabrežinskega kamna. Lahko bi, to mračnjaštvo, prepoznal v laški nestrpnosti do slovenske sosesčine, a vem, da si tudi moji rojaki marsikdaj nadenejo ježevsko kožo in držo. Samozadoščenost, ki tudi mene kdaj mrtviči, zrasede v zakotniško rejo malih živali, ne samo pssov in mačk, tudi miši in bolh.

Kontrasti in ostrine. Med ljudmi in med elementi, ki so v stiku. Morje, kamen, burja.

Moja beseda bi bila rada široka, razpotegnjena čez obzorje. Obseže naj vsaj moje rodno naročje – Sredozemlje.

Moja beseda bi rada stala trdno, da bo na tem kamnu zgrajeni dom komu v veselje in ponos.

Moja beseda bi bila rada vetrnjaška, da bi se zalezla človeku pod oblčila in ga z nevidnimi prsti otipavala in izziivala.

Morje, kamen, burja.

Gradivo mojega mesta je tudi gradivo moje poezije in otročjih zgodbic.

Morda še kaj manjka. Svojo umeščenenost in utesnjenost presegam – pesem je

kristalizirana želja po univerzalnosti in trajnosti – z avtoironičnim nasmeškom, z igro, fantastiko, z otroško lahkovernostjo in kar je še take mediteranske penine. Preko vseh teh zornih kotov se moj zasebni čutno-čustveno-umno-zamni svet odzrcali na morje načinov. S to mnogoterostjo postane odprt pristan za priveze drugih oseb, ki imajo tisočero samosvojih, osebnih plovil. Vsak njihov pristanek ob mojih besedilih, vsak njihov/moj tovor postane prav z izmenjavo del vesoljne blaginje. S svojim delom sem pomol: del kopnega in del morja, most med osebnim in univerzalnim.

Zahvaljujem se soncu, ki me napaja z ustvarjalno močjo. Zaradi te moči lahko tudi kdaj z zadoščenjem vzdihnem: lep si, moj Trst, tudi zato, ker sem pognal korenine v tebi jaz, in ti s svojim zelenilom venčam kamnito glavo, poživljam poapnelo ožilje.

V Trstu, 2. 12. 2007.

Opombe:

1. Glede razmerja med poezijo /vezano besedo in pravljico /zgodbo, naj navedem svojo gloslo na zavihku pesniške zbirke *Krompir na srcu*, pesmi z zlatim rogom (1996), v katero sem ob pesmi objavil še pravljico o Zlatem rogu. » Ne boj se, pesem, čeprav si gola! Kar se je z nama zgodilo, je le drugačno vezenje; in v metamorfeonu, hramu spremenljivih oblik, se zdaj spet lahko čudiva ... Kako se je lepo ljubiti s tabo, deklica – pravljica! « S tem sem želel izrecno opozoriti, da poetično lahko preživi brez forme, ob samem prostem teku zgodbe.
2. Glede prepleta treh dimenzij časa: davnine, sedanjika in prihodnosti je najbolj nazorna utelesitev mojega nazora pesnitev v petih slikah *Jazonova sled*.
3. Glede občutka zakotja in občutka vseobsežnosti prostora glej *Trst v žepu* (sintetizirana verzija *Kratkih časov* 1999–2006), roman iz »enodušnih« sličic o mestu, ki se je cmarilo v žarišču svetovne zgodovine.

ODMEVI NA DOGODKE

večernica ZA LETO 2006

VEČERNICA JE ZASIJALA DVAKRAT Večernico za leto 2006 sta prejeli Majda Koren in Irena Velikonja

V utemeljitvi 11. večernice je žirija zapisala:

Žirija za večernico se je v vseh letih srečevala z vprašanjem, kako enakovredno ocenjevati književno bero za otroke in mladostnike. Kljub kvantitativno in kakovostno izenačenim kategorijam namreč »statistika« nagraj pokaže, da je prišlo bolj do izraza problemsko leposlovje za mladostnike. Ena od možnih rešitev se je zdela podvojitev nagrade, torej dve večernici, vendar je res, da lahko ima »inflacija nagrad« tudi nestimulativne učinke, zato se podeljevalci za takšno potezo niso odločili.

Čeprav se žirija pri prebiranju lanske produkcije za otroke in mladino ni obremenjevala s to dilemo, sta izbor nominirancev – Miklavž Komelj (*Zverinice*), Majda Koren (*Eva in kozel*), Marko Kravos (*Trst v žepu*), Irena Velikonja (*Poletje na okenski polici*) in Janja Vidmar (*Uspavanka za mladega očka*) – in nadaljnje težko izbiranje med njimi sama pripeljala do rešitve nerešljivega vprašanja. Po ponovnem argumentiranju in točkovanju članov žirije (Tone Partljič, predsednik, ter članice dr. Vida Medved Udovič, Ida Mlakar, Darka Tancer Kajnih in Petra Vidali) sta ostali na vrhu z enakim številom točk dve knjigi: *Eva in kozel* ter *Poletje na okenski polici*. Po dolgi diskusiji se žirija ni odločila za ponovno glasovanje, ker je menila, da bi bila izločitev ene ali druge knjige krivična in škodljiva. Obe izbrani deli ponujata presežno branje, srečno naključje pa je, da sta namenjeni različnim starostnim skupinam.

Finančni del nagrade, ki bi sicer znesla 3.500 evrov, se bo ob razdelitvi nekoliko okrepcal, vsaka od nagrajenk prejme 2.000 evrov.

Majda Koren, Janja Vidmar, Irena Velikonja, Miklavž Komelj in Marko Kravos

Irena Velikonja: *Poletje na okenski polici* (DZS)

Prvenec Irene Velikonja je »problemski roman z neproblematično junakinjo«. Avtorica je znano temo mladostniškega dozorevanja v ločenih družinah subtilno nadgradila s tipom protagonistke, ki ni upornica, temveč opazovalka sveta »z okenske police«. Pisateljica nam nevsiljivo ponudi spoznanje, da so najstniki ob svojih težavah sposobni in pripravljeni razumeti in sprejemati tudi svet odraslih ter da so tegobe enih in drugih enako pomembne in rešljive le s skupnimi močmi. Prvoosebna pripoved je izjemno prepričljiva, tudi jezikovna izbira se zdi presenetljivo avtentična: četudi je zaznamovana z mladostniškim stilom, ne želi biti za vsako ceno izzivalna in »hiperrealistična«. *Poletje na okenski polici* je eden tistih tenkočutnih romanov za mladostnike, ki odpirajo prostor in oči tudi odraslim bralcem.

Majda Koren: *Eva in kozel* (Mladinska knjiga)

Majda Koren je v zbirki zgodbic znano tematiko »nadomestnega zaveznika« izpeljala prefinjeno in dosledno. V povsem izčiščeni pripovedi o osamljeni deklici, ki se najdeva med ločenimi starši in še ne osvojeno šolo, ni prostora za komentiranje in razsojanje o njenem svetu. Tako ostane ves prostor za neposredno težnost in milino tega sveta in za skritega prijatelja, ki pomaga deklici nositi eno in drugo. Prav v konstrukciji odnosa med realnostjo in fikcijo otroškega sveta se zdi knjižica *Eva in kozel* zares presežna. Avtorica je izumila prepričljiv model za vstopanje in izstopanje fikcije v realnost in iz nje. Tako je na koncu knjige tudi odraslim bralcem jasno to, kar vedo otroci ves čas: popolnoma vseeno je, iz kakšne »snovi« je kozel – kar je najgloblje, ni nikoli iluzija in torej tudi ne more doživeti deziluzije.

Podelitev nagrade je bila tako kot zmeraj doslej na svečani večerni prireditvi v okviru srečanja slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede v Murski Soboti, in sicer 9. novembra 2007 v Hotelu Diana. V nadaljevanju že tradicionalno objavljamo še vse Večerove intervjuje s finalisti za večernico. Prispevke s simpozija, ki je bil tokrat posvečen jeziku mladinske književnosti, pa bomo objavili v naslednji številki.

KOZEL SE OTROKOM NE ZDI »SUMLJIV«

Majda Koren: *Naj berejo karkoli – tudi odrasli se odločamo za določene zvrsti literature – pomembno se mi zdi, da sčasoma znajo poiskati dobro literaturo, ne le tako, ob kateri pač zabiješ čas v deževnem popoldnevu.*

Otroci v stiski, ki si poiščejo »nadomestne zaveznike«, so pogost »predmet« leposlovja za otroke. Vendar je zastavitev in izpeljava te problematike gotovo težaven posel.

Nadomestni zaveznik, kakor mu vi pravite (jaz mu rečem skrivni prijatelj) ni pogosto prisoten le v literaturi, temveč tudi v resničnem življenju. Odrasli pozabljamo na dejstvo, da tudi otroci doživljajo hude življenjske preizkušnje. Domišljamo si, da je otroški svet lep kot televizijska reklama. Pa seveda ni tako. Koliko otrok je, ki so v stiski, pa svojih skrbi ne znajo izraziti ali pa njihovih skrbi nihče ne jemlje resno? Precej. In tisti med njimi, ki »izumijo« novega prijatelja, so pravzaprav med bolj srečnimi – končno imajo nekoga, ki jim vedno

prisluhne, hkrati pa jim nikoli ne očita napak, ki jih imajo. Težavno? Niti ne. Vsaj zdaj se mi tako zdi, ko je zgodba že napisana in lično »zapakirana« v knjigi. Zame je pisanje kar na splošno težaven posel. Venomer cincam, premlevam o tej ali drugi možnosti, o začetku zgodbe, ki mora pritegniti bralca, o koncu, ki lahko mimogrede postane ali preveč neživljenjski ali po drugi strani preveč poučen. Trudim se, da povem iskreno, karkoli že pripovedujem oziroma pišem. Najbrž je ravno to tisto najtežje. Sama tehnika, recimo udaren začetek in domiseln konec zgodbe, to je pač obrtniški del posla, ki ga mora vsak pisatelj tako ali tako obvladati.

Vaša zastavitev v Evi in kozlu se zdi izjemno premišljena in čista, brez kakršnekoli komentatorske instance, brez pedagogiziranja ... Prav zato pride »stanje stvari« tako prepričljivo (in ganljivo) do izraza. Kakšna je bila ustvarjalna pot od namena do realizacije?

Niso mi preveč pri srcu bleščeče in pocukrane zgodbe, ki nimajo kaj dosti zveze z realnim življenjem, hkrati pa mi gredo poudarjeno vzgojne zgodbe prav na živce. Kdo pa jih hoče poslušati? Tako se skušam v svojih zgodbah izogniti nepotrebni solzavosti in še bolj vzgojnosti z iztegnjenim karajočim kazalcem. S tem pa seveda ne mislim, da dobre zgodbe niso imenitno vzgojno sredstvo. Spomnimo se kar na dobro staro *Rdečo kapico*.

Tako kot poklicno poznate stiske otrok, poznate tudi njihove bralne zmožnosti. Ali otroci na tej starostni stopnji znajo prisluhniti takšnim, njihovim »vsakdanjim zgodbam«, ali pa jih bolj privlačijo nadomestne oddaljene avanture?

Otroci radi berejo (in poslušajo) vse po vrsti, le na pravi način in ob pravem času jim moramo zgodbo ponuditi. Med avanturami iz izmišljenih svetov je nekaj pravih pravicatih biserov, na primer zgodbe

Michaela Endeja ali Otfrieda Preusslerja (in še kaj bi se jih našlo).

Pravzaprav sem tudi sama občudovalka takih fantastičnih zgodb.

Otroci lahko izbirajo tudi med množico realističnih pripovedi iz njihovega sveta. Naj berejo karkoli – tudi odrasli se odločamo za določene zvrsti literature – pomembno se mi zdi, da sčasoma znajo poiskati dobro literaturo, ne le tako, ob kateri pač zabiješ čas v deževnem popoldnevu (ko ti je mama za kazen izklopila računalnik). Da znajo poiskati literaturo, ki se jih dotakne, ki jih ne pusti neprižadete – v pozitivnem ali negativnem smislu.

Sama ne pišem popolnoma realistične literature. V veselje mi je, da lahko stvarnemu življenju dodam kako osebo (ali predmet), ki ni čisto vsakdanja – marsikdo bi celo rekel, da je sploh nemogoča! A pri otrocih je črta med realnostjo in fantazijo zelo tanka, oni to mejo zlahka preskočijo in se sprehajajo iz enega v drug svet. S tem imamo bržkone več težav odrasli – morda je to razlog, da manj segamo po fantastični literaturi kot otroci. Tudi zato se otrokom, ki berejo *Evo in kozla*, ne zdi ta kozel prav nič »sumljiv« in ga sprejmejo tako samoumevno, kot bi sprejeli Evinega očeta (če bi ta še živel z njo).

Petra Vidali

Večer, ponedeljek, 29. 10. 2007, stran 13

ZA KRITIČNO IN KREATIVNO BRANJE

Janja Vidmar: *Ne vem, kako daleč me bo odneslo v poigravanju z jezikovnimi ravninami in odkrivanju njihovih razsežnosti.*

Janja Vidmar sodi med avtorji sodobne slovenske literature za mlade nedvomno v »posebno kategorijo«. Napisala je štiri-

deset knjig, velika večina med njimi pa ni le »dobro izposojana«, temveč tudi med profesionalnimi bralci dobro sprejeta. Za *Princesko z napako* je **Janja Vidmar** že prejela večernico, prav tako pa je domala stalna nominiranka za nagrado. *Uspavanka za mladega očka* (v *Večeru* smo jo objavljali tudi kot feljtonski roman) sodi v sklop njenih problemskih romanov, trk in privlačnost drastičnih socialnih nasprotij z vsemi segmenti »duhovne nadgradnje« in uzavestitvijo akterjev so izpeljani vešče in prepričljivo. Vnaprej naj zagotovim, da je bilo vprašanje o jeziku, ki sem ga zastavila intervjuvanki, mišljeno izključno kot vprašanje radovedne bralke, ki jo zanimajo problemi konstrukcije jezikovne realnosti v literarnih besedilih, in nikakor ne kot kritika.

Ker ste najpogostejša nominiranka za večernico, nam počasi zmanjkuje novih vprašanj. Pa vendar, je eno, ki se vsiljuje spet in spet, vprašanje o jeziku vaših mladostnih likov. Vaše vodilo je najbrž »jezikovni realizem«. In tega je, kot vsak realizem, pač treba šele ustvariti, skonstruirati. Ampak najbrž ste že slišali, da se zdi nekaterim bralcem vaša konstrukcija včasih pretirana? Kako bi jo »ubranili«?

V bistvu se mi o teh kategorizacijah ne sanja kaj dosti. Zanimajo me pač drugačne vsebine in jezikovne inovacije. Nisem še slišala, da bi se zdel jezik v mojih delih bralcem prenaporen, vsaj tistim zahtevnejšim, ki so jim tovrstna dela namenjena, ne. Zakaj bi sicer še vedno sodila med najbolj brane avtorje? Če se zdi prenaporen, preveč zgoščen odraslim, zakaj se me potemtakem uvršča med nominirance za nagrade? Mirne duše me je mogoče izpustiti. Zaključek, da je mladim zaradi nevemkakšneže pomankljive percepcije mogoče prodati vse, se mi zdi enostavno omalovažujoč do bralcev, od katerih mnogi še kako dobro razumejo pomen kritičnega in kreativnega branja.

Tem pač zadnje čase namenjam največ pozornosti. Če me je včasih zanimala vsebina, me zdaj zanima forma. Jezik je grozno priročno orodje. Mogoče ga je upogibati, lomiti, krčiti in raztezati, lahko bi rekla, da premore vsa agregatna stanja, je silno hvaležen material in bilo bi neumno samo poravnati ga in narezati na enako velike kocke. Odraščajoči bralci si vendar zaslužijo kaj več od skromnih povedi z osebkom, povedkom in predmetom. Ne vem, kako daleč me bo odneslo v poigravanju z jezikovnimi ravninami in odkrivanju njihovih razsežnosti, rada se pustim presenetiti, zakaj se ne pustite še vi?

Vaša lanska produkcija je bila znova rekordna, ob Uspavanki za mladega očka je žirija prebirala še Softibluz, Nimaš pojma in Matic je zaljubljen. Verjamem, da avtor težko vzpostavi distanco do lastnih »otrok«, pa vendar: bi tudi vi izbrali Uspavanko za mladega očka?

Moja lanska produkcija je bila skromna, dve besedili od naštetih sta nastali že dobro leto poprej, dve pa sta tako kratki, da komaj pokrijeta eno bralno popoldne. Zadnje čase sem zaposlena z drugimi obveznostmi, ki se literarnega ustvarjanja dotikajo samo posredno. Še vedno me po letni produkciji precej prekašajo, recimo, Tatjana Kokalj, Feri Lainšček, Vinko Möderndorfer, Ivan Sivec in še nekateri, a se njihovi rekordi kdove zakaj bolj malo omenjajo.

Ob vsaki nominaciji sem seveda posebej počaščena, vendar sama ne bi izbrala Uspavanke, od zgoraj naštetih knjig z letnico 2006 mi je mnogo bolj pri srcu nek drug naslov, delo, ki se mi je po lastnem skromnem prepričanju bolje posrečilo, ampak običajno se stališča žirije, bralcev in avtorjev itak v mnogočem razhajajo. In po svoje je tako čisto prav.

Petra Vidali

Večer, ponedeljek, 29. 10. 2007, stran 13

PROBLEMOV NE DAJEM NA TEHTNICO

Irena Velikonja: *Veseli me, da mi je uspelo narediti svetlo, nezamorjeno, pozitivno zgodbo. V svetu, v katerem živimo, je namreč vse prevečkrat poudarjeno ravno nasprotno.*

Pri prvcnih se skoraj ne moremo izogniti vprašanju o tem, kakšna je bila pot do bralca. Ste takoj našli razumevajočega, navdušenega urednika (v vašem primeru urednico)?

Moram priznati, da sem imela srečo. Roman sem poslala samo na DZS in približno po enem letu mi je gospa Breda Rajar sporočila, da bodo roman objavili. Ker je vmes preteklo toliko časa, sem mislila, da iz vsega skupaj ne bo nič, ampak kasneje sem izvedela, da je taka čakalna doba za založbo povsem običajna.

In kako dolga in zapletena je bila vaša ustvarjalna pot od ideje do realizacije? Po kratkem zapisu o pisateljici v knjigi sodeč – pišete že precej časa, kaj je tokrat botrovalo »srečnemu koncu« projekta?

Veliko sem pisala predvsem v osnovni šoli in v prvih dveh letih srednje šole, ampak se nisem nikoli potrudila, da bi svoje stvaritve spravila do kakega urednika. Moja dela so brali predvsem moji sošolci in sošolke. Po več kot desetletnem ustvarjalnem premoru se je v meni začela porajati nova zgodba in kar dolgo časa je trajalo, preden sem jo spravila na papir. V resnici je bila v glavi že skoraj do potankosti izdelana, preden sem jo napisala. Ko sem se končno odločila, da se jo splača spraviti v življenje, je pisanje potekalo precej hitro – verjetno zato, ker je bila inkubacijska doba zelo dolga.

Vaša »izdelava« sveta neproblematične najstnice je izjemno prefinjena in nenavadna. Nenavadna je seveda njena neproblematičnost, prefinjena pa razgradnja njenih odnosov z okoljem.

Povsem nepedagoško vam uspe opozoriti na »problematiko« mladih, ki znajo reševati težave bolje od svojih staršev, čeprav hkrati še tako potrebujejo vzajemno pomoč ...

Do svojega romana pravzaprav še nisem sposobna ustvariti neke kritične distance in ga podrobno analizirati. Prepričana sem, da ima vsak najstnik, tudi če deluje še tako neproblematično, cel kup problemov, ki jih doživlja kot skrajno usodne, skoraj katastrofalne zanj, čeprav se nekemu zunanjemu opazovalcu zdijo nepomembni. Odrasli ob najstniških kapricah pogosto zamahnemo z roko, vendar se najstniku prešpičast nos ali neuslišana ljubezen zdita najresnejša in najhujša problema na svetu. Zato v romanu problemov, ki se pojavljajo osebam, ne dajem na tehtnico, jih ne razporejam na bolj ali manj pomembne, ker so vsi enako veliki za osebe, ki jih doživljajo. Težave se pojavljajo in tudi odpravljajo z medsebojnimi odnosi, zato je v romanu poudarek na njih. Pogovarjati se je treba, ker druga oseba vidi tvoj problem čisto drugače kot ti sam in ti ga osvetli z druge plati. Potem je tudi pot do rešitve lažja. Veseli me, da mi je uspelo narediti svetlo, nezamorjeno, pozitivno zgodbo. V svetu, v katerem živimo, je namreč vse prevečkrat poudarjeno ravno nasprotno.

Ker imate (kot profesorica na šentviški gimanziji) okoli sebe pri vsakdanjem delu cel kup podobnih najstnic in najstnikov – kako berejo vaš roman? Se najdejo v njem?

Z dijaki se ne pogovarjam o svojem romanu, ker bi mi bilo ob tem nekoliko nelagodno. Mogoče gre za 'umetniško' občutljivost. Najstniki so zelo neposredni in včasih delujejo nekoliko brezobzirno, zato se nočem izpostavljati njihovim sodbam. Tako mimogrede sem slišala, da so nekateri brali moj roman; nekaj jih je tudi meni reklo, da jim je bil všeč. V poglobljene analize svojega dela pa

se z njimi nisem spuščala. Se mi pa zdi zanimivo, da so roman izjemno dobro sprejeli odrasli bralci – z njimi sem se o njem več pogovarjala, ker niso moja ciljna publika, zato se mi njihovo mnenje ni zdelo tako usodno. Menim namreč, da je povsem naravno, da odraslemu človeku mogoče ni všeč mladinski roman. Zato se njihove ocene nisem bala, bila pa sem prijetno presenečena.

Petra Vidali

Večer, torek, 30. 10. 2007, stran 14

POL KRALJESTVA ZA SLIKANICO

Miklavž Komelj: *Kot poezijo za odrasle ljudje na veliko objavljajo tudi stvari, ki so v vseh pogledih nezanimive in resignirano občinstvo to tolerira. Otroci pa se za pesmi, ki se jim ne zdijo zanimive, ne zmenijo.*

Žirija za večernico je z veseljem uvrstila med nominirane knjige novo odlično pesniško zbirko za otroke. **Miklavž Komelj** je po štirih pesniških knjigah za odrasle napisal *Zverinice*. V nekaj pesmicah, kolikor jih pač gre v zvesto Knjižnico čebelico, je ob ilustracijah Marjana Mančka cel svet, od veselja do deževnika (in računalniškega črva). Takšno se zdi tudi pogovarjanje z avtorjem. Četudi mu okoliščine na koncu namenijo malo prostora, ga zna odpreti v vse dimenzije.

Zdi se, da je obvladalo prepričanje, da ima slovenska poezija za otroke odlično preteklost in manj odlično sedanost. Sama se s tem ne strinjam, tudi danes imamo dobro poezijo, je pa res, da je je manj.

Razlika je po moje ta: pred nekaj desetletji so številni pomembni avtorji, ki so pisali za odrasle, pisali tudi za otroke. In pri nekaterih je bilo to pisanje zelo bistven

del njihovega opusa. Poglejmo na primer linijo v razvoju opusa Gregorja Strniše: v zadnjem desetletju je poleg izborov starih pesmi izdajal izključno knjige za otroke. In to se mi ne zdi naključje, glede na to, da je njegova zadnja pesniška knjiga za odrasle podnaslovljena kot *Slikanica*.

Danes pa v glavnem pišejo za otroke »specializirani« pesniki (recimo Anja Štefan).

Zakaj je tako? Verjetno je to pač neki odvod splošne specialistične miselnosti. Morda bi lahko rekli, da je v povprečju nivo literature, ki se izdaja kot otroška, danes nižji kot pred desetletji (ker je literature več, je tudi večji odstotek manj kakovostne), seveda pa ostajajo posamezne edicije, recimo revija *Ciciban*, na zelo visokem nivoju.

Morda je razlog, da mlajši pesniki, ki sicer pišejo za odrasle, ne pišejo tudi za otroke, tudi v tem, da (še) nimajo otrok. Tisti, ki jih imajo, pa prej pišejo o njih kot zanje. Morda kot pesniki težko vstopijo v njihov način doživljanja in humorja. Sicer pa sposobnost takšnega življenjskega sploh ni nujno povezana z osebno prisrčnostjo do otrok. Fran Levstik je bil tako živčen, da otrok sploh ni prenesel. Ohranjen je podatek, kako je v porednega dijaka v knjižnici zagnal poleno. Pisal pa je čudovite otroške pesmi.

Podobno trdovratno se zdi prepričanje, da se literaturologi ne ukvarjajo z literaturo za otroke, ker jim ta ne odpira dovolj interpretativnih možnosti ...

Odvisno, pri najboljših delih so interpretativne možnosti neskončne. Mimogrede naj opozorim, da je bila v Sovjetski zvezi v 30. letih 20. stoletja otroška slikanica eno zadnjih zatočišč avantgarde. Daniil Harms je recimo smel objavljati samo otroško literaturo.

Ko smo že pri Sovjetski zvezi, pa naj omenim, da otroška knjiga tam ni bila pojmovana kot obrobna založniška dejavnost; Leninova žena Nadežda Krupskaja

je rekla, da je otroška knjiga eno najmočnejših orožij v izgradnji socializma.

Kako bi pri sebi opredelili razliko med pisanjem za otroke in odrasle?

Predsvem se mi zdi, da pišem za otroke precej bolj igrivo. Vendar pa tudi pri pisanju za otroke poskušam 'postaviti v pesem' stvari, ki me globoko vznemirjajo. Mislim, da imajo pesmi za otroke na splošno bolj kritične bralce kot pesmi za odrasle. Kot poezijo za odrasle ljudje na veliko objavljajo tudi stvari, ki so v vseh pogledih nezanimive in resignirano občinstvo to tolerira. Otroci pa se za pesmi, ki se jim ne zdijo zanimive, ne zmenijo. Posebno veselje pri objavljanju poezije za otroke je, da jo dopolnijo ilustratorji. Zato se objav svojih besedil za odrasle le redko razveselim tako kot objav besedil za otroke, pri katerih me presenetijo domiselne ilustracije. Slikanice so lahko nekaj tako lepega, da se kralju v Andersenovih *Divjih labodih* za čudovito slikanico ni zdelo odveč dati pol kraljestva.

Petra Vidali

Večer, petek, 2. 11. 2007, stran 12

KLJUČ JE TREBA ISKATI V JEZIKU

Marko Kravos: *Trst v žepu bi moral v kratkem iziti v italijanskem in furlanskem prevodu. Tega sem posebno vesel, saj sta to jezika moje soseščine.*

Med deli, ki so bila nominirana za letošnjo nagrado večernica, je tudi zbirka kratke proze Trst v žepu, pisatelja, pesnika in prevajalca Marka Kravosa. Knjiga, ki jo je ilustriral njegov tržaški rojak Klavdij Palčič, nosi podnaslov Pogled na zgodovino od popka dol. Gre za predelavo uspešnice Kratki časi: Trst iz žabje perspektive.

K predelavi me je spodbudil urednik zbirke Iz mladih dni pri Državni založbi Slovenije. Nastal je tako splet kratkih zgodb, napisanih za srednješolsko mladino, v katerih se mali in veliki dogodki prepletajo. Dogajanje je postavljeno v obdobje med leti 1943 in 1953: v bistvu od mojega predrojtva do trenutka, ko je bila znana končna usoda Trsta, in sicer, da bo prešel pod Italijo. To je bilo obdobje mojega otroštva.

Kako vam je uspelo na tiste dogodke ponovno gledati skozi otroške oči?

Mislim, da je treba ključ iskati v jeziku. V določenem trenutku se mi je zdelo, da moja poezija izgublja svoj vitalni zagon, začutil sem potrebo po prenovi, neko željo po osvobojenosti. Našel sem jo v elementarnosti določenih definicij, v enostavnih stavkih, ki pripovedujejo o enostavnih stvareh. Znašel sem se tako v nemanipuliranem otroškem svetu in začel iskati svoje prve vtise. Z raznimi čutili sem rekonstruiral svoje vstopanje v življenje, tisti svet svojega otroštva v tržaški četrti pri Svetem Ivanu, razne Gigije, Toninote, Sonje, Lili, ki so v njem prebivali. Zato sem tudi želel ohraniti vsaj del tiste jezikovne tržaške obarvanosti. Marsikaj v knjigi, nenazadnje že njen podnaslov, deluje komično in povzroča sproščujoč smeh, ki je lahko večkrat prav osvobodilen ...

Kako je bila knjiga doslej sprejeta?

Nominirana je bila že za nagrado desetnica, ki jo razpisuje Društvo slovenskih pisateljev, italijanska Občina Tavagnacco in Univerza iz Vidma pa sta jo izbrali na posebnem razpisu, tako da bi morala v kratkem iziti v italijanskem in furlanskem prevodu. Tega sem posebno vesel, saj sta to jezika moje soseščine.

Poljanka Dolhar

Večer, petek, 2. 11. 2007, stran 12

Maruša Avguštin

BIENALE ILUSTRACIJ V BRATISLAVI 2007

Alenka Sottler prejela zlato jabolko

Bienale ilustracij 2007 je nastajal v okoliščinah, ki zanj niso bile lahke. Organizacijske spremembe z odhodom dr. Dušana Rolla v pokoj in finančna nedorečenost so zbujaile upravičeno negotovost. In vendar je 21. BIB z osrednjo bienalno razstavo, s številnimi spremljajočimi predstavitevami ilustratorjev v Domu kulture, v Bibiani, na tujih predstavništvih v Bratislavi, dalje s spremljajočim simpozijem BIB-a na temo *Globalizacija in biti drugačen v otroški ilustraciji* ter z enotedensko delavnico Albina Brunovskega dosegel velik uspeh. Na njem je sodelovalo 387 ilustratorjev iz 38 dežel z 2740 ilustracijami. Razstava je vključevala 477 ilustriranih knjig in slikanic. Za Slovence je bilo posebej razveseljivo dejstvo, da je po Mariji Luciji Stupica, ki je leta 1985 prejela zlato jabolko za ilustracije Andersenove pravljice *Pastirica in dimnikar*, to prestižno nagrado letos dobila **Alenka Sottler** za ilustracije *Pepelke*. Na simpoziju BIB-a je z referatom *Lokalne posebnosti slovenskih ilustracij v globalnem svetu otroške literature* sodelovala tudi dr. Tanja Mastnak.

Mednarodna strokovna žirija v sestavi Miroslava Cipárja (Slovaška), Francine Sarrasin (Kanada), Kirsten Bytrup (Danska), Anastasie Arkhipove (Rusija), Tonyja Goranova (Bolgarija), Mahnoosha

Moshirija (Iran), Majo de Saedeleerja (Belgija), Rosmarie Tschirky (Švica) in Eliarda Franca (Brazilija) je za svojo predsednico izbrala Rosmarie Tschirky, za novega generalnega sekretarja BIB-a dr. Zuzano Jarošová in za vodjo BIB-a mag. Barbaro Brathová. Žirija je podelila 1 Grand Prix, 5 zlatih jabolok, 5 plaket in 1 častno priznanje, kakor sledi:

Grand Prix

Einar Turkowski (Nemčija), *Es war finster und merkwürdig still*

Zlato jabolko

Kamila Christiansen (Danska), *Tarvelige Tom; En sandwich med 10 dag*

Iwona Chmielewska (Poljska), *Thinking ABC*

Ivan Alexandrov (Rusija), *Mi tak pohoji*
Alenka Sottler (Slovenija), *Pepelka*
Farshid Shafiee (Iran), *Peyvand, Zarbal*

Plakete

Bente Olesen Nyström (Danska), *Hr. Alting*

Maria Ekier (Poljska), *Basnie i legendy polskie*

Mikhail Fedorov (Rusija), *Malenkaja princesa*

Angela Lago (Brazilija), *Joao Felizardo o rei dos negocios*

Hoda Hadadi (Iran), *Agar man Khalaban boodam, Baz baran*

Častno priznanje za založnika

Editura Universul Chisinau (Moldavija), *DE LA TACEREA LUMII CITIRE*, avtor Claudia Partole, ilustracije Violeta Dior-diev

Otroška žirija, ki je sestavni del BIB-a, je nagradila Jae-Hong Kim-a (Južna Koreja), za *Dežnik Yeonga Vinyla*.

Poleg osrednjega tekmovalnega dela razstave v Domu kulture so bila v slavnostni dvorani v 1. nadstropju predstavljena dela Ali Reze Goldouziana, iranskega umetnika, dobitnika BIB Grand Prix 2005, Wolfa Erlbrucha, nemškega avtorja, ki je 2006 prejel nagrado Hansa Christiana Andersena za svoje ilustracije, knjige Andersenovih nagrajenke za literaturo Margareth Machy iz Nove Zelandije, zbirka nagrajenih azijskih ilustracij Noma Concours po izboru UNESCO-vega regionalnega centra v Tokiu in izbor ilustracij slovaške ilustratorke Viere Gergelové.

Uvodni besedili v katalogu BIB 21 sta prispevali vodja BIB-a mag. Barbara Brathová in njegova nova generalna sekretarka dr. Zuzana Jarošová. Slednja je poudarila neizbrisen pomen dr. Dušana Rolla za BIB-ov obstoj, razvoj in njegovo visoko umetniško raven in obljubila vso pomoč pri ohranitvi njegove prestižne znamke, ob hkratnem prizadevanju za pridobitev še več tujih razstavljalcev iz vseh koncev sveta in pritegnitev otrok v spremljanje razstav ter predvsem ves možen napor, da bo BIB tudi v bodoče ostal prikaz najkvalitetnejše svetovne umetniške ilustracije, ki ne bo podlegla komercialnim pritiskom kogarkoli. Doslej so namreč BIB-ove nagrade, podeljene s strani mednarodne strokovne žirije, pomenile ilustratorjem prodor v najuglednejše knjižne založbe.

Strokovni in organizacijski prispevek letošnjega BIB-a Barbare Brathové je kar

izjemen. Razviden je iz uvodnega besedila v 21. BIB, v katerem Brathová med drugim opozarja na strmo naraščanje števila elektronskih medijev v ilustraciji na eni strani in na drugi strani na premajhen pogum za uvajanje dobrih novosti v ilustratorsko umetnost na Slovaškem (in ne le na Slovaškem), dalje na dobre in slabe strani globalizacije, ki v nekritičnem posnemanju lahko ogrozi izvirnost ilustratorske umetnosti, ki ji jo še posebej zagotavlja zakoreninjenost v lastni kulturni tradiciji. Barbara Brathová razmišljanje zaključuje z željo, da bi ilustracija tudi v bodoče ohranila nacionalno obarvan karakter razstavljalcev, ki ne bo izničen zaradi teženj vizualne uniformiranosti. Njenim mislim sledimo dalje v razpravi Globalizacija in biti drugačen v otroških ilustriranih knjigah na simpoziju. Kritičarkin strokovni prispevek BIB-u je nadalje pokazala razstava del pokojne slovaške ilustratorke, grafičarke in slikarke Viere Gergelové (1930–2004) v slavnostni dvorani Doma kulture ter kompleksna predstavitev slovaškega ilustratorja L'uboslava Pal'a v Bibiani (v različnih tehnikah, slogih in temah), ki je dosegel svoj sedANJI umetniški vrh v slikanicah, objavljanih pri založbi Boheme Press, in kratke strokovne oznake vseh dobitnikov BIB-ovih Grand Prix od njegovega začetka l. 1967. Brathová je bila tudi organizacijski vodja 13. delavnice Albina Brunovskega BIB-UNESCO 2007 pod umetniškim vodstvom L'uboslava Pal'a na temo slikanice, v kateri so letos sodelovale Argentina, Brazilija, Hrvaška, Iran in Kolumbija.

Vtisi z razstave

Bienale ilustracij v Bratislavi je za gledalca lažje obvladljiv kot vsakoletni sejem otroških knjig v Bologni, ker gre pri BIB-u predvsem za ilustratorsko razstavo in na njem podeljene nagrade, medtem ko v Bologni stojnice s knjiga-

mi, elektronskimi mediji itd. osrednjo razstavo ilustracij potisnejo nekako v ozadje. Bolonjski sejem je namreč v veliki meri namenjen založnikom z vsega sveta, kjer se sklepajo pogodbe za odkupe najboljših projektov tako z literarnega oziroma besednega kot z ilustratorskega področja. Vendar je tudi BIB 2007 z 2740 ilustracijami prevelik zalogaj, da bi ga lahko temeljito obravnavali. Zato se omejujemo na splošni vtis, na kratke oznake nagrajenih avtorjev in, seveda, na slovensko navzočnost na njem.

Prvi vtis so bile številčnejše, računalniško kreirane ilustracije, veliko razstavljalcev iz Nemčije, Avstrije, Španije in Argentine (po 20 ilustratorjev), raznolikost v likovnih izrazih, ki so posledica tako literarnih vsebin kot različnih kulturnih okolij in avtorskih poetik posameznih ilustratorjev. Dalje je bilo opaziti različne ilustratorske rešitve npr. pri Japoncih v zavestni naivno obarvani avtorski govorici (npr. Ryoji Arai, 1956), v evropsko slogovno obarvani slikarski pripovedi (npr. Iku Dekune, 1969) ali v historično poudarjenih ilustratorskih izrazih (npr. Kazuyoshi Lino, 1949 ali Yoshio Okada, 1935). Opazna je bila velika pestrost in svežina iranske ilustracije v prevladujoči ploskoviti barvni govorici, obogatena kdaj tudi z evropskim plastičnim oblikovanjem figur in filmskim kadriranjem (npr. Peyman Rahimizadeh, 1970 in Payman Rahimizadeh, 1978) itd. Humorja, ki so ga izžarevale ilustracije, tudi kadar nismo poznali besednega ozadja, bi si želeli več, čeprav ni bil redek primer na razstavi. Srbsko ilustracijo je npr. označeval predvsem v digitalnih tehnikah prikazan humor. Med najbolj opaznimi ilustratorji na razstavi so bili po različnih likovnih rešitvah in po pestrosti uporabljenih tehnik morda Danci, Holandci, Nemci, Poljaki, Slovaki, Španci in Brazilci. Kar izjemen je bil delež digitalnih grafik Špancev.

O nagrajencih mednarodne strokovne žirije BIB 2007

Einar Turkowski (Nemčija, 1972) je Grand Prix prejel za črno bele risbe s svinčnikom, v katerih je združil natančno opisno risbo z izjemnim domišljijским bogastvom in na ta način v harmonično celoto povezal stvarni in izmišljeni svet. Izrazno moč njegovega novega ilustratorskega izraza minucioznost risbe še stopnjuje.

Kamila Christiansen (Danska, 1975) je bila nagrajena z zlatim jabolkom za moderno, slikarsko obravnavano ilustracijo v akrilni tehniki in kolažu s humorno oblikovanimi figurami, umeščenimi na barvno osnovo, v kateri se prepletata barvno črtovje in listje dreves.

Iwona Chmielewska (Poljska, 1960) je dobila zlato jabolko za duhovito predstavitvev črk z bogato rabo kolaža. Dvignjeni dekliški roki, ki držita uro, in razkročeni nogi fanta vsaka na svoj način ponazarjata črko A.

Ivan Alexandrov (Rusija, 1982) si je zlato jabolko prislužil z izvirnim igrivim oblikovanjem živalic v kolažu v kombinaciji s suhim cvetjem za ilustracije pesmi *Mi tak pohoji*.

Alenka Sottler (Slovenija, 1958) je prejela zlato jabolko za izjemne ilustracije *Pepelke*, v katerih z veliko likovno občutljivostjo prepleta risbo s slikarskim in kiparsko občutenim načinom upodabljanja in renesančnim pojmovanjem prostora. Številne ptice poleg likovne dinamike v slikah poglobljajo njeno avtorsko interpretacijo zgodbe.

Farshid Shafiee (Iran, 1968) je bil z zlatim jabolkom odlikovan za ploskovite, slikarsko obravnavane ilustracije, v katerih prepletanje abstrakcije in arhaičnosti ustvarja postmoderne likovni izraz.

5 Plaket BIB 2007 so prejeli: Bente Olesen Nyström (Danska, 1950) za bogato pripovedne drobne barvne ilustracije v tehniki gvaša, Maria Ekier (Poljska,

1943) za slikarsko obravnavane ilustracije, kakršne so bile posebej značilne za pogosto groteskno obarvano poljsko ilustratorsko umetnost starejše generacije, Mikhail Fedorov (Rusija, 1941) za historično obravnavane slikarske ilustracije v akvarelu, Angela Lago (Brazilija, 1954) za računalniško kreirane ilustracije s širokimi panoramskimi prizori in Hoda Hadadi (Iran, 1976) za inventivne, otroško igrive ilustracije v kombinirani tehniki kolaža in akvarela.

Otroška žirija kot sestavni del BIB-a je na letošnjem bienalu nagradila Jae-Hong Kim-a (Južna Koreja, 1958) za čustveno obarvano, impresionistično občuteno ilustracijo deklice z zelenim dežnikom v akrilni tehniki na platno.

Slovenski ilustratorji na BIB 2007

Suzi Bricelj, Mojca Cerjak, Polona Lovšin, Andreja Peklar, Arjan Pregl, Petra Preželj, Daša Simčič, Rudi Skočir, Alenka Sottler, Damjan Stepančič, Ana Šalamun, Emi Vega in Alenka Vidrgar so spodobno predstavljali slovensko ilustracijo na BIB-u. Posebej ponosni smo na zaslužen nagrado zlato jabolko Alenki Sottler. Verjamemo, da bi bila slovenska udeležba na BIB-u v prihodnje lahko še številčnejša in bi nam morda prinesla še več uglednih nagrad.

Suzi Bricelj (1971) je v ilustracijah *Kako so nastale gosli* v akrilni tehniki, kombinirani s tankim črtovjem, zajela čustveno bogastvo pripovedi / izpovedi v zeleno-rumeno-rdečem koloritu. Motiv kronane kraljice z rdečimi lasmi kot z ogrinjalom zaobjema izdelovalca gosli. Ilustratorica tako z likovnim jezikom posreduje močno čustveno povezanost obeh upodobljenecv.

Mojca Cerjak (1959) v krajinskih prizorih v zanjo značilnem zeleno-modro-rumenem akvarelu dosega kar zenbudistično vzdušje in v mehko takih

prostorov vključuje nekoliko karikirane figure pravljичne pripovedi.

Polona Lovšin (1973) spominja s svojimi rdečimi akrilnimi ilustracijami, posejanimi s figurami, urami in skodelicami za *Snežrožo* Bine Štampe Žmavc na instalacije Andraža Vogrinčiča s kanglicami v Avstraliji ali na čolne v opuščeni katedrali v Londonu in se tako v ilustraciji sooča s sodobnimi likovnimi trendi.

Andreja Peklar (1962) se z novo avtorsko slikanico *Varuh* močno približa svojemu slikarstvu vehementnih potez in črtovja iz študentskih let. Prav za *Varuha* bi lahko dejali, da predstavlja slikarstvo, skrito med platnice knjig. Avtorica je zanj prejela nagrado Zlatno pero na ugledni beograjski prireditvi 2007.

Arjan Pregl (1973) pričinja z ilustracijami iz slikanice *Pobarvana hiša*, s katero je sodeloval na BIB-u, novo poglavje svoje ilustratorske pripovedi z bogato uporabo kolaža, močno kontrastno barvitostjo in rabo hitre, skoraj skicozne risbe, v katero prepričljivo zajame karakter upodobljenecv.

Petra Preželj (1976) je perspektivna mlada ilustratorica, ki v črnobeli risbi ali v barvitih slikarskih tehnikah prinaša v slovenski ilustratorski prostor neko novo svežino, četudi je v njenih ilustracijah opaziti nekatere tuje vplive. V razstavljenih ilustracijah za knjigo *V Afriko* je opaziti podobnosti z brazilsko umetnico Angelo Lago (1954).

Daša Simčič (1963) je akvarelno tehniko in otrokom ljube ilustracije s prijaznimi liki otrok in živali razvila do zavidljive stopnje. Igrivosti živalskih likov, polnih empatije, je v ilustracijah za slikanico *Šuško in gozdni dan* Svetlane Makarovič dodala duhovitega, humorno oblikovanega škrata. Verjamemo, da bo prej ali slej segla tudi po drugih slikarskih tehnikah in drugačnih vsebinah, ki ne bodo nujno vezane na otroke.

Rudi Skočir (1951) se je na BIB-u 2007 predstavil z ilustracijami *Balkan-*

skih pravljic v črno-beli risbi na ročno izdelanem papirju za japonskega založnika. Njegova avtorsko prepoznavna risba je enaka v samostojnem likovnem izrazu kot v ilustraciji. Odlikujeta jo veliko znanje in vsebinska poglobljenost v ilustrirano snov. Pogosto je v njegovi umetnosti čutiti odmev avstrijskega slikarja Gustava Klimta.

Damjan Stepančič (1969) je slikar in ilustrator zelo širokega spektra. V ilustraciji gradi na domači tradiciji in vnaša vanjo elemente moderne likovne govornice. Poleg likovnega znanja ga odlikuje humor. Na razstavi v Bratislavi se je predstavil s karikirano risbo v akrilni tehniki in s kolažem.

Ana Šalamun (1970) gradi svoj ilustratorski izraz s kolažem in digitalno tehniko ter dobro mero humorja. Oblikovalski del njenih ilustracij se zdi močnejši od izraznega tudi v ilustracijah za *Samsaro* Tomaža Pikala in *Kaj je kaj* Tomaža Šalamuna, s katerimi je sodelovala na BIB-u 2007.

V ilustracijah arhitektke Emi Vega (Elga Tušar, 1953) se javlja dekorativni element. Z rabo barv in z delitvijo ilustrirane površine v različno obravnavane barvne ploskve vnaša v ilustracijo t. i. čisto slikarsko govornico.

Alenka Vidrgar (1958) s kolorirano črtno risbo igrivo in lahko tonno pojasnjuje v avtorski izobraževalni slikanici nastajanje igrala. Njena risba je učinkovitejša v knjigi kakor v samostojni ilustraciji.

Sklepna misel

BIB 2007 je z osrednjo razstavo opozoril na kompleksnost in raznolikost ilustratorske umetnosti z vse večjim številom mladih ilustratorjev in naraščajočo rabo elektronske grafike in kolaža. Podeljene nagrade mednarodne žirije so pokazale širino in odprtost njenih članov za vsakršne likovne rešitve, ki vsebujejo poglobljen izraz v ilustrirano snov in dognanost klasičnih ilustratorskih rešitev na eni strani ter izvirnost in duhovitost v rabi kolaža oziroma v računalniških grafikah na drugi strani. Kaže, da se je žirija posebej zavedala nevarnosti poplitvenja v globalizacijskih težnjah ilustracije in je zato v množici izbranega razstavljenega gradiva nagradila tiste avtorje, pri katerih je zaznala poleg njihove osebne »barve« zakoreninjenost v kulturnem okolju, iz katerega izhajajo. Tako se zdi, da je bila razstava BIB 2007 načrtovan, morda pa tudi intuitiven odgovor na temo, ki jo je obravnaval simpozij – Globalizacija in biti drugačen v ilustraciji. Ker pa je pisanje o njenih podobah precej jalovo početje, če jih hkrati ne vidimo, je vsaj ogled kataloga 21. BIB-a pri branju članka skoraj nujen.

Maruša Avguštin

OCENE – POROČILA

VEČERNICA

Nagrada za najboljše slovensko izvorno mladinsko delo preteklega leta*

Večernica, ki je bila letos podeljena že enajstič, je svoj prvotni namen in pomen ohranila tudi ob novejših nagradah, kot so moja najljubša knjiga (po izboru mladih bralcev), desetnica (stanovska nagrada Društva slovenskih pisateljev) in izvorna slovenska slikanica (nagrada Združenja slovenskih založnikov), saj je še vedno **edina vseslovenska nagrada za najboljše izvorno mladinsko literarno delo preteklega leta**.

Podelitev večernice je povezana s srečanjem slovenskih mladinskih pisateljev OKO BESEDE, ki poteka vsako leto novembra v Murski Soboti. Na tej prireditvi, ki jo organizira Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc d.o.o. (poosebljata ga pisatelj Feri Lainšček in publicist Franci Just), omogoča pa tudi subvencija Ministrstva za kulturo, se vedno zbere več kot petdeset pisateljev, teoretikov in knjižničarjev, revija *Otrok in knjiga* že tradicionalno poskrbi za vsebinsko pripravo in izvedbo simpozija s področja mladinske književnosti (prispevki so objavljeni v reviji), pisatelji pa prvo dopoldne svojega dvodnevnega bivanja na SZ Slovenije namenijo tudi nastopom po pomurskih osnovnih in srednjih šolah.

Večernico sta leta 1996 ustanovila FRANC-FRANC in revija *Otrok in knji-*

ga, pokroviteljstvo nad nagrado pa je na pobudo Ferija Lainščka prevzelo Časopisno-založniško podjetje Večer iz Maribora. Takratno vodstvo – direktor Božo Zorko, glavni urednik Milan Predan in urednica kulturne redakcije Melita Forstnerič Hajnšek – so nagrado za sicer pomembno, a ne prestižno področje umetnosti znali upravičiti in povezati s svojimi načrti. Leta 2006 je Večer na lastno željo postal še enakovreden (torej tretjinski) lastnik večernice, kar nagradi, ki je tudi finančna, najbrž zagotavlja nove možnosti.

Potrebo po ustanovitvi nacionalne nagrade za mladinsko književnost sta ustanovitelja leta 1996 argumentirala tudi z dejstvom, da je število založb na slovenskem knjižnem trgu v devetdesetih letih nenehno naraščalo, posledično se je seveda občutno povečevala tudi letna količina knjižnih naslovov za otroke in mladino. Ta pa žal ni bila prenosorazmerna s kvaliteto besedil; mnoge izdaje so imele npr. zgolj razvedrilni ali čisto komercialni namen, nekatera besedila so bila izrazito poučna, spet druga so otroški način doživljanja sveta kičasto idealizirala in poenostavljala. Znamenita Levstikova nagrada založbe Mladinska knjiga (prvič podeljena leta 1949), ki je imela za razvoj slovenske mladinske

* Prispevek je bil predstavljen na slovenskem slavističnem kongresu v Trstu, oktobra 2007.

književnosti po 2. svetovni vojni nedvomno izjemno pomembno in spodbudno vlogo, je sicer še zmeraj pokrivala največ novoizdanih knjig za otroke in mladino, nikakor pa ni zadoščala za vrednotenje celotne produkcije.

Ustanovitelja večernice sta poskrbela za skrbno preiščena in zapisana pravila izbora, ki sta ga zaupala petčlanski strokovni žiriji, v kateri imajo svojega predstavnika revija *Otrok in knjiga*, podjetje Franc-Franc, ČGP Večer, Društvo slovenskih pisateljev in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije skupaj s Slovensko sekcijo IBBY. Časopis *Večer* tako od leta 1997 meseca marca ali aprila objavi razpis, na osnovi katerega je možno kandidirati za nagrado. Za večernico naj bi se torej založbe in avtorji praviloma potegovali, vendar lahko žirija prispelemu naboru knjig doda dela, za katera meni, da ne smejo biti spregledana. Pri tem si pomaga s seznamom novih knjig, ki ga za vsako leto posebej pripravi Pionirska knjižnica KOŽ Ljubljana. Žirija po tri- do štirimesečnem branju in pisanju internih anotacij najprej s tajnim glasovanjem izbere 5 enakovrednih finalistov, s katerimi so nato v *Večeru* objavljeni daljši intervjuji. V mesecu v oktobru pa razglasi nagrajenca, ki nagrado prejme na svečani večerni prireditvi v Murski Soboti, vsakoletnem osrednjem dogodku Očesa besede.

Z večernico je bilo doslej nagrajenih 10 avtorjev: **Tone Pavček, Desa Muck, Janja Vidmar, Polonca Kovač, Feri Lainšček, Matjaž Pikalo, Marjana Moškrič, Slavko Pregl, Igor Karlovšek in Dušan Dim**. Med njimi so bili – zanimivo – dokaj enokopravno zastopani predstavniki obeh spolov in različnih generacij. Polovica nagrajencev je v času podelitve nagrade ustvarjala/še ustvarja izključno ali pa predvsem mladinsko literaturo (Desa Muck, Janja Vidmar, Polonca Kovač, Marjana Moškrič, Slavko Pregl), druga polovica ima tudi bogate

opuse nemladinske literature; izjema pa je vsekakor Dušan Dim, ki je nagrado prejel za svoj knjižni prvenec, označen kot razvojni roman. V času izbora nekateri finalisti in kasnejši nagrajenci (Desa Muck, Marjana Moškrič, Igor Karlovšek, Dušan Dim; Lilijana Praprotnik Zupančič, Danila Žorž, Andrej Makuc, Jana Bauer, Peter Svetina, Neli Kodrič, Barbara Gregorič Gorenc) niso bili oz. še vedno niso člani Društva slovenskih pisateljev, kar pomeni, da ne morejo kandidirati za nagrado desetnica, ki jo DSP podeljuje izključno svojim članom.

Žirija je v desetih letih za večernico nominirala 50 literarnih del dvatridesetih avtorjev. Kar s po petimi deli sta bili nominirani Desa Muck (1997, **1998**, 2002, 2004, 2005) in Janja Vidmar (1998, leta **1999** z dvema deloma, 2004, 2006), s štirimi deli Bina Štampe Žmavc (1997, 1999, 2002, 2004), s po dvema deloma pa Dim Zupan (1997, 2003), Milan Dekleva (1998, 2001), Maja Novak (1999, 2000), Feri Lainšček (2000, **2001**), Marjan Tomšič (2001, 2002), Slavko Pregl (**2004**, 2006) in Danila Žorž (2001, 2006).

Pregled po žanrih pokaže, da so med 50 finalistov bile uvrščene samo **tri pesniške zbirke** (avtorji: Tone Pavček, Milan Dekleva in Barbara Gregorič Gorenc), **eno samo dramsko delo** (avtor Milan Jesih), **23 del realistične proze** (14 avtorjev: Desa Muck, Janja Vidmar, Polonca Kovač, Matjaž Pikalo, Marjana Moškrič, Slavko Pregl, Igor Karlovšek, Dušan Dim; Dim Zupan, Vitan Mal, Marjan Tomšič, Andrej Makuc, Miroslav Košuta, Franjo Frančič) in **23 del nerealistične literature** (17 avtorjev: Feri Lainšček, Lela B. Njatin, Desa Muck, Milan Dekleva, Andrej Rozman Roza, Maja Novak, Bina Štampe Žmavc, Kajetan Kovič, Lilijana Praprotnik Zupančič, Matea Reba, Danila Žorž, Marjan Tomšič, Jana Bauer, Vinko Möderndorfer, Peter Svetina, Neli Kodrič, Borut Gombač).

Nagrajena je bila ena zbirka poezije (*Majnice: fulaste pesmi*), ena zbirka pravljic (*Mislíce*) in osem realističnih literarnih del, namenjenih bralcem knjižničarske stopnje M (5 del: *Lažniva Suzi, Princeska z napako, Ledene magnolije, Gimnazijec, Distorzija*) in P (3 dela: *Kaja in njena družina, Luža, Srebro iz modre špilje*).

V nagrajenih delih so po mnenju žirije mladi bralci lahko ob inovativno nagnovornih verzih o univerzalnem dojemanju ljubezni zaslutili moč žlahtne klasične poezije, odkrivali so lahko temne, pogosto zamolčane plati odraščanja in sodobne družbe, prisluhnili dialogu s kolektivnim nezavednim, se nasmejali upovedovanju newageovskega življenjskega sloga skozi otroško perspektivo, uživali ob avanturističnih dogodivščinah in duhovitem ironiziranju sveta današnjih otrok in odraslih, se zamislili nad najglobljimi brezni sodobne mladosti in se spet vedno znova čudili lepoti in enkratnosti osmišljenega življenja.

Nominirana in nagrajena dela so v knjižnicah uvrščena v naslednje skupine: 17 del ima oznako C, 13 del oznako P in 20 del oznako M. Več kot očitno je torej, da med finalisti prevladujejo literarna dela za mladostnike in da kljub dobri zastopanosti knjig za najmlajše bralce še nobeno delo iz te kategorije ni dobilo večernice.

Če smo še v »zlatih« sedemdesetih in osemdesetih letih tožili, da Slovenci skorajda ne premoremo domače literature za najstnike, lahko ob naših podatkih potrdimo, da smo v zadnjem desetletju dobili tudi odlične ustvarjalce problemske mladinske literature. Pravzaprav se je v tem času kvalitetna literarna bera – tako kot v mnogih evropskih deželah – obrnila celo njim v prid. Glede na omenjeni literarni razvoj in glede na dejstvo, da žirija iz leta v leto pretresa vedno obsežnejši korpus besedil (prvo leto 19,

zadnji dve leti pa že krepko čez 100), bo najbrž potrebno razmisliti o delitvi večernice na dve (s starostjo ciljnih bralcev pogojeni) kategoriji.

In kako so v izboru zastopane založbe? 4 nagrajene knjige je izdala Mladinska knjiga, 2 Cankarjeva založba (obe sta izšli v zbirki Najst), po eno pa Mladika, DZS, Franc-Franc in Prešernova družba. Vsa nominirana literarna dela pa je izdalo 17 založb: 19 knjig Mladinska knjiga, 5 knjig Mladika, po 4 knjige Cankarjeva založba, Prešernova družba in Karantanija, po dve knjigi DZS in Epta, po eno pa Franc-Franc, Mohorjeva družba Celovec, Aleph, Viharnik, Revija Galeb, Zadruga Novi Matajur, Reba Kamnik, Vodnikova hiša, Aristej, Mondena in Obzorja.

Pri tej kratki analizi, ki glede na posamezna leta ne kaže posebnih odstopanj, je morda dobro dodati, da so se člani žirije menjavali pogosteje, kot predvideva pravilnik, po katerem je dovoljeno nepretrgoma delovati dva mandata oziroma šest let. O izboru so doslej odločali: dr. Igor Saksida, Melita Forstnerič Hajnšek, mag. Tilka Jamnik, Milan Vincetič, Darka Tancer-Kajnih, dr. Marjana Kobe, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Bina Štampe Žmavc, Slavko Pregl, Tone Partljič, Petra Vidali, Ida Mlakar in dr. Vida Medved Udovič.

Zanimivo bi bilo seveda pregledati tudi podatke o knjižnični izposoji nagrajenih del v letu po nagradi in tudi v daljšem časovnem obdobju.

Za konec dodajamo še kronološko urejen seznam vseh finalistov ter utemeljitve nagrad, saj tako zbrano gradivo ni bilo doslej še nikjer objavljeno. Pravzaprav lahko rečemo, da je večernica medijsko – razen Večera, ki seveda podelitvi in finalistom odmerja res veliko prostora – dokaj slabo predstavljena. Posamezna dela in njihovi avtorji so

sicer občasno že bili deležni širše pozornosti (povabili so jih celo v najbolj gledane večerne razvedrilne oddaje TV Slovenija), najpogosteje pa celo največji slovenski dnevnik priobči le zelo kratko informacijo o končni odločitvi žirije. Zato pri utemeljitvah nagrad, iz katerih je lepo razvidna tematska in slogovna raznovrstnost literarnih del, v oklepaju navajamo številke revije *Otrok in knjiga*, kjer se nahajajo podatki o nagrajencu in finalistih. Od številke 50 dalje so v reviji ponatisnjeni tudi intervjuji z nagrajenci in finalisti, ki so bili objavljeni v *Večeru*.

Finalisti

Tone Pavček: *Majnice*. Mladika, 1996.
Bina Štampe Žmavc: *Ure kralja Mina*. Mladinska knjiga, 1996.

Dim Zupan: *Leteči mački*. Mladinska knjiga, 1996.

Desa Muck: *Kremplin*. Mohorjeva družba Celovec, 1996.

Lela B. Njatin: *Velikanovo srce*. Aleph, 1996.

Desa Muck: *Lažniva Suzi*. Mladinska knjiga, 1997.

Milan Dekleva: *A so kremšnite nevarne?* Mladinska knjiga, 1997.

Milan Jesih: *Štiri igre za otroke*. Mladinska knjiga, 1997.

Andrej Rozman Roza: *Skrivnost špurkov*. Mladinska knjiga, 1997.

Janja Vidmar: *Moj prijatelj Arnold*. DZS, 1997.

Janja Vidmar: *Princeska z napako*. DZS, 1998.

Janja Vidmar: *Aknožer*. Mladinska knjiga, 1998.

Vitan Mal: *Ta grajski*. Prešernova družba, 1998.

Bina Štampe Žmavc: *Muc Mehkošapek*. Epta, 1998.

Maja Novak: *Vile za vsakdanjo rabo*. Obzorja, 1998.

Polonca Kovač: *Kaja in njena družina*. Mladinska knjiga, 1999.

Kajetan Kovič: *Mačji sejem*. Mladinska knjiga, 1999.

Lilijana Praprotnik Zupančič: *Resnične pravljice in pripovedke*. Mladika, 1999.

Feri Lainšček: *Žlopi*. Prešernova družba, 1999.

Maja Novak: *Male živali iz velikih mest*. Karantanija, 1999.

Feri Lainšček: *Mislíce*. Franc-Franc, 2000.

Marjan Tomšič: *Katka in Bunkec*. Mladinska knjiga, 2000.

Milan Dekleva: *Alica v računalniku*. Cankarjeva založba, 2000.

Danila Žorž: *Poskus*. Karantanija, 2000.

Matea Reba: *Zmajček Bim in Bimbi*. Reba, 2000.

Matjaž Pikalo: *Luža*. Prešernova družba, 2001.

Desa Muck: *Anica in zajček*. Mladinska knjiga, 2001.

Andrej Makuc: *Oči*. Cankarjeva založba, 2001.

Bina Štampe-Žmavc: *Ukradene sanje*. Mondena, 2001.

Marjan Tomšič: *Martova velika junštva*. Revija Galeb, Zadruga Novi Matjur, 2001.

Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*. Cankarjeva založba, 2002.

Dim Zupan: *Trnovska mafija*. Prešernova družba, 2002.

Miroslav Košuta: *Njune zgodbe*. Mladika, 2002.

Vinko Moderndorfer: *Muc Langus in čarovnička Gajka*. Mladika, 2002.

Jana Bauer: *Izginjevalec čarovnic*. Vodnikova založba, 2002.

Slavko Pregl: *Srebro iz modre špilje*. Mladinska knjiga, 2003.

Desa Muck: *Anica in velike skrbi*. Mladinska knjiga, 2003.

Peter Svetina: *Mrožek dobi očala*. Mladinska knjiga, 2003.

Janja Vidmar: *Prijateljja*. Mladika, 2003.

Bina Štampe-Žmavc: *Pogašeni zmaj*. Epta, 2003.

Igor Karlovšek: *Gimnazijec*. Mladinska knjiga, 2004.

Neli Kodrič: *Na drugi strani*. Mladinska knjiga, 2004.

Desa Muck: *Anica in velika skrivnost*. Mladinska knjiga, 2004.

Franjo Frančič: *Dražen in jaz*. Karantanija, 2004.

Borut Gombač: *Velike oči male budilke*. Aristej, 2004.

Dušan Dim: *Distorzija*. Cankarjeva založba, 2005.

Slavko Pregl: *Spričevalo*. Mladinska knjiga, 2005.

Janja Vidmar: *Fantje iz gline*. Mladinska knjiga, 2005.

Danila Zorž: *Izkop*. Karantanija, 2005

Barbara Gregorič Gorenc: *Tri pike ...* Viharnik, 2005.

UTEMELJITVE ŽIRIJ

Večernica za leto 1996

Tone Pavček je bil letos prvi med skoraj enakimi, saj so kar tri dela dobila enako visoko število točk. Najvišje je bil ocenjen – klasik. Klasika ne pomeni le vrhunske umetniške vrednostne oznake, ampak je, če je živa literatura, tudi nagovorna. Zanimivo je, da si tudi sodobni mladi bralci v spominske knjige danes, v času ekranov in tipkovnic, izpišejo, za potrebe srca in duha, ta ali oni posebej doživeti verz iz Pavčkove zbirke. Klasiko vedno »preverja« literarna kritika, veda in šola – v tem smislu je Pavček preverjeno ime. Prav zato je večernica še dodatna potrditev Pavčkove žlahtne

klasičnosti. Ta klasičnost torej ne pomeni kake pomenske izpraznjenosti in formalne klišeiziranosti, saj je v *Majnicah* dobila inovativno izpovedno moč v pogovoru z mladostnikom. Pogovor, dialog med generacijami je danes v kritiki mladinske književnosti ena najbolj izpostavljenih vrednostnih oznak. Kdor se je sposoben pogovarjati, ta ni obsojen na molk, to največjo nevarnost za literaturo v vsakem času. *Majnice* so napisane v jeziku mladostnikov, v slengu, ki mu niso tuje podobe računalnikov, filma, McDonalda, skratka sodobnega mesta. V tem se oddaljujejo od prejšnjih, na vživljanju v mladostne resentimente temelječih besedil, tj. zbirke *Majhen dober dan*, *Prave in neprave pesmi*. Temeljno in povsem izvirno sporočilo *Majnic* je mogoče zjedriti v misel, da sta tudi v našem času hladne elektronske komunikacije za poezijo in ljubezen rezervirana v onj po papirju in črnilu (cikel Pisma). Pesnik vzpostavlja dialog z najstnikom v svojem posebnem pesniškem razmisleku starostno določenega, a hkrati univerzalnega dojemanja ljubezni, izpovedi in dozorevanja.

(*Otrok in knjiga*, št. 45)

Večernica za leto 1997

Tretjeosebna pripoved **Desa Muck** *Lažniva Suzi* sodi v okvir tem, ki jih je pisateljica obdelovala že v prejšnjih letih. Njen opus se posveča predvsem prikazom odraščanja in težav, ki so povezane z njim. Odraščanje je praviloma povezano z liki mladostnic (*Pod milim nebom*, *Hči lune*), v nizu dogodivščin pa zavzema Desa Muck zanj značilno humorno držo do sveta. V romanu *Lažniva Suzi* je novost tako glede na avtoričin dosedanji opus kot glede na mladinsko literaturo v celoti ta, da prikaže tudi temnejše, resne plati odraščanja. Nekateri motivi sodijo skorajda med »tabuje« v mladinski književnosti: alkoholizem v družini, socialna beda, izguba nedolžnosti. Kljub tem

sporočilnim plastem pisateljica ne posega po tragičnih, razčustvovanih oziroma pridigarskih tonih. Doživetja glavne osebe Suzane Mavrič, sprva osmošolke, kasneje gimnazijke, so upovedene na značilno humoren avtoričin način. Ker je dekleta s socialnega dna (mama je kuharica, oče soboslikar in alkoholik), si izmišljuje, da je iz bogate družine, kar je vir cele vrste smešnih pripetljajev. Nekoliko trpkajša spoznanja o življenju dobi glavna junakinja v prvih ljubezenskih izkušnjah, predvsem v naključni izgubi nedolžnosti; to jo pripelje v trpljenje, samoobsojanje in sram, kasneje pa celo do poskusa samomora. Ljubezen spremljajo seveda tudi komični dogodki, npr. priznanje ljubezni »po pomoti.«

Brez velikih besed ali naukov zaključuje Desa Muck svoj mladinski roman v preprosti, a hkrati temeljni resnici, da humor in življenjska energija mladosti na koncu premagata vse hudo. Lažniva Suzi se zaveda, da si nekoliko preveč izmišljuje, a kljub temu vztraja v tej svoji drži, ki je zanjo hkrati tudi edina možna avtentična, individualna življenjska pot.

(*Otrok in knjiga*, št. 46)

Večernica za leto 1998

Že v posvetilu *Princeske z napako* – »knjigo posvečam vsem tistim mladim in manj mladim, ki se ne počutijo dovolj dobro v svoji koži« – se odraža prevladujoča poetika proze **Janje Vidmar**, in sicer prikazovanje problematičnega junaka, autsajderja. Tokrat se ta poetika oddaljuje od lahkotne, svetle podobe problematičnega najstnika in se ukvarja z begunko Fatimo iz vasice pri Srebrenici. Že začetek romana razkriva tudi izhodišče grozljive zgodbe, ki ji je bralec priča: najprej ji je zatežil Brane. Od te izjave »prikaz teženja« preraste v portret sodobne brezčutnosti, »mrzlih src«, kar avtorica simbolno postavlja v mraz novoletnega časa. Temeljna značilnost literarne junakinje, skozi katero pisa-

teljica Janja Vidmar prikazuje sodobno barbarstvo našega časa: poniževanje, nasilje, sovraštvo do vsega drugačnega, je osamljenost. Fatima je pač »Bosanka v Sloveniji«, izročena na milost in nemilost posmehu sošolcev, bedi in celo spolnemu nasilju. V tako pretresljivo, včasih že kar preveč temno in brezizhodno besedilno stvarnost, ne posije nikakršen žarek upanja, saj Fatima nima doma nikjer, niti v lastni družini.

Tako je ta roman predvsem podoba želje po prijateljstvu in hkrati opomin bralcem vseh starosti, da morda par metrov od naših varnih gnezd živi nekdo, ki ga je življenje brez njegove krivde vrglo v čas ledu in samote.

(*Otrok in knjiga*, št. 48)

Večernica za leto 1999

Polonca Kovač, ki je v slovenski mladinski književnosti navzoča od srede sedemdesetih let, je v pripovedi *Kaja in njena družina* prikazala »temne tone« otroštva: stisko osemletne deklice, ki doživlja ločitev staršev. Konflikti, ki so privedli do ločitve, so na začetku dela opisani kot slike oz. skorajda vsakdanji utrinki, brez moralističnih ali sentimentalnih komentarjev. Zgolj bežen opis ali le omemba dogodkov sama po sebi sooblikujeta jedro zgodbe: tesnobno razpoloženje, ki ga kot kontrast še podkrepi igriva otroškost dečka Matička. Že v začetku zgodbe avtorica ustvari podobo dekličiniga nerazumevanja novih okoliščin – »izgube tal«, ki se v nadaljevanju še stopnjuje v dojemanje realnosti kot sprva »zoprne«, kasneje pa vse bolj obremenjujoče. Deklica namreč ni le zbegana, žalostna, zaskrbljena, jezna in uporniška, pač pa občuti celo krivdo za ločitev staršev. Kaja za premagovanje strahov in stisk skorajda ne najde opore: »huda misel« – razpad družine – razkroji celo občutek varnosti in domačnosti pri babici in dedku. Tako ostaja v prevladujočem delu pripovedi njeno edino »zatočišče« pogovor s krista-

lom, pri katerem išče junakinja odgovore na življenjska vprašanja in probleme, ki presegajo njeno moč razumevanja in ustreznega odzivanja nanje.

Pretres v čustvenem svetu deklice je napisan kot tretjeosebna pripoved: vanjo so vključeni drobci deključinih slutenj, spoznanj in odzivov, kar daje delu izrazito otroško perspektivo. Zanimiva in učinkovita so tudi kratka fantazijska oz. pravljlična besedila na začetku poglavij: pogovor zelenega zajca s kraljično, pticami, mišjo, žabo in drugimi živalmi. Ti deli so komentarji glavnega dogajanja., v njih pa se nevsiljivo in zastrto odraža poanta posameznega poglavja. Posebna odlika dela je tudi to, da osebe niso oblikovane črno-belo. Kaja ni popoln otrok, zgled ravnanja in pomilovanja vredna »sirota«, odrasli pa tudi niso enodimenzionalni negativni liki. Tesnoba, osamljenost, deloma pa tudi bolečino izražajo tudi ilustracije Maje B. Jenčič: »s pogledom od zgoraj« in praznimi prostori ter očitno nepremičnostjo upodobljenih likov ilustratorica še poudari razpoloženje in temo pripovedi. S tematizacijo otroške stiske (ločitev) in možnostjo njene rešitve (na koncu življenje »počasi postaja znosno«) je pripoved *Kaja in njena družina* v sodobni slovenski mladinski književnosti vsekakor posebnost, izstopa pa tudi med deli Polonce Kovač. Njen opus namreč določata igrivost in humor, ki sta opazna celo v besedilih s temo identitete, drugačnosti in strpnosti. Z nanovejšim delom pa je pisateljica pokazala, da otroštvo nikakor ni le sproščen smeh, ampak tudi stiska, žalost in bolečina. Vsebinska in jezikovno-zgradbena inovativnost upravičujeta sklep žirije, da nagrado večernica za leto 1999 prejme pripoved *Kaja in njena družina*.

(*Otrok in knjiga*, št. 50)

Večernica za leto 2000

Pisatelj **Feri Lainšček** se v knjigi *Misllice* vrača k ljudskemu pravljličnemu

izročilu, njegovim prepoznavnim motivom (predvsem situacijam) ter značilni tematiki (moč ljubezni in dobrote). V medbesedilno izrazitem vzpostavljanju klasičnega pravljličnega vzorca je zaznaven tudi zavesten odmik od vzorca sodobne pravljice. Pisatelj skuša obuditi in aktualizirati značilno pripovedno držo, v kateri se ne identificira npr. s svetom otroške želje, pač pa vzpostavlja dvogovor z izročilnim pripovedovalcem, z njegovo prvinsko modrostjo in pripovednim tonom kot bistveno značilnostjo izročila ljudske pravljice. Vse to pisatelj nakazuje že v uvodnem zapisu, v katerem avtobiografska dejstva (spomin na mamo in očeta) poveže z ustvarjalnim hotenjem, s katerim v sodobni čas »seli« pravljlične junake in dogodke, da bi tako morda pokazal na drugačno možnost dojemanja realnosti: pravljlično doživljanje vsega, kar je, se namreč izogiba razumski razlagi in skuša v vsakdanjih stvareh odkriti magično in nepredvidljivo. Hkrati pa je *Misllice*, tudi zaradi paradoksalnega naslova, mogoče brati tudi kot pripovednikov in bralčev dialog s kolektivnim nezavednim in poetičnimi načeli sodobne mladinske ustvarjalnosti. *Misllice* zato kljub zaznavnemu lirizmu v slogu in podobah pokrajine med Muro in Rabo nikakor ne želijo biti in niso (simulirani) avtentični zapis ljudskega izročila. So predvsem zgodba o ustvarjalcu, ki v sodobnem času zmore prepričljivo utemeljiti svojo pripovedno držo v »poslušanju in prisluškovanju«; svet, ki ga bralcu razkrivajo *Misllice*, je prav zaradi drža, kljub klasičnemu vzorcu, neznačka, ki sodobnega človeka vedno znova začudi.

(*Otrok in knjiga*, št. 52)

Večernica za leto 2001

Pikalov Luža, deček Ran, obiskuje waldorfski vrtec; iz simpatičnih srečevanj med njim ter pravili vrtca in običajnega sveta nastaja prvoosebna pripoved, ki

je igriva, prepričljiva in najmočnejša predvsem v avtentični dikciji šestletnika. Njegovemu miselnemu svetu in jezikovnim zmožnostim avtor prilagaja skladijske vzorce ter izbor besed, med katerimi so nekatere tudi tabujske in ki brez dlake na jeziku poimenujejo tisto, o čemer mladinska književnost največkrat molči. Pikalova izpeljava pripovedi je dosledna in nikjer ne odstopa od koncepta, inovativna je tudi tematsko, saj si je avtor drznil vplesti v dogajanje nekatere »banalne« situacije: brisanje ritke na stranišču ali lulanje v »poznejših letih«...

Izvrstno, subtilno je oblikoval pripoved nenavadnega, netipičnega dečka, ki dobi meso in sladkarije samo pri babici, ki se ne igra z orožjem in pozna jogo ... Luža pravi: »Mi moramo jest veliko fižola, ker ne jemo mesa od mrtvih živali. Samo potem kar naprej prdimo ... Za poslastico je bil piškot brez sladkorja, iz rjave moke, ker ne smemo jesti bele moke v mojem vrtcu ...« Pikalo tako duhovito z minimalnimi sredstvi skozi otroške oči upoveduje newageovski življenjski slog, kar je tematski novum v slovenski literaturi za otroke, pri tem pa je popolnoma nepretenciozen in z bralcem ne koketira na cenen način. Dečku je svet, ki ga doživlja, neznanka, ne razume ga v celoti – kljub temu da nas prepričuje o svoji vsevednosti in odraslosti. Tako je Pikalova zgodba tudi svojevrsten, a prav nič tendenciozen portret sodobnega sveta odraslih, ki jim avtor namenja humorne bodice zgolj posredno ter brez sleherne opozicije med naivnim otroštvom in odraslostjo. Luža namreč odrašča v posebnem, netipičnem, pa hkrati zelo sodobnem okolju in se v pripovedi pravzaprav poslavlja od otroškosti in divje, nebrzdane domišljije. Zato je knjiga **Luža** naslovniško univerzalna: naslovni junak je zaradi sporočilnosti, ki izhaja iz razmerja med njim in ostalimi osebami, veliko več kot le

simpatični deček: pripisati mu je namreč mogoče nekakšno neodvisno mišljenje in vrednotenje sveta, zapredenega v bolj ali manj smiselna pravila. Prepričljiva psihologizacija je poleg bleščeče izpeljanega pripovednega loka in slogovne čvrstosti ter doslednosti prav tako odlika tega dela.: »Ni važno, koliko je številka vesolja, ampak da se imamo radi, če veš. Konec je konec ...« Tako konča Lužovo zgodbo Pikalo. Izvirno, odlično zgrajeno in izpeljano zgodbo duhovito nadgrajujejo ilustracije Marjana Mančka v stilu preproste otroške risbe.

(*Otrok in knjiga*, št. 55)

Večernica za leto 2002

Ledene magnolije so roman o aktualni temi – radikalno in celostno tematizirajo spolno nasilje v družini. Vendar se literarni trend angažiranega socialnega realizma ne vpisuje površno in enoznačno. Pripovedni svet **Marjane Moškrič** oziroma njene prvoosebne junakinje je subtilen in do skrajnosti iskren, kar *Ledene magnolije* obvaruje pred možnostjo preenostavne sporočilnosti in moraliziranja. Že izbira prvoosebne naracije in uspešna izpeljava le-te govori o prepričljivi pisavi: prvoosebnost omogoča najmočnejši čustveni naboj in prav tako neposreden, celo zaupen stik z bralcem, toda samo spretni pripovedniki se znajo izogniti pastem, ki jih skriva prevelika bližina.

Slog pripovedi je izčiščen in ves čas dosleden. Krčevita, boleča zgodba je povedana v krčevitem, eliptičnem jeziku, ki prehaja na pravih mestih že v nekakšno zaklinjanje. Jezik je socialno realističen, vendar je uporaba nizkih registrov funkcijsko utemeljena in posredovana s pravo mero.

Ni mogoče spregledati, da se temna mora glavne osebe razveže v slutnjo svetlejše zarje, nenazadnje posebna svetloba prežarja vso knjigo.

(*Otrok in knjiga*, št. 58)

Večernica za leto 2003

Kolektivni junak v romanu *Srebro iz modre špilje Slavka Pregla* išče zaklad in ga najde. Dogaja se avantura, dogaja se na počitnicah, dogaja se otrokom. Imamo torej vse postavke za žanr avanturistično počitniškega romana. In vendar dobimo več od žanra. Kolektivni junak ni klišejski, ker so liki prefinjeno individualizirani. Prav tako so premišljene in netipske njihove relacije z okoljem. Generacijski konflikt ne postane samozadosten razlog pretiravanj, ker niso odrasli ne bolj ne manj popolni od še ne odraslih. Oboje avtor ves čas neprizanesljivo in zares duhovito ironizira. Druga ali verjetno prva pripovedna potujitev žanra pa je precizna in bogata pisava, ki ne ovira tekoče zgodbe, vendar pa bralca »vrže« iz samoumevnosti avtomatiziranega dožemanja sveta in mu omogoča, da ga vidi na novo. Natančno artikulirani pisavi se pridružuje natančno zgrajena zgodba. Vse niti se prepletajo in iztečejo, vendar ne v klasičen srečen konec. Zgodba iskanj ostaja na vseh ravneh odprta.

Odrptost pa je tudi tisti poglavitni presežek *Srebra v modri špilji*, ki se razkriva že v naslovu. Slavko Pregl poskrbi za subtilno premestitev pojma avanture. Otroci iščejo materialni zaklad. Tega tudi najdejo (pa ne v nerealistični maniri), vendar ne postane razlog neproblematiziranega materialnega zadovoljstva. Najdeno prepustijo arheologom, materialni zaklad postane skupna duhovna last. Kot je skupna duhovna last tisto, kar so na počitnicah nehote iskali in našli vsi. Stari ribič poskrbi za popotnico: »Vzemi si vsak po eno pest sreče s seboj. Ko se boste potepali po svetu in vam bo kdaj težko, pogledajte v dlan. Spomnite se na ta mir in na to tišino. Pa na vse to srebro!« (*Otrok in knjiga*, št. 61)

Večernica za leto 2004

Gimnazijec Igorja Karlovška je presenetljiv roman o najglobljih breznih

sodobne mladosti. V poplavi problemske literature o mladostnikih in za njih se zdi najradikalnejši in najbolj brezkompromisen. Roman ni napisan stilistično bravurozno, toda katerakoli druga jezikovna izbira bi bila neavtentična in olepševalna. Besedilo je napeto branje o zahtevnih problemih družine, šole, prevzgojnih domov, vendar z nedvoumno svetlobo na koncu brezupno temnega rova dogajanja. Nadpovprečno inteligenten mladoletnik Peter Janežič je po nedolžnem obsojen, da je kriv smrti svojega prijatelja, in je zato poslan v prevzgojni dom Radeče. Strahote sistematičnega šikaniranja domske najstniške »elite« prestopnikov, ki jih mora prestajati glavni lik, bralca ne pustijo neprizadetega: najprej zaradi sugestivnosti prvoosebne pripovedi glavnega lika ter njegove nesentimentalne diktije, pa tudi zato, ker Karlovšek domski vzorec »prevzgoje« mladostniških prestopnikov posredno in neposredno problematizira kot vzgojno neproduktiven koncept. Pač pa je avtorjev optimizem uprt v glavni lik, saj ga prepričljivo oblikuje tako, da fant zmore zdržati pritisk prevzgojne ustanove, na obnovljenem sodnem procesu pa dokaže svojo nedolžnost. A četudi se roman srečno razplete, so človeške rane drugačnih take, da bo Peter zaznamovan za vse življenje. *Gimnazijec* sporoča, da nas obkroža hudo (če že ne zlo), vendar se je še zmeraj vredno upirati.

(*Otrok in knjiga*, št. 64)

Večernica za leto 2005

Silovita in eruptivna, s čustvi nabita, iskrena in prepričljiva pripoved Dušana Dima je prvenec, ki ga je avtor namenil mladim, ki se navdušujejo nad glasbo, zlasti nad punkom. Vendar zaradi svoje univerzalnosti *Distorzija* presega generacijske okvire, saj punk, četudi v ospredju romana, za njegovo sporočilnost niti ni tako zelo pomemben, kar je razvidno že iz večpomensko zastavljene naslova.

Distorzijo, ki v medicini označuje izvin, pretrganje sklepnih vezi, v glasbi pa poseben kitarški efekt, lahko v prenesenem pomenu razumemo kot izrazit in skrajn napor, ki je pogoj za preseganje izjemne situacije, v kateri se znajde tudi glavni junak romana, petnajstletni Piksi, gimnazijec, upornik, umetnik, sin proletarskih staršev, prebivalec ljubljanskih ulic in punkovski zanesenjaka. Glasba je za Piksija več kot zgolj zabava: je način samorealizacije, iskanje lastne identitete ter ustvarjalno dejanje, ki mu ga hladna in odtujena družina pa tudi širše okolje noče priznati. Fant mora za dosego svojega cilja premagati številne zunanje in notranje prepreke: opraviti s šibko samopodobo, se soočiti s svojo spolno vlogo, vztrajati kljub neodobranju in nezaupanju družine ter posmehu vrstnikov, preseči ljubzensko razočaranje in odkriti, kaj je v odnosu pristno in kaj ponarejeno, opraviti s čustveno izpraznjeno

in prenarejeno glasbeno konkurenco, poleg tega pa se znajti še v številnih finančnih težavah, zgladiti odnose med člani skupine in se ob tem tudi sam učiti sprejemanja sebe in drugih.

Roman je tako v pravem pomenu besede razvojni: protagonist ob skrajnih naporih, s trmasto zagnanostjo in odpovedovanjem doživi pomembno notranjo preobrazbo: v sebi odkrije trdnost, ki temelji na moči lastne kreativnosti. Takšna intimna preobrazba pa se seveda ne manifestira kot klasični srečni konec.

Eruptivnost in prepričljivost zgodbe najde svoj optimalen izraz tudi v slogu. Avtor *Distorzije* ne izumlja jezika, ki bi se priličil domnevni mladosti, njegov jezik se zdi enako avtentičen ter hkrati izčiščen in skoncentriran, kot njegova tematska izbira.

(Otrok in knjiga, št. 66)

Darka Tancer-Kajnih

**OSVOBOJENI OTROK –
OTROŠTVO V DELIH ASTRID LINDGREN**
The Liberated Child – Childhood in the Works of Astrid Lindgren
Stockholm, 30.–31. maj 2007; www.sbi.kb.se/alccpprogram.html

Ob 100-letnici rojstva Astrid Lindgren je Švedski inštitut za mladinsko književnost pripravil mednarodni simpozij, ki je potekal 30. in 31. maja v Stockholmu. Programsko ga je zasnovala in vodila dr. Maria Nikolajeva, profesorica primerjalne književnosti na Univerzi v Stockholmu, referate pa so predstavljali strokovnjaki mladinske književnosti in poznavalci Astrid Lindgren z različnih univerz in inštitutov mladinske književnosti. Bilo nas je okrog 150 udeležencev, največ iz nordijskih dežel, sicer pa po eden ali dva iz drugih evropskih držav, iz ZDA, Irana, Japonske in Gane. Iz Slovenije je bila še dr. Milena Mileva Blažič s Pedagoške fakultete v Ljubljani.

Simpozij o Astrid Lindgren je bil na visoki akademski ravni, zelo deloven in zanimiv. Ker sem imela pred tem priložnost prisostvovati dvema simpozijema o Astrid Lindgren (v Ljubljani in v Zagrebu) – na obeh je sodelovala tudi dr. Maria Nikolajeva – jih lahko med seboj primerjam. Švedski je bil bolj akademski, po posameznih sklopih referatov je bilo dovolj časa za pogovor udeležencev. Naša simpozija, kjer je bilo razmeroma veliko referatov in praviloma nič časa za pogovor, sta imela del referatov vendarle usmerjen k promociji del Astrid Lindgren in k bralcem. Večina abstraktov in referatov je bila že pred simpozijem v Stockholmu dostopna na domači strani

Švedskega inštituta za mladinsko književnost: www.sbi.kb.se/alccprogram.html, sicer pa smo dobili komaj kaj tiskanega spremnega gradiva, pa tudi sicer je bil simpozij na zunaj zelo skromen (prostori na Švedskem inštitutu, postrežba med odmori). Te reči niso toliko pomembne, sem jih pa opazila, ker se pri nas ob organizaciji simpozijev precej ukvarjamo z njimi. Zato pa je program potekal do minute točno po napovedanih urah in vodil ga je sam direktor Inštituta Jan Hansson, ki je bil tudi sicer ves čas na simpoziju in z udeleženci.

Vsak dan smo slišali po dva plenarna referata, sicer pa smo se udeleženci razdelili v dve sekciji, ki sta potekali vzporedno (po dve dopoldne in popoldne), v odmorih so bile predstavitve posterjev. Prvi dan zvečer smo se udeležili podelitve nagrade ALMA (Astrid Lindgren Memorial Award), drugi dan pa so nam sodelavci nagrajene ustanove *Banco del libro* iz Venezuele predstavili svoje delo. Simpozij se je zaključil s plenarnim zasedanjem, na katerem so moderatorji seminarjev poročali o delu, in slavno večerjo v knjižnici Inštituta. Tretji dan je bil organiziran fakultativni izlet v Wimmerby, rojstni kraj pisateljice Astrid Lindgren.

Plenarni referati na simpoziju so bili naslednji:

- Ulla Lundqvist, švedska pisateljica in strokovnjakinja za mladinsko literaturo, je ob pregledu osrednjih del A. Lindgren utemeljevala, da je pisateljica ne le ustvarjala originalne in radožive otroške like, ampak da je bila tudi vedno zagovornica njihove spontanosti in svobodnega odraščanja (*Always on the child's side*).
- Karen Coats, profesorica angleščine in književnosti na Univerzi v Illinoisu (ZDA), je analizirala *Piko Nogavičko* s posebnim poudarkom na odsotnosti staršev, še posebej očeta, ki je ze-

lo drugačen od drugih odraslih, ki imajo dolžnosti in delo ter postavljajo in spoštujejo pravila. Pikin očca je kapitan, ki pluje po morju in uživa na daljnih otokih (*Pippi Longstocking and the Father of Enjoyment*).

- Astrid Surmatz, profesorica literature na Univerzi v Amsterdamu (Nizozemska), je podala bistvene ugotovitve iz svoje doktorske disertacije, v kateri je proučevala prevode del A. Lindgren v nekatere svetovne jezike. Kljub nekaterim odmikom od izvirnih besedil so prevodi umestili A. Lindgren v najširši mednarodni literarni prostor in med bralce po vsem svetu: humana sporočilnost njenih del in pisateljčina prizadevanja ne poznajo meja. (*The International Astrid Lindgren*).
- David Rudd, profesor mladinske književnosti na Univerzi Bolton (Velika Britanija), pa se je lotil analize živalskih literarnih likov v delih A. Lindgren, vse od domačih do divjih, eksotičnih in fantazijskih živali. Opozoril pa je tudi na pisateljčino javno podporo prizadevanjem za zaščito živali in navajal njene izjave. (*The Animal Figure in Astrid Lindgren's Works*).

Sekcij je bilo osem.

- Sekcija z naslovom ***Astrid Lindgren in družba***:

Ulf Boëthius (Švedska) je razmišljal o divji, necivilizirani in neubogljivi Piki Nogavički. Pika je res književna oseba z nadnaravnimi sposobnostmi, toda v določenem kontekstu je lahko razumljena kot osamljen otrok, s katerim se starši ne ukvarjajo (dovolj); in kaj to pomeni ob delikventnosti sodobne mladine? Eva-Maria Metcalf (ZDA) je analizirala pismo A. Lindgren, ki ga je decembra 1939 pisala uredniku Dagens Nyhete; v njem razmišlja o otroštvu in otro-

kovih pravicah, ki se uresničujejo v ravnotežju med svobodo in varnostjo. Kako je pisateljica izkusila »otrokove pravice« v svoji družini in kako jih je izrazila v svojih delih?

Sandra Sanchez (Španija) je predstavila vpliv kulturnega in socialnega okolja na branje prvega prevoda *Pike Nogavičke* v Španiji. Sprva so ga razumeli kot subverzivni tekst o deklici, ki živi sama, brez pravil in ni pripravljena ubogati.

Janina Orlov (Švedska) pa se je lotila analize vloge živali v delih A. Lindgren, ki jih je kot kmečki otrok dobro poznala. Značilno je, da živali v njenih delih nikoli nimajo človeških lastnosti.

- Sekcija z naslovom **Medbesedilnost:** Lena Kåreland (Švedska) je ob delih A. Lindgren razmišljala, kateri elementi in kateri estetski ter literarni vidiki sodijo v modernizmu. Helene Høyrup (Danska) je iskala povezave med Piko Nogavičko kot osvobojenim otrokom umetnosti in otroštvom kot (večno) osvoboditvijo umetnosti. Åsa Johansson (Švedska) je raziskovala vpliv Lucy Maud Montgomery na dela Astrid Lindgren, Cornelia Remi (Nemčija) pa je utemeljevala zvezo med *Madicken* Astrid Lindgren in *Ano z Zelene domačije* pisateljice Lucy Maud Montgomery. A. Lindgren jo je imela za svojo najljubšo knjigo v otroštvu. Med junakinjama obeh pisateljic so nedvomno nekatere podobnosti (obe sta rdečelasi, bistri in ustvarjalni). Bralne izkušnje s tem besedilom in improvizirane dramatizacije z vrstniki so zagotovo vplivale na pripovedne tehnike A. Lindgren.
- Sekcija z naslovom **Tradicija in sprememba:** Line Beck Rasmussen (Danska) je ugotovila, da A. Lindgren uporablja

tako tradicionalne kot moderne literarne postopke in prav v pravšnji meri obojega je njena izpovedna moč. Bjorn Sundmark (Švedska) se je lotil knjig o *Hrupni vasi*, ki so najbolj avtobiografske in tradicionalne, toda te »kmečke pripovedi« so ob izidu (1947, 1949, 1952) v primerjavi z deli Anne Marie Roos, ki je uvedla ta žanr 4–5 desetletij prej, prinesle mnogo novosti. A. Lindgren je ta žanr opazno modernizirala. Anette Öster (Danska) je analizirala – upoštevajoč Bahtina, Proppa in Wentzla – uporabo ljudskega izročila in pripovedne tehnike A. Lindgren v delih *Mio, moj Mio* in *Brata Levjesrčna*. Na istih delih je Milena Blazić (Slovenija) utemeljila zlom magične (domišljajske) kode in ustvarjanje nove.

- Sekcija z naslovom **Podobe otroštva:** Roni Natov (ZDA) je primerjal Piko in Ronjo kot svetlo in temno pastoralo. A. Lindgren se ne ukvarja s socializacijo svojih junakinj. Suzanne E. Henshon (ZDA) se je spraševala, kaj je tisto, kar ohranja Piko kot priljubljeno in pozitivno junakinjo med mladimi bralci po vsem svetu. Kirsti Tveit (Norveška) je na podlagi najsodobnejših psiholoških in socioloških dognanj analizirala, kako se sodobni mladi bralci identificirajo s književnimi osebami iz del Astrid Lindgren in kaj jim te sporočajo. Maria Andersson (Švedska) je primerjala deklištvu *Čarovnice gozdov* Helene Nyblom's in *Ronje* Astrid Lindgren. Gozd je menda v literaturi pogosto simbolno ozadje odraščanja in razvoja; v *Ronji gozd* predstavlja lepoto, nevarnost in svobodo. Ronji so odprte vse poti v gozd.
- Sekcija z naslovom **Otroštvo, adolescence in zorenje:**

Bettina Kümmerling-Meibauer (Nemčija) je iskala avtobiografske elemente v pripovedih A. Lindgren: dogajalni prostor, povezanost z naravo, otroške igre ipd.

Alan Richards (Kanada) je razmišljal o temi bolezni in smrti v *Bratih Levjesrčnih*. Carole Scott (ZDA) je prav tako razmišljala o pisateljčinem odnosu do minevanja življenja in smrti. Yi Te Lin (Tajvan) pa je poudarila, da sta za zdravo odraščanje potrebna neodvisnost in čustvena povezanost s starši oziroma ravnotežje med njima. Astrid Lindgren to izraža v odraščanju otrok brez staršev, starši niso popolni; skozi njihovo izkušnjo naj bi tudi mladi bralec spoznal mesto in vlogo staršev.

– Sekcija z naslovom **Prevajanje:**

Sylvia Liseling-Nilsson (Švedska) je razmišljala o kulturni kodi v procesu prevajanja.

V primeru prevoda *Emila iz Lönneberga* (besedila izven krščanskega izročila) so težave pri prevajanju zaradi različne kulturne dediščine, semantičnih in medbesedilnih učinkov. Angelika Nikolowski-Bogomoloff (Finska) se je dotaknila ideoloških dimenzij v ameriških, britanskih in nemških prevodih *Madicken*. Spremembe v prevodih so posledica različnih ideologij in odnosa do določenih tabujev. Catherine Renaud Busscall (Švedska) je razmišljala o moči in nemoči prevodov ter medbesedilnih vplivih v angleških in francoskih prevodih, tudi o njihovem vplivu na priljubljenost med bralci. *Brata Levjesrčna* je utemeljila kot univerzalno mojstrovino.

– Sekcija z naslovom **Medkulturna recepcija:**

Gloria Bastos (Portugalska) je poročala o prvih prevodih del A. Lindgren

na Portugalskem, M H Mohammadi (Iran) o prevodu *Pike Nogavičke* v deželi Šeherezade, Mare Müürsepp (Estonija) o sprejemu A. Lindgren in njene *Hrupne vasi* v Estoniji, Christina Canameres Torrijos, Pedro C. Cerrillo in Arsenio Jesús Moya Guijarro iz Španije pa so na analizi časopisnih poročil predstavili percepcijo Pike Nogavičke v svoji deželi.

– Sekcija z naslovom **Intermedialnost:**

Elina Druker (Švedska) je analizirala ilustracije Ingrid Vang Nyman v delu *Pika Nogavička*, Agnes-Margrethe Bjorvand (Norveška) pa njeno *Mirabel* kot ilustrirano besedilo (1949) in kot kasnejšo slikanico. Andreas Bode (Nemčija) je predstavil nove ilustracije nekaterih del A. Lindgren v Nemčiji. Anna Battista (Velika Britanija) je razmišljala o filmskih priredbah del A. Lindgren, Olga Maeots (Rusija) pa o vplivu filma in gledaliških predstav na priljubljenost del A. Lindgren v Rusiji.

Na **posterjih** se je Walter Anyanwu (Avstrija) spraševal, če sta osvobajanje in konformizem v otroštvu »uvod v nasilje«. Verena Tibljas (Hrvatska) nas je s pomočjo Pike povabila k sprejemanju drugačnosti. Susan Marie Swanson (ZDA) je predstavila poučevanje domišljjskega pisanja s primerom A. Lindgren, Mare Müürsepp (Estonija) svet ilustratorke Ilon Wikland, jaz pa svojo slikanico *Pika v knjižnici*.

Udeležili smo se tudi podelitve nagrade ALMA (Astrid Lindgren Memorial Award), ki je potekala v Skansenu, v muzeju na prostem v Stockholmu. Nagrado je izročila kronska princesa Viktorija, prirediteljev seveda ni bila brez nekaterih formalnosti, toda potekala je v zelo sproščenem in prisrčnem vzdušju. Veliko programa so predstavljali upri-

zorjeni odlomki iz del A. Lindgren in njene uglasbene pesmi. V glavnem so nastopali otroci in mladostniki.

Nagrado ALMA je tokrat prejel **Banco del libro** iz Venezuele, neprofitna organizacija za promocijo mladinske književnosti. Sedež organizacije je v Caracasu. Njen nastanek sega v leto 1960, ko so osnovali center za izmenjavo učbenikov – od tod tudi ime organizacije. Od takrat se je potopoma v več kot 45 letih razvila v močno in razvejano organizacijo, ki spodbuja ustvarjanje mladinskih knjig, razvija različne bralne programe, pospešuje razvoj mladinskih knjižnic in knjigarn ... in v najširšem pomenu promovira branje in mladinsko književnost.

V času simpozija v Stockholmu sem se med drugim sprehodila do hiše, kjer je Astrid Lindgren živela od leta 1941 do svoje smrti. Ogledala sem si Junibacken, igralni park, bolj hišo, v Stockholmu, ki je namenjen otrokom in vzgojiteljem, da bi prijetno preživeli prosti čas in se srečali s književnostjo, predvsem s književnimi junaki Astrid Lindgren.

Podobno je zasnovan, vendar mnogo večji in na prostem, tudi igralni park v Wimmerbyju, rojstnem kraju Astrid Lindgren, kakšnih 300 km južno od Stockholma. Park najprej nudi veliko možnosti za sprehod in igro na prostem, zabavo in dobro gostinsko ponudbo, obenem pa srečevanje z osebami in dogajalnimi prostori iz del Astrid Lindgren (komunikacija s književnimi osebami, igranje v vili Čira-čara, v Hrupni vasi idr.); spoznavanje (odlomkov iz) del A. Lindgren, v glavnem v dramatisirani obliki (muzikal idr.); v informativnem centru pa nudi zaokroženo informacijo o življenju in delu A. Lindgren, njene knjige v švedščini (tudi prevode), filme, posnete po njenih delih idr., seveda tudi

spominke in drugo promocijsko gradivo. Park ima svojo železniško postajo, (otroško) pošto, številne restavracije, vsak dan se dogajajo redne in izredne prireditve, vrstijo se presenečenja itd. Osupne ne le bogata in raznovrstna ponudba, ampak tudi izjemno sproščeno in igrivo učenje tako rekoč na vsakem koraku. Park vsako poletje obišče zelo veliko otrok in odraslih iz Švedske ter drugih nordijskih dežel, seveda tudi iz drugih evropskih držav, največ iz Nemčije.

Rojstna hiša Astrid Lindgren v Wimmerbyju je vzorno obnovljena in odprta za obiskovalce; poleg nje so informativno-študijski center, knjižnica in razstavni prostor, kjer si je mogoče ogledati tudi film o življenju in delu pisateljice. Ob letošnjem praznovanju 100-letnice njenega rojstva, ki je bilo na višku prav med poletjem, so pripravljali – menda nekoliko provokativno – razstavo in vodene ogledе mesteca: k votlemu drevesu, kjer je imela Pika limonado, k stari osnovni šoli in cerkvi, na klanec, kamor se je Lote zapeljala s kolesom, ... do novega spomenika A. Lindgren na glavnem trgu (pisateljica tipka ob mizi, kjer je tudi prazen stol, ki čaka na obiskovalca) ... vse do pokopališča, kjer vas opozorijo na grob dveh tragično preminulih bratcev, ki sta ji menda bila eden od navdihov za *Brata Levjesrčna*, pa pisateljčin grob, kjer je zgolj skala z njenim podpisom ... Ganljivo in očarljivo (ter vredno posnemanja) je, kako ves kraj živi s svojo veliko rojakinjo, kako jo znajo predstaviti in tržiti. Tako Wimmerby, medtem pa konec maja v Stockholmu – razen v Junibackenu, knjigarnah in knjižnicah – še ni bilo opaziti pozornosti do 100-letnice rojstva Astrid Lindgren. (Opaziti pa je bilo praznične pozornosti ob 300-letnici rojstva Carla Linnéja.)

Tilka Jamnik

NOVA IZDAJA BRVARJEVIH TREH PESNITEV*

Mariborska študentska založba Litera je v začetku decembra 2007 izdala knjigo Andreja Brvarja *Tri pesnitve. Mala odiseja, Domača naloga in Zimska romanca*. Trilogijo, ki je tokrat prvič izšla v eni knjigi, je – na Brvarjevo željo in pobudo – ilustrirala Alenka Sottler. Pesnitve so ob svoji prvi izdaji pred dvajsetimi bile deležne izjemne strokovne pozornosti.

Leta 1985, ko je pesnik Andrej Brvar praznoval štirideseti življenjski jubilej, je literarno javnost presenetil z *Domačo nalogo*, svojo prvo knjigo za mlade bralce. Izšla je v zelo nevsakdanji slikaniški izdaji: z Jerajevimi gvaši in pobarvanimi grafiti šolskih klopi ter lepopisom Evite Lukež. Leta 1988 je ista založba (Partizanska knjiga) izdala še dve Brvarjevi knjigi, ki sta skupaj s prvo sklenili »trilogijo, kakršnih ne pomnimo v slovenski književnosti za mladino.« (*Večer*, 8. 3. 1989) Vse tri knjige je ilustriral in likovno opremil mednarodno uveljavljen akademski slikar in fotograf Zmago Jeraj,¹ ki se – prav tako kot njegov prijatelj Brvar, kateremu je opremil večino pesniških zbirk – do takrat in tudi kasneje ni posvečal ustvarjanju za otroke. Za *Malo odisejo*, v bistvu pa za trilogijo v celoti, sta ustvarjalca leta 1989 prejela Kajuhovo nagrado založbe Borec. Žirija je v utemeljitvi zapisala, da sta oba avtorja s tem ciklusom »v slovensko knjižno produkcijo za otroke in mladino prispevala pomemben inovativen delež tako na tekstovni kot na vizualni sporočilni ravni.«

Tudi v časopisih in revijah objavljene kritike so opozarjale na vsebinsko in oblikovno svežino ter izjemno estetsko dognanost vseh treh knjižic, zaradi česar so posebej poudarjale njihovo naslovniško univerzalnost oz. zanimivost tudi za

odrasle, celo literarno zahtevnejše bralce. Hkrati so izpostavljale še ugotovitev, da v trilogiji lahko prepoznamo mnoge bistvene značilnosti obeh umetnikov, kar jo neločljivo povezuje z avtorjevima siceršnjima (nemladinskima) opusoma. To povezanost in nedeljivost svojega literarnega ustvarjanja je Brvar leto kasneje še sam podkrepil z umestitvijo vseh treh mladinskih besedil v osrednji del svoje nove, sicer osme pesniške zbirke *Pesnitve in pesmi* (1990), kar se v slovenski literaturi kljub mnogim ustvarjalcem, ki so pisali tako za odrasle kot za otroke, ni zgodilo pogosto (enako sta ravnala npr. Župančič in Grafenauer). Brvarjeva odločitev pa se zdi glede na njegov odnos do mladinske književnosti – s katero se je zmeraj srečeval tudi po službeni dolžnosti – povsem samoumevna:

»Večina sodobne mladinske književnosti skriva še zmeraj temeljno hibo, ki se kaže v podcenjevanju mladega bralca kot človeka in kot literarnega konzumenta, To podcenjevanje pa se konkretno manifestira v poplavi vsakršnega pedagogiziranja, predvsem pa mestoma že kar groteskni pootročenosti pesnikov in pisateljev. Osebnost sem prepričan, da je odraslemu človeku – tudi pesniku in pisatelju – neposreden stik z otroškim svetom, se pravi z otroškim čutenjem in čustvovanjem za zmeraj blokiran. Če se izrazim s podobo: odrasel človek je nekakšen »dosmrtni izgnanec iz raja otroštva.« Kljub temu pa je otroški svet v odraslem človeku še kar naprej prisoten. A na poseben način: na način spomina na otroštvo ... Resnično pristna in etično poštena literatura za otroke in mladino je torej po moje tista, ki nastaja iz pesnikovega ali pisateljevega čisto konkretnega, čisto specifičnega spomina na otroštvo. Pri tem seveda nimam v mislih le čisto konkretnega, čisto specifičnega motiva, ampak tudi čisto konkreten, čisto specifičen jezik, saj se dostikrat niti ne zavedamo, da se otroštva spominjamo tudi z otroškim

* Besedilo je del obsežnejše spremne besede k *Trem pesnitvam*.

¹ Brvar mu je v zbirki *Pesnitve in pesmi* posvetil pesem *Predpomlad*.

besednjakom. Takšna literatura pa je hkrati literatura, ki je zanimiva in dragocena tudi za odraslega bralca ... Resnični pesnik oziroma pisatelj ne ohrani vse življenje v sebi nekaj otroškega, neposrednega, avtentičnega. Tisto, kar mislimo, da je pri resničnem pesniku oziroma pisatelju avtentično, otroško, neposredno, je rezultat temeljne pretresenosti nad lastno smrtnostjo, v kateri se mu svet in človek spet kažeta na avtentičen, otroški, neposreden način. To pa seveda ni več nereflektirano, ampak globoko reflektirano zrenje ...« (*O mladinski književnosti*)

Za vsa tri Brvarjeva mladinska besedila se je uveljavila literarnovrstna oznaka pesnitev ali poema. Morda bi bila primernejša oznaka pesem v prozi, ob čemer imam v mislih definicijo Borisa A. Novaka, ki po moji presoji dobro povzema tudi bistvene lastnosti Brvarjeve trilogije:

»Že samo ime te pesniške oblike govori, da gre za križanje poezije in proze, za križišče metaforičnega jezika in proznega stavka, za ljubezenski objem poetične občutljivosti in prozne pripovedi. Ta dvojna narava pesmi v prozi se kaže tudi v mnogih drugih razsežnostih, saj gre za obliko, ki imenitno kombinira navidezno nasprotujoče si lastnosti: liričnost in humor, dramatično zgoščenost kratke zgodbe in meditativno zazrtost k poslednjim rečem. Vse kaže, da pesem v prozi s svojo fragmentarnostjo še posebej ustreza duhu modernega časa, ko je celota sveta razpadla na črepinje.« (*Oblike srca*, str. 165)

O prozaizaciji kot pomembni značilnosti svoje poezije nasploh je Brvar sam razglabljal tudi v intervjuju za *Novo revijo*. Povedal je, da je proza bila kar nekaj časa njegova velika skušnjava, hkrati pa je pojasnil izrazito pesniško naravo svojega literarnega talenta:

»Namesto da bi stavek sproščeno rabil kot pripovedno sredstvo, sem ga podzavestno kar

naprej obravnaval kot samostojno, organsko zaključeno celoto, kot sliko, kot verz, kar konkretno pomeni, da se mi je vsak stavek sproti zdel premalo zgoščen, premalo kontekstualen, premalo zvočno in ritmično zaokrožen, preveč odvisen od prejšnjega in naslednjega stavka itn. Tako se seveda ne da napisati daljšega besedila. Sicer pa je moja poezija po izrazu in obliki toliko prozaizirana, da za zdaj uspešno zadovoljuje tudi moje pisateljske nagibe.« (Intervju v *Novi reviji*)

Trilogija ima močne pripovedne prizve, ki jih lahko strnemo v tri zaokrožene zgodbe. *Domača naloga* in *Mala odiseja* upesnjujeta doživljanje in doživljanje otroka, *Zimska romanca* pa mladostnika v srednješolskem obdobju. Prva pripoveduje o potepu dveh prijateljev, ki sta vabljivo sončen dan namesto v duhamorni šoli raziskovalno in uživaško, čeprav zaradi misli na učitelja² ne povsem sproščeno, preživela v bližnjem mestnem parku, čemur je nato sledil učiteljev obisk na pripovedovalčevem domu in posledično še očetova ponižujoča telesna kazen; *Mala odiseja* pripoveduje o prvem samostojnem potovanju devetinpolletnega dečka iz Maribora v Čačak, o njegovem soočanju z nepredvidenimi težavami, samozaupanju in pozitivni izkušnji s povsem neznanimi sopotniki na tej zelo dolgi vožnji z vlakom; tretja pa upesnjuje prvo resno ljubezensko razočaranje, ki ga nesrečni mladenič neko popoldne utaplja z alkoholom v naključni pijanski družbi izkušenih moških, nato zaradi slabosti in strahu pred strogim očetom tava po pravljичno zasneženem večernem mestu (kakšen kontrast njegovemu počutju!), ob prihodu domov pa presenečen doživi pravi moški pogovor z nepričakovano razumevajočim očetom. Vse tri zgodbe so

² V podnaslovu je zapisano *Za učitelja A. K.*, vendar ima posvetilo v povezavi z vsebino negativno konotacijo. Motiv učitelja je prisoten še v dveh Brvarjevih pesmih: v *Baladi iz Slikanice*, ki je posvečena učitelju predvojaške vzgoje, in je skupaj s pesmijo *Sklicujem zborovanje* iz iste zbirke Brvarju v šestdesetih letih nakopala kar nekaj političnih težav, ter v pesmi *Profesor latinščine iz Naplavin*, kjer pa je spoštljivi pozdrav ostarelega učitelja predvsem odmev pesnikovega spomina na izgubljeno ljubljeno osebo.

v bistvu preproste in vsakdanje, a zaradi Brvarjevega daru za izjemno poetično videnje in opisovanje najmanjših podrobnosti objektivnega sveta ter vzgibov v človeški duši zažarijo v neponovljivi lepoti.

Avtorjevo iz čisto posebnih občutij stkano pesniško spominjanje na dogodke iz lastnega otroštva pa nudi tudi globlji, lahko bi rekli kar arhetipski uvid v nekatera temeljna bivanjska vprašanja. *Domača naloga* na otroško neposreden način spregovori o človekovi večni želji po čim svobodnejšem, elementarnejšem življenju oziroma o vsaj občasnih uporih, pobegih pred utečenimi dnevnimi obveznostmi, bremeni in omejitvami, ki utesnjujejo, ukalupljajo (že otroško) dušo. Zanimiva se zdi primerjava *Domače naloge* in prej citiranega Brvarjevega razmišljanja o mladinski književnosti s pesmijo *Šumik 4. VII. 1983 (Pesnitve in pesmi)*, v kateri pa lirski subjekt zrelih let med samotnim umikom v naravo ne zmore več vzpostaviti pristnega stika s tem »svojim nekdanj tako zelo ljubljanim svetom«, ampak na vsakem koraku srečuje samo še svoje spomine.

Za *Malo odisejo* je bilo v utemeljitvi nagrade zapisano, da »iz tenkočutno zabeleženih opisov na videz marginalnih drobcev potovanja raste globalna metafora odisejstva kot usodne človekove vrženosti v viharo morje negotovega sveta in njegove večne gnanosti, da v njem najde svojo Itako, svoj dom.« Na znameniti starogrški junaški ep spominja tudi štetje verzov, ki naj bi zaradi dolžine besedila bilo v pomoč bralcem.

Zimska romanca načenja eno najbolj nedoumljivih in za iskanje človekove sreče najusodnejših skrivnosti življenja, to je ljubezenski odnos med moškim in žensko, ki mu je Brvar v svoji poeziji zmeraj namenjal veliko pozornosti. Konec *Zimske romance* lahko razumemo kot mladostnikovo obžalovanje, da ga je oče posvetil v svet odraslosti in seveda moškosti s povsem demitiziranim pogle-

dom na žensko. Zato se mi zdi potrebno dodati, da je Brvar v svojih ljubezenskih pesmih na široko odprl vrata prav vsem registrom tega zelo zapletenega medčloveškega razmerja, pa vendar se zdi, da je kljub očetovemu pesniškemu poduku in svoji radoživni prizemljenosti ostal v odnosu do ženske in ljubezni oziroma do najgloblje odprtosti skrivnostim življenja svojevrsten romantik, kar lahko razberemo tudi iz pesmi *Po dolgem času spet ljubezenska pesem (Pesnitve in pesmi)*, ki sicer upesnjuje radost in muko dolgotrajne partnerske zveze

Pesem Vandi za božično darilo 1985 (Pesnitve in pesmi) – ki jo je Čander vzel celo za izhodišče televizijskega portreta o Brvarju z naslovom *Pot na Šumik* (premierno predvajan na TV Slovenija aprila 2001) – pa je gotovo eden pesniško najbolj domiselnih ljubezenskih poklonov:

Napeljati podvodni električni kabel z obarvanimi 100 in 150 W žarnicami (rumene, oranžne, rdeče pa tudi zelene, modre, vijolične ...) gor po Lobnici (znan pohorski potok v bližini Ruš) od Maroltove do Globokarjeve žage (ca. 3 km). Žarnice neopazno montirati pod led slapov, prelivov, tolmunov, brzic, prevrnjenih debel, jezov, v tok segajočih vej, obrežnih korenin, previsov, spodjed ... Ko pride Vanda, se pravi, ko bosta mrak in sneg božičnega večera že čisto temno modra, vključiti kabel.

Slogu trilogije bi morali posvetiti posebno strokovno pozornost, a naj na tem mestu opozorimo vsaj na nekaj značilnosti. Vse tri pesnitve so zapisane v prvoosebni obliki in v dramatičnem sedanjiku, pogosto se v njih pojavlja notranji monolog, ki premore zelo širok, čustveno močno nabit razpon (od najsubtilnejših opazovanj narave, ljudi in dogodkov do želje po nasilju, maščevanju in celo misli na samomor), pogosto mehčan z igrivim humorjem. Brvar uporablja moderno pesniško dikcijo, ki vključuje pogovorni jezik, tudi simpatično slabšalne besede in besedne zveze (npr. *sklizniti ven, sakramenski vlak, lolek saprabsolski,*

kovčka za človeka hin rihtat), pa kletvice in druge neprijetno grobe formulacije, ki pa so praviloma odraz junakove notranje stiske in nemoči (*Brcni ga, s strani, v špice, zvrni to prekleto invalidsko strašilo!*), splošno znana rekla (*ne bev ne mev, cokumpokum, se napolni, kot bi rekel – keks*), nekoč priljubljene »jugoslavizme« (*Kako njega baš boli, što Madžarska nema mora; Bolje išta nego ništa*), številne primere (*in ribnik je tak, kot da ima ošpice; in vidim našo kavo, kako jo srknete na dolgo, kot bi srknili iz hiške polža*), duhovite, lirične in nenavadne čutnonazorne predstave ter domisljice (*vlak diši po Srbiji; Kakšen krasen slap iz peska dela tovarnjak prekucnik!; In so Brežice, do koder pada dež, naprej pa kiša; ata z atavistično nasršenimi obrvmi; za labode – plavajoče dvojke*), ponavljanja (npr. *in pomislim*), značilno otroško mnogovezje in poosebitve.

Trilogija je kmalu po izidu v osemdesetih letih doživela ekranizacijo. Vse tri filme (imajo enake naslove kot pesnitve), ki so nastali v uredništvu otroškega in mladinskega programa TV Slovenija, je z velikim posluhom za Brvarjevo poetiko režiral Igor Pediček. V njih smo lahko ponovno (kot že ob Jerajevih ilustracijah) prepoznali mariborske vedute.

Brvar je v spremni besedi k svoji deseti pesniški zbirki *Naplavine* (2004) opozoril, da se je z leti njegovo doživljanje sveta in lastne usode poglobilo, s čimer naj bi bile povezane tudi spremembe v značaju njegovih pesniških slik oziroma njegove poezije. V zadnjih dveh pesniških zbirkah je tako vedno več zgodb, nastalih na osnovi lastnih in tujih izkušenj. Brvar pojasnjuje, da gre v zgodbah za premagovanje njegovega v mlajših letih značilno polaščevalskega odnosa do sveta, za obrat k sočloveku in h komunikaciji. Zgodba je po njegovem mnenju »meditacija, koncentracija na določen eksistencialni problem, na dogodek, ki ga je treba prikazati kontekstualno, se

pravi tako, da bo skozi dogajanje zasijal njegov globlji pomen in ga transformiral v globalno metaforo.«

Tako najdemo v Brvarjevi novejši poeziji še nekaj pesmi, ki bi jih glede na tematsko-oblikovne značilnosti lahko namenili tudi mladim bralcem (npr. *Klemen, Kanglica, Rakovica, Naš Darko, Mama, se spominjaš*). Obstajajo pa tudi pesmi, ki sicer vsebujejo motiviko otroka in otroškega sveta, a so umetniško tako kompleksne, da so dostopne samo zrelejšim bralcem z bogatejšimi življenjskimi in literarnimi izkušnjami. Ena takih je nedvomno pesem *Očetje in sinovi*, ki jo je Helga Glušič v svoji oceni *Naplavin* označila za pravo poetično mojstrovino. Verjamem, da jo bodo današnji mladi občudovalci Brvarjeve poezije nekoč odkrili.

Alenka Sottler je doslej ilustrirala že več kot 45 knjig ter se predstavila na številnih samostojnih in skupinskih razstavah po Sloveniji in v tujini. Zaradi odličnosti svojih ilustracij je bila deležna uglednih priznanj (leta 2004 je bila članica žirije na Mednarodnem bienalu evropske in azijske ilustracije na Japonskem, leta 2005 je dobila častno povabilo newyorškega profesionalnega združenja SI Society of illustrators, da na podlagi kvalitete svojih ilustracij postane njihov član) in nagrad: nagrada bienala evropske ilustracije na Japonskem (2001), priznanje Hinka Smrekarja na Slovenskem bienalu ilustracije (2002), nagrada za odličnost na sejmu otroških knjig v Bologni (2005), častna lista IBBY, Mednarodnega združenja za mladinsko književnost (2006), prva nagrada Hinka Smrekarja na Slovenskem bienalu ilustracije (2006), nagrada najlepša slovenska knjiga (2006), Levstikova nagrada Založbe Mladinska knjiga (2007) in zlato jabolko na svetovnem Bienalu otroške ilustracije BIB v Bratislavi (2007).

Darka Tancer-Kajnih

SIMPOZIJ MED OBČUDOVANJEM IN ZAPOVEDAOVANJEM BRANJA

DRUŠTVO BRALNA ZNAČKA SLOVENIJE – ZPMS in revija OTROK IN KNJIGA, ki že leta uspešno sodelujeta (med drugim je revija prisotna tudi na spletni strani BZ in na vseh izobraževalnih seminarjih za mentorje) sta **27. novembra 2007** v dvorani nove Knjižnice Otona Župančiča na Kersnikovi ulici pripravila tiskovno konferenco ob izdaji slikanice *Martin Krpan* (namenjen vsem prvošolčkom) in nato še simpozij **MED OBČUDOVANJEM IN ZAPOVEDAOVANJEM BRANJA**. Simpozij smo skupaj načrtovali kar dve leti, finančno pa je njegovo izvedbo podprlo Ministrstvo za kulturo. Ker je bilo število obiskovalcev zaradi prostora omejeno na 100, smo morali žal nekaj prijav zainteresiranih mentorjev zavrniti. Strokovnemu srečanju se je na začetku pridružil novoizvoljeni slovenski predsednik dr. Danilo Türk, ki je ob tej priložnosti prevzel častno pokroviteljstvo nad Bralno značko. Z izbranimi besedami je nanizal nekaj zanimivih misli o svojem mladostniškem branju, ki naj bi imelo velik in pomemben vpliv na razvoj njegove osebnosti. S svojim odnosom do branja in hkrati s poudarjanjem vednosti o družbenem pomenu branja je zelo prepričljivo utemeljil svojo odločitev za pokroviteljstvo. Seveda je bil deležen navdušenega aplavza. Ob odhodu je pred mikrofonom obljubil, da se bo tudi v bodoče z veseljem odzival na podobna povabila. Pozdravna govora, ki pa sta bila glede na izbrano temo simpozija že bolj problemsko zasnovana, sta imela še predsednik Bralne značke Slavko Pregl in predsednik Društva slovenskih pisateljev Vlado Žabot. Slednji se je odločno zavzel za uvedbo seznamov t. i. kanonske literature. Nato so sledili trije plenarni prispevki, ki so jih pripravile povabljenе referentke: dr. Meta Grosman, mag.

Tilka Jamnik in dr. Dragica Haramija. Profesorica Grosmanova je posebej poudarila, da branja, tako kot ljubezni, ni mogoče zapovedovati, Jamnikova je izpostavila rezultate nekajletne ankete o bralni znački med osnovnošolci, Haramija pa prav tako rezultate vprašalnika o bralni znački na predšolski stopnji. Po tem dopoldanskem sklopu je bil odmor, med katerim je že bilo čutiti, da bi lahko bila popoldanska okrogla miza dokaj vroča, saj so posamezniki v sicer sproščenih klepetih zavzemali diametralno nasprotna stališča. Simpozij se je ob 13. uri nadaljeval z okroglo mizo, na katero so bili povabljeni: dr. Meta Grosman, mag. Tilka Jamnik, dr. Dragica Haramija, dr. Marjana Kobe, Jakob J. Kenda, mag. Nataša Bucik, Slavko Pregl, Janja Vidmar, Martina Peštaj, Manca Perko in Darka Tancer-Kajnih. Razpravo je usmerjal in povezoval dr. Igor Saksida, ki je pripravil tudi izhodiščna vprašanja. Udeleženci simpozija so jih dobili skupaj z vabilom:

Priporočilni sezname za bralno značko – da ali ne?

Razpravo (in odločanje) o tem, ali so priporočilni sezname smiselni ali ne, je potrebno utemeljiti tako na raziskavah kot na teoretičnih pogledih in priporočilih književne didaktike. Izsledki raziskovalnega projekta *Razvoj bralnih zmožnosti z bralno značko* med drugim kažejo na naslednje:

- sodelovanje med šolo in starši je skromno – starši se ne udeležujejo dovolj pogosto skupnih bralnih srečanj, branje je očitno še vedno razumljeno predvsem kot razmerje med otrokom in knjigo, ne pa kot skupni »dogodek«;

- mlajši učenci pri izboru upoštevajo nasvete odraslih, starejši pa predvsem vrstnikov (tudi mnenj na spletu);
- učence od branja za bralno značko odvrača »zaprt« seznam knjig ter poročanje o prebranem;
- učitelji večinoma ne določajo knjig za branje, torej ne predpišejo obveznega seznama del.

Na podlagi tega se kot pomembna kažejo naslednja vprašanja:

1. Kako spodbujati **družinsko branje**, ki ga opredeljuje oz. predlaga tudi novi učni načrt? Kako načrtovati seminarje strokovnega spopolnjevanja, na katerih bi mentorjem branja predstavili pomen *svetovanja* staršem pri izbiri kvalitetnih leposlovnih del in pri domiselnem pogovoru o njih z mladimi bralci?
2. Kako ob poudarjanju pomena **proste izbire knjig**, kar samo po sebi lahko deluje bralnomotivacijsko na mlade bralce, upoštevati *mentorsko* vlogo odraslega (predvsem v prvem in drugem triletju osnovne šole, a tudi v tretjem)? Kako torej v proces izbire vgraditi Chambersovo misel, da *bralce ustvarjajo bralci*, ali Nodelmanova stališča o *pomenu razpravljanja* o (izbranih) delih z mladimi bralci?
3. Kako v vsakodnevni praksi uresničevati temeljno načelo razvijanja bralne kulture, tj. **dvogovorni** pristop k naboru besedil in pogovoru o njih? Ali lahko pri tem v sodelovanju z mentorji na šolah ponudimo *konkretne* zglede/modele?
4. Ali sploh in kako sestaviti posebne priporočilne sezname za **fante**, ki po ugotovitvah raziskave v višjih razredih berejo manj kot dekleta?
5. Ali sploh in kako sestaviti posebne priporočilne sezname za **slabše** učence, ki berejo manj kot boljši?
6. Kako sestavljanje priporočilnih seznamov povezati s svetom **sodobnih**

medijev, npr. s svetovnim spletom ali televizijo/radiem?

7. Ali je, ob problematiki priporočilnih seznamov, v okviru *Bralne značke* smiselno razmišljati tudi o inovativnih načinih **preverjanja** bralnega razumevanja, npr. o dramatizaciji, poustvarjalnem pisanju, okroglih mizah (npr. o tabujskih temah), anketah bralnih interesov ipd.? Kako domiselne oblike »poročanja« o prebranem povezati z medijskimi predstavitvami (na spletu, radiu, televiziji, v časopisih, tematskih številkah revij ipd.)?

Dvourni razprava se je končala s spoznanjem, da skrajni stališči (pomembno je samo to, da otroci berejo, in otroci naj za bralno značko berejo le skrbno izbrana kakovostna dela) ne moreta biti učinkoviti. Nanizanih je bilo kar veliko idej, kako bi lahko izpopolnili oz. izboljšali vsakoletne priporočilne sezname Pionirske knjižnice KOŽ Ljubljana, ki so mentorjem in knjižničarjem očitno v veliko pomoč. Moderator dr. Saksida je bil naklonjen stališču, da bi na BZ vendarle pripravljali zelo široke (vendar bolj prečiščene izbore, kot jih pripravlja KOŽ) sezname knjig, ki bi jim dodali še didaktični instrumentarij, saj izkušnje s terena opozarjajo, da mentorji marsikdaj ne znajo ustrezno voditi dialoga o prebranih knjigah. Saksida je prepričan, da to pravzaprav sploh ni enostavno početi in da se je zato tega potrebno učiti. Nataša Bucik z Ministrstva za kulturo in Meta Grosman pa sta bili odločno proti didaktičnim »navodilom«, saj menita, da se branje za bralno značko mora tudi v bodoče razlikovati od šolskega branja in da mora biti mentor predvsem prepričljiv navduševalec za branje, dober poslušalec in strpen sogovornik. To pa je lahko, če sam veliko bere in če pozna interese svojih bralcev. Darka Tancer-Kajnih je opozorila še na razmerje med

domačo in prevodno najstniško literaturo, ki je v seznamih KOŽ izrazito v prid tuji literaturi; sama se je zavzela za privilegirano slovenskih avtorjev. Martina Peštaj je predstavila nekaj zanimivih televizijskih projektov, namenjenih branju in mladim bralcem ter nakazala možnosti sodelovanja otroškega in mladinskega programa TV Slovenija in Bralne značke.

Udeleženci simpozija so se pozno popoldne bogato obloženi s knjižnimi darili BZ – med katerimi je bila tudi povsem nova slikanica *Martin Krpan* z ilustracijami Hinka Smrekarja, ki jo bodo v letošnjem šolskem letu prejeli vsi slovenski

prvošolčki – in revije *Otrok in knjiga* odpravili še v Cankarjev dom, kamor so bili povabljeni na Strokovni knjigosled in svečano otvoritev 23. knjižnega sejma. V polni Linhartovi dvorani smo dolgi delovni dan končali s prijetnim presečenjem: Schwentnerjevo nagrado za življenjsko delo na področju založništva je prejel Slavko Pregl.

Referati in glavne smernice iz razprave bodo objavljeni v eni od prihodnjih števil revije *Otrok in knjiga*.

*Darka Tancer-Kajnih
in Robert Kereži*

MEDNARODNA RAZSTAVA OTROŠKIH ILUSTRACIJ I COLORI DEL SACRO

Padova, 4. decembra 2007 – 23. april 2008

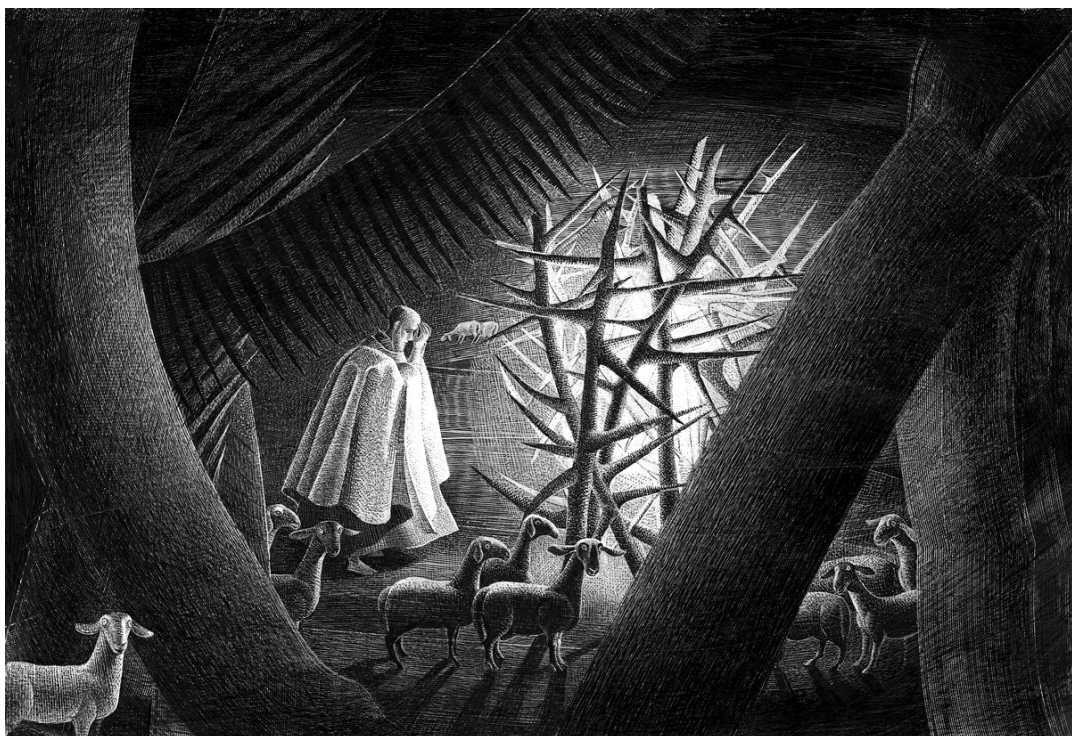
4. decembra 2007 je bila v muzeju Diocesano v Palazzo Vescovile (škofovski palači) v Padovi (Italija) otvoritev četrte mednarodne razstave otroških knjižne ilustracije **I colori del sacro** (Barve svetega). To je izjemno pomembna biennialna razstava otroških ilustracij v Italiji. Vabilo zanjo pošiljajo ilustratorjem vseh religij, kultur in tradicij po vsem svetu. Žirija izmed prispelih del izbere najkvalitetnejše ilustracije. Tokrat je izbrala dela devetdesetih ilustratorjev iz vsega sveta, med katerimi je tudi slovenska ilustratorka Alenka Sottler. Za razstavo je upodobila Mojzesa.

Razstava je razdeljena na dva dela: prvi del je namenjen ilustracijam na razpisano temo, drugi pa delom, ki na splošno obravnavajo temo svetega. Letošnja razpisana tema razstave »Od ognja do svetlobe« (Dal fuoco alla Luce) je namenjena ognju v vseh pojavnih

oblikah. Ilustratorji so obravnavali ogenj v dobesednem smislu kot pojav gretja, gorenja, osvetlitve, uničevanja ali pa v verskem smislu kot element očiščenja in žrtvovanja ter simbol božjega. Ilustracije so lahko bile vezane na različna besedila verske ali mitološke vsebine religij z vsega sveta

Glavni cilj celotnega projekta je izobraziti nove generacije za spoznavanje, sobivanje, medsebojno razumevanje in dialog med različnimi narodi, kulturami in religijami. Tudi s pomočjo knjižnih ilustracij, ki z jasnim vizualnim jezikom prispevajo k razumevanju in sožitju, kot so zapisali v spremnih besedah ob razstavi. Zato je razstava pospremljena z močnim dodatnim izobraževalnim programom. Več podatkov dobite tudi na spletni strani: www.icoloridelsacro.org

Alenka Sottler

Mojzes Alenke Sottler za razstavo I colori del sacro 2007

NAVODILA AVTORJEM

Rokopise, ki so namenjeni objavi v reviji *Otrok in knjiga*, avtorji pošljejo na naslov uredništva: **Otrok in knjiga, Mariborska knjižnica, Rotovski trg 6, 2000 Maribor.**

Za stik z urednico lahko uporabijo tudi el. naslov: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si

Avtor naj besedilu obvezno priloži ime institucije, na kateri dela, in svoj domači ter elektronski naslov.

Če rokopis ni sprejet, urednica avtorja pisno obvesti.

Ob izidu revije dobi avtor 1 izvod revije in avtorski honorar.

Tehnični napotki:

Prispevki za revijo *Otrok in knjiga* so napisani v slovenščini, izjemoma po dogovoru z uredništvom v tujem jeziku. Pričakuje se, da so rokopisi, namenjeni objavi v reviji, jezikovno neoporečni in slogovno ustrezni. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, drugi prispevki pa naj ne presegajo 10 strani (20.000 znakov). Razprave morajo imeti sinopsis (do 300 znakov) in povzetek (do 2000 znakov oz. do 1 strani). Sinopsis bode objavljen v slovenščini, povzetki pa v angleščini (za prevod lahko poskrbi uredništvo). Rokopis je potrebno oddati v dveh na papir iztisnjenih izvodih (iztis naj bo enostranski, besedila naj bodo napisana v enem od popularnih urejevalnikov besedil za okensko okolje, v pisavi Times New Roman, velikost 12 pik z eno in pol medvrstičnim razmikom na formatu A4. Naslov članka in naslovi ter podnaslovi poglavij (zaželeno je, da so daljši članki smiselno razčlenjeni) naj bodo napisani krepko.

Citati med besedilom so označeni z narekovaji. Daljši navedki (nad pet vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne) v velikosti pisave 10 pik. Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem oklepaju; na začetku in na koncu citata tropičja niso potrebna. Opombe niso namenjene citiranju literature, njihovo število naj bo čim manjše. Navajajo se tekoče. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločilom. Literatura naj se navaja v krajši obliki samo v oklepaju tekočega besedila, in sicer takole: (Saksida 1992: 35). V seznamu literature navedek razvežemo

za knjigo:

Igor Saksida, 1992: *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

za del knjige:

Niko Grafenauer, 1984: Ko bo očka majhen. V: Jože Snoj: *Pesmi za punčke in pobe*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

za zbornik:

Boža Krakar Vogel (ur.), 2002: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Alenka Glazer 1998: O Stritarjevem mladinskem delu. *Otrok in knjiga* 25/46. 22–30.

V opombah so enote bibliografske navedbe med seboj ločene z vejicami:

Igor Saksida, *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992, 35.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so postavljeni ležeče. Zbirka je v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Pri zaporednem navajanju več del istega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 2003a, 2003b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

VSEBINA

RAZPRAVE – ČLANKI

- Metka Kordigel Aberšek, Sonja Gjerkeš Ščančar: *Recepcija etičnih sodb v Kamnu modrosti ali o vplivu privzemanja perspektive književne osebe na zaznavanje, razumevanje in vrednotenje etičnih sodb* 5
- Breda Zupančič: *Fran Albreht in Grimmove pravljice* 25
- Dragica Haramija: *Mladinska proza Marka Kravosa* 54
- Marija Švajncer: *Umetniško ustvarjanje Lilijane Praprotnik Zupančič* 67

POGLED NA SVOJE DELO

- Marko Kravos: *Trikrat tri je devet, vsak si mora svojo pet. Avtopoetika za splošno rabo* 83

ODMEVI NA DOGODKE

- Večernica za leto 2006* 87
- Večernica je zasijala dvakrat* 87
- Petra Vidali in Majda Koren: *Kozel se otrokom ne zdi »sumljiv«* 88
- Petra Vidali in Janja Vidmar: *Za kritično in kreativno branje* 89
- Petra Vidali in Irena Velikonja: *Problemov ne dajem na tehtnico* 91
- Petra Vidali in Miklavž Komelj: *Pol kraljestva za slikanico* 92
- Poljanka Dolhar in Marko Kravos: *Ključ je treba iskati v jeziku* 93
- Maruša Avguštin: *Bienale ilustracij v Bratislavi 2007*
Alenka Sottler prejela zlato jabolko 94

OCENE – POROČILA

- Darka Tancer-Kajnih: *Večernica. Nagrada za najboljše slovensko izvirno mladinsko delo preteklega leta* 99
- Tilka Jamnik: *Osvobojeni otrok – otroštvo v delih Astrid Lindgren. The Liberated Child – Childhood in the Works of Astrid Lindgren Stockholm, 30.–31. maj 2007; www.sbi.kb.se/alccprogram.html* 108

Darka Tancer-Kajnih: <i>Nova izdaja Brvarjevih treh pesnitev</i>	113
Darka Tancer-Kajnih in Robert Kereži: <i>Simpozij med občudovanjem in zapovedovanjem branja</i>	117
Alenka Sottler: <i>Mednarodna razstava otroških ilustracij I colori del sacro (Padova, 4. decembra 2007 – 23. april 2008)</i>	119

CONTENTS

DISCUSSIONS – ARTICLES

- Metka Kordigel Aberšek, Sonja Gjerkeš Ščančar: *Reception of ethical judgements in Philosopher's Stone, or the impact of assuming a literary character's perspective upon the perception, understanding and evaluation of ethical judgements* 5
- Breda Zupančič: *Fran Albreht and the Grimm fairy tales* 25
- Dragica Haramija: *Children's prose of Marko Kravos* 54
- Marija Švajncer: *Artistic creativity of Lilijana Praprotnik Zupančič* 67

AUTHORS' VIEWS

- Marko Kravos: *Three times three makes nine, everyone has his own rhyme. Autopoetics for the general use* 83

COMMENTING EVENTS

- Večernica Award for 2006* 87
- Večernica will shine twice* 87
- Petra Vidali and Majda Koren: *The billy-goat doesn't seem »suspicious« to children* 88
- Petra Vidali and Janja Vidmar: *For a critical and creative reading* 89
- Petra Vidali and Irena Velikonja: *I do not scale problems* 91
- Petra Vidali and Miklavž Komelj: *Half a kingdom for a picture book* 92
- Poljanka Dolhar and Marko Kravos: *The key should be sought in the language* 93
- Maruša Avguštin: *The Illustration Biennial in Bratislava*
Alenka Sottler the winner of Golden Apple 94

REVIEWS – REPORTS

- Darka Tancer-Kajnih: *Večernica. Award for the best Slovene original children's literature of the past year* 99

Tilka Jamnik: <i>The Liberated Child – Childhood in the Works of Astrid Lindgren</i> <i>Stockholm, 30.–31. maj 2007; www.sbi.kb.se/alccprogram.html</i>	108
Darka Tancer-Kajnih: <i>New edition of the three poems of A. Brvar</i>	113
Darka Tancer-Kajnih and Robert Kereži: <i>Symposium between admiration and command to read</i>	117
Alenka Sottler: <i>The international exhibition of children's illustrations I colori del sacro (Padova, December 4, 2007-April 23, 2008)</i>	119

OTROK IN KNJIGA

70

Glavna in odgovorna urednica Darka Tancer-Kajnih

Revijo je ob finančni podpori
Ministrstva za kulturo
založila Mariborska knjižnica

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

